

Kampen om sykefraværet

En diskursanalyse av sykefraværsdebatten

Maria Lütken

Masteroppgave ved Institutt for sosiologi
og samfunnsgeografi
UNIVERSITETET I OSLO

Vår 2012

© Maria Lütken

År: 2012

Tittel: Kampen om sykefraværet

Forfatter: Maria Lütken

<http://www.duo.uio.no/>

Trykk: Reprosentralen, Universitetet i Oslo

Sammendrag

I 1978 ble det innført en velferdsordning som skulle sikre arbeidstakere full inntekt ved sykdom. Ordningen har vært oppe til debatt flere ganger siden den inntrådte, særlig i de periodene sykefraværet har steget. I denne oppgaven tar jeg for meg de ulike forståelsene av sykefravær i debatten i riksdekkende aviser vinter 2009/2010. I debatten konstrueres sykefravær som et kollektivt problem og det fremheves at høyt sykefravær er uheldig for staten, arbeidstakere og arbeidsgivere. Debatten innehar en rekke ulike forståelser av hva sykefravær kommer av og dermed ulike strategier for å senke sykefraværslivået. Hensikten med oppgaven er å gi innsikt i meningsdannelsen rundt arbeid, sykefravær, sykdom, sykelønnsordningen og IA-avtalen, samt hvilke menneskesyn finnes i sykefraværdebatten.

De forståelsesformene som får gjennomslag i form av endringer i velferdsordningene, får *varige* konsekvenser gjennom endring av lovgivning og institusjoner knyttet til dem. Jeg er spesielt interessert i å få frem *møtet* mellom de ulike forståelsesformene. Nettopp ved å studere motstanden kan vi få innsikt i ordningers legitimitet, noe som er viktig for å forstå politiske og sosiale endringer over tid, men også hvordan noe vedvarer på tross av motstand. Noen forståelser kan fremstå som naturgitte og ikke lenger som en av flere potensielle forståelser.

For å kaste lys over dette temaet, vil jeg ta i bruk en diskursanalytisk innfallsvinkel. Forskningsspørsmålene jeg vil ta for meg er *Hvilke diskurser finner vi i sykefraværdebatten? Hvordan arter forholdene mellom diskursene seg? Finnes det et hegemoni i sykefraværdebatten og hvordan fremtrer dette?* For å svare på disse forskningsspørsmålene benytter jeg meg av Laclau og Mouffes diskursteori. Noe av det som gjør diskursteorien egnet til analyse av debatter, er det dynamiske synet på samfunn og diskurser og et fokus på konflikt, dominans og motstand. Det er spesielt motstand og diskursene samspill jeg er interessert i.

Fordi jeg ønsket å jobbe med naturlig forekommende materiale fra den tiden debatten sto på, har jeg avisartikler som datamateriale. Jeg har til sammen 52 avisartikler fra Aftenposten, Dagbladet, Dagens Næringsliv, Klassekampen og Verdens Gang. Utvalget er ment å gi bredde, men det er ikke *avisene* som sammenlignes. Ved å ta for meg de riksdekkende avisene kunne jeg få frem de sterkeste perspektivene i debatten, de som nådde opp til nasjonalt nivå. Det som gjør debatter til spesielt gode studieobjekter, er de er arenaer for *meningsutveksling*, noe som gjør at vi kan få øye på hvilke påstander som møter motstand og hvilke som ikke gjør det.

I datamaterialet mitt finner jeg trekk av fire diskurser: I Arbeidsdiskursen fremtrer arbeid som et gode og noe som er mer helsebringende enn fravær fra arbeid når man er syk. I Strevsomsomhetsdiskursen derimot, vektlegges arbeidets harde karakter og arbeidslivet som strevsomt. Sykdom kan gi behov for fritak fra arbeidslivet. Illegitimitetsdiskursen innehar en forståelse av at sykefravær i stor grad er skulk eller at folk kjenner for godt etter. Her foreslås blant annet kutt i sykelønnsordningen for å gjøre det mer lønnsomt å være på jobb enn å bli hjemme, mens i Tilretteleggingsdiskursen er IA-avtalens virkemidler mot arbeidsgivere som vektlegges. Det må straffe seg økonomisk å ikke tilrettelegge for delvis arbeidsføre arbeidstakere.

Ved å utelukke andre måter å definere sykefraværsspørsmålet på, konstrueres sykefravær i hovedsak som et kostnadsproblem, fremfor som et medisinsk- eller et arbeidsforholdsproblem. I debatten er det også tydelig at *arbeid* står i en særposisjon, som en motsats til *hjemme* som tilskrives mening som et sted for inaktivitet og passivitet. Det moralske kravet om arbeid og kostnadsproblemet ved sykefraværet foreslås løst ved at syke skal få tilrettelagt arbeidsplassen, slik at de kan benytte sin restarbeidsevne. Det moralske kravet om arbeid, kostnadsproblemet og løsningen restarbeidsevner er synteser som utfyller hverandre i et funksjonelt samspill i sykefraværsdebatten.

Forord

Oppgaveskriving er en prosess, men det er ikke sagt at prosessen har en jevn rytme. Som min venn Marie sa: Det er opp- og nedturer *hver dag!*

Jeg vil starte med å takke diskursgruppa for å være med på å opprettholde kullfølelsen i en prosess som kunne vært ganske ensom, dét har den nemlig ikke vært. Så vil jeg takke veilederne mine, Dag og Anne, for nyttige tips og tilbakemeldinger, i likhet med flere venner som har trådt til når jeg har trengt hjelp. Jeg vil også takke Kristine for å tvinge meg til å ha øynene åpne for verdenen utenfor blindernbobla. Jeg har trengt å ha fri når jeg ikke har sittet med oppgaven.

- Maria

Innholdsfortegnelse

SAMMENDRAG	III
FORORD	V
INNHALDSFORTEGNELSE	VII
1 INNLEDNING	1
1.1 FORSKNINGSSPØRSMÅL	3
1.2 SYKELØNNSORDNINGEN OG IA-AVTALEN	5
1.3 STUDIER PÅ FELTET	7
1.4 GANGEN I OPPGAVEN.....	12
2 DISKURSANALYSE OG DISKURSTEORI	13
2.1 SOSIALKONSTRUKSJONISTISK GRUNNLAG	13
2.2 DISKURS SOM ANALYTISK PERSPEKTIV	15
2.3 LACLAU OG MOUFFES DISKURSTEORI	19
2.4 HEGEMONI OG MOTSTAND I DISKURSTEORI	21
2.4.1 Makt og hegemoni	21
2.4.2 Kamp og motstand	23
2.5 OPPSUMMERING	26
3 METODE, DATA OG UTVALG	27
3.1 METODE OG SOSIALKONSTRUKSJONSPROBLEMATIKK	27
3.2 VALG AV DATATYPE OG DATAMATERIALE	29
3.2.1 Utvalgskriterier for avisartiklene	30
3.2.2 Utvalget	34
3.2.3 Utvalgets begrensninger	35
3.3 ANALYTISK STRATEGI OG DATAMATERIALEBEHANDLING	35
3.3.1 Analytisk strategi.....	37
3.3.2 Behandling av datamateriale	37
3.4 ETISKE ASPEKTER.....	39
3.5 FORFORSTÅELSE.....	40
4 DISKURSER I SYKEFRAVÆRSDEBATTEN	42
4.1 ARBEIDSDISKURSEN	42
4.1.1 Helsebringende arbeid.....	43

4.1.2	<i>Sykdomsproduserende sykefravær, kostbar sykkelønn</i>	44
4.1.3	<i>Mennesker i og utenfor arbeid</i>	45
4.1.4	<i>Arbeid som løsning</i>	46
4.2	STREVSOMHETSDISKURSEN	47
4.2.1	<i>Tungt arbeid og krevende arbeidsliv</i>	48
4.2.2	<i>Hardtarbeidende mennesker</i>	50
4.2.3	<i>Ikke høyt sykefravær, nødvendig sykkelønnsordning</i>	51
4.2.4	<i>Løsning?</i>	53
4.3	ILLEGITIMITETSDISKURSEN	54
4.3.1	<i>Dårlige holdninger, sykefraværskultur</i>	54
4.3.2	<i>Kjedelig arbeid, sykefravær som skulk</i>	55
4.3.3	<i>Slepphendte, diagnoseproduserende leger</i>	57
4.3.4	<i>Løsning: innstramming av velferdsordningene</i>	58
4.4	TILRETTELEGGINGSDISKURSEN	59
4.4.1	<i>Nytteløst legearbeid, sviktende arbeidsgivere</i>	59
4.4.2	<i>Incentivløs IA-avtale</i>	61
4.5	OPPSUMMERING	63
5	DISKURSENES SAMSPILL	65
5.1	DISKURSENES ANTAGONISTISKE FORHOLD	65
5.1.1	<i>Hvem er de verdige trengende?</i>	66
5.1.2	<i>Samme mål, ulike og sterkere virkemidler</i>	72
5.1.3	<i>To store i kamp</i>	74
5.1.4	<i>Samme mål, ulike perspektiver</i>	77
5.1.5	<i>En usynlig diskurs?</i>	78
5.1.6	<i>Forholdene mellom diskursene i sykefraværdebatten</i>	81
5.2	SYNTESER I SYKEFRAVÆRSDEBATTEN	83
5.2.1	<i>Arbeid som moralsk kategori</i>	83
5.2.2	<i>Kostnadsproblemet</i>	87
5.2.3	<i>Restarbeidsevnesyntesen</i>	90
5.2.4	<i>Kollaps av mening, samspill mellom synteser</i>	93
5.3	OPPSUMMERING	96
6	KONKLUSJON	97
6.1	METODISKE REFLEKSJONER	97

6.2	DISKURSER I SYKEFRAVÆRSDEBATTEN	97
6.3	MOTSTAND OG HEGEMONI I SYKEFRAVÆRSDEBATTEN	99
6.4	TEORETISKE REFLEKSJONER	100
6.5	KAMPEN OM VELFERDSSTATEN	101
	LITTERATURLISTE.....	104
	VEDLEGG: DATAMATERIALET – EN OVERSIKT	108

Tabeller og figurer

Tabell 1	Antall avisartikler per avis	32
Tabell 2	Antall avisartikler per måned	33
Tabell 3	Utvalgets fordeling per avis per måned	34
Tabell 4	Artikulasjoner av momenter i diskursene i sykefraværdebatten	64
Figur 1	Det antagonistiske forholdet mellom Strevsomhetsdiskursen og Illegitimitetsdiskursen	66
Figur 2	Noen av de antagonistiske forholdene mellom Arbeidsdiskursen, Tilretteleggingsdiskursen, Illegitimitetsdiskursen og Strevsomhetsdiskursen	74
Figur 3	De antagonistiske forholdene mellom Arbeidsdiskursen, Tilretteleggingsdiskursen, Illegitimitetsdiskursen og Strevsomhetsdiskursen.....	77
Figur 4	Felles angrep på hvilediskursen fra Arbeidsdiskursen, Tilretteleggingsdiskursen og Illegitimitetsdiskursen	81
Figur 5	Antagonistiske relasjoner mellom diskursene i sykefraværdebatten	82
Figur 6	Høyere synteser i sykefraværdebatten	94

1 Innledning

I 1978 ble det innført en velferdsordning som skulle sikre arbeidstakere full inntekt ved sykdom (Hagen og Hippe 1991). Ordningen har vært oppe til debatt flere ganger siden den inntrådte, særlig i de periodene sykefraværet har steget. Vinter 2009/2010 var den norske befolkningen vitner til og deltok på ulike måter i en slik debatt om sykefravær og det er denne debatten jeg skal undersøke. Debatten innehar en rekke ulike forståelser av både hva sykefravær kommer av og ganske ulike løsninger.

Høst 2009 satte Arbeids- og inkluderingsdepartementet sammen et utvalg som skulle gjøre en utredning av tiltak som kunne bidra til å redusere sykefraværet. I utredningsrapporten heter det at:

[b]akgrunnen [for utredningen] var en urovekkende økning i sykefraværet det siste året, og at avtalen mellom staten og arbeidslivets parter om et mer inkluderende arbeidsliv (IA-avtalen) går ut 1. mars 2010. [...] Det er også enighet om at det er behov for å vurdere en bredere virkemiddelpakke og få et bredere grunnlag for drøftingene mellom myndighetene og partene i arbeidslivet om ny IA-avtale og tiltak for å redusere sykefraværet. (Mykletun, Eriksen, Røed, Schmidt, Fosse, Damberg, Christiansen og Guldvoll 2010 : 2)

I debatten konstrueres sykefravær som et kollektivt problem og i oppsummeringen av utredningsrapporten heter det videre at høyt sykefravær er uheldig for staten, arbeidstakere og arbeidstagerorganisasjoner, og arbeidsgivere og deres interesseorganisasjoner (Mykletun et al 2010: 8). I tiden før utredningsrapporten ble bestilt, mens den ble skrevet og etter den var presentert, gikk debatten i mediene. Særlig i avisene gikk det ikke en dag uten at sykefraværsaken var på trykk. Bare i januar 2010 var det over 450 artikler om sykefravær i de riksdekkende avisene.

Hvordan det gis mening til sykefravær, er utgangspunktet for denne oppgaven. Hva årsakene til sykefravær er, har blitt forsket på både av samfunnsøkonomer, sosiologer, psykologer og sosialmedisinere, og fagfeltene kommer med ulike bidrag til et komplekst bilde. Et eksempel kan være artikkelen *Downsizing and sickness absence*, hvor Arne Mastekaasa og Ståle Østhus (2010) tar for seg hvordan sykefraværet påvirkes av nedbemanning i bedrifter. Her tilskrives organisasjonsutvikling kausal kraft på sykefraværet. I rapporten *Sykefravær i ulike bransjer*, ser Line Foss og Knut Skyberg (2008) på sykefravær og uførhet i et arbeidsmiljøperspektiv og med det anses arbeidets karakter som opphav til sykefravær. I andre typer studier, som Steven G. Allens (1981) bidrag *An empirical model of work attendance*, blir

hvordan forholdet mellom inntekt og arbeid påvirker sykefraværet analysert, altså de økonomiske kostnadene for den enkelte ved ikke å være i arbeid. Her ses lønn som motivasjon for å gå på jobb, også i sykefraværsspørsmål. Gunnar Tellnes (2011) skriver at det også har vært en økende forskningsinteresse for temaet *arbeids(u)førhet*, fremfor sykefravær i seg selv. Denne tilnærmingen ser hvordan sykefravær kan påvirkes av tilrettelegging på arbeidsplassen. En grunnforestilling her er at sykdom også kan være *delvis* arbeidsuførhet. Bidragene over er eksempler på hvordan forskning på sykefravær har grunnforestillinger om for eksempel arbeid og menneskets karakter. De kan også være svar på andre forestillinger om sykefravær og nyansering av forestillingene. Slike bidrag er med på å forme de sosiale forståelsene av sykefravær. Bidragene har også innflytelse på hva som tenkes å være gode virkemidler for å senke sykefraværet, noe som tar meg nærmere mitt interessefelt.

Fordi mening dannes i språket, er språket et interessant studieområde innenfor sosiologien. Det er hvordan vi får ting til å skje gjennom meningsdannelse og språk, altså språkets konstitutive egenskaper, som fanget min interesse for politiske debatter. Hvordan vi gir mening til et fenomen avhenger av historiske, sosiale og kulturelle forhold, den større konteksten fenomenet inngår i (Midré 1990: 19). Helt enkelt kan man si at det ikke er likegyldig hvilken verdi eller kunnskap som tilskrives fenomener, fordi det påvirker hvilke handlingsvalg man tar. Noen forståelser får så stor oppslutning at de ikke lenger diskuteres, de oppleves som naturgitte og ikke lenger som meninger. Dette danner meningsstrukturer, klynger av begreper og forklaringer som blir knyttet til fenomenet (Laclau 1990: 92).

Debatter om velferdsordningene, slik som sykelønnsordningen, vitner om politiske uenigheter om hvilken form og omfang ordningene har og bør ha. De forståelsesformer som får gjennomslag i form av endringer i velferdsordningene, får *varige* konsekvenser gjennom endring av lovgivning og institusjoner knyttet til dem. Jeg er spesielt interessert i å få frem *møtet* mellom de ulike forståelsesformene. De forståelsesformene som kommer til uttrykk i debatten, men som *ikke* får gjennomslag, er også viktige å få frem. Nettopp ved å studere motstanden kan vi få innsikt i ordningers legitimitet, noe som er viktig for å forstå politiske og sosiale endringer over tid, men også hvordan noe vedvarer på tross av motstand. Med utgangspunkt i studiene av sykefravær jeg presenterte over, er det tydelig at disse forståelsesformene kan resultere i nokså ulike forslag til hvordan sykefraværnivået kan reduseres. Er det omstillinger i arbeidslivet som gir sykefravær, eller er det folks mangel på økonomisk motivasjon til å gå på jobb som er opphav til

sykefraværet? Georges Midré (1990: 18) skriver om avgrensning av tilgangen på velferdsordninger og avgrensningsinstitusjonene utformes på svært forskjellige måter avhengige av konteksten:

Siden sosiale institusjoner alltid vil farges av det samfunnet de er en del av og virker i, får dette følger for den konkrete utformingen av de avgrensende ordningene. Ja, vi må vente at institusjoner som har den samme funksjon, kan være så ulike at det ved første blick er vanskelig å se at de virkelig løser samme typer problemer og at det dreier seg samme slag institusjoner.

For å forstå hvordan vi gir mening til sykefravær, er det nyttig også å se hvordan omkringliggende fenomener, for eksempel *arbeid* og *sykdom*, tilskrives mening. Sykefravær er ikke bare sykdom som grunnlag for fravær fra arbeid. Fordi vi i Norge har en sykelønnsordning som sikrer arbeidstakere inntekt i sykefraværsperioden, har sykefravær statlige omkostninger. For å forstå en *debatt* om sykefravær, må fraværet ses i lys av sykelønnsordningen og velferdsordningers posisjon i samfunnet (Wadel 1978: 47). Det som gjør politiske debatter til spesielt gode studieobjekter, er at debatter er arenaer for meningsutveksling, noe som gjør at vi kan få øye på hvilke påstander som møter motstand og hvilke som ikke gjør det.

1.1 Forskningsspørsmål

Hensikten med denne oppgaven er å gi innsikt i hvordan meningsdannelse rundt sykefravær er knyttet den sosiale konteksten velferdsordningen inngår i. For å kaste lys over sykefraværsdebatten, vil jeg ta i bruk en diskursanalytisk innfallsvinkel. En *diskurs* er en måte å forstå og snakke om verden på, en forståelsesform (Jørgensen og Phillips 1999: 9). En analyse av diskurser i sykefraværsdebatten innebærer en metainnstilling til fenomenet sykefravær som kan skille seg noe fra annen forskning på sykefravær ved det sosialkonstruksjonistiske utgangspunktet. I praksis betyr det at jeg ikke søker etter årsaken til sykefraværet, men heller å vise hvordan diskurser gjør krav på sannheten og undersøker både det eksplisitte og hva som ligger implisitt i de ulike grunnforestillingene. Jeg tar ikke stilling til om artikulasjonene rundt sykefraværet er sanne eller ikke, men vil fokusere på hvordan de danner mønstre og klynger av forståelser og hvordan de svarer på andres utspill.

For å ta fatt på analysen av sykefraværsdebatten vil jeg innta en *kritisk* innstilling til tatt for gitt kunnskap om fenomenet, og se hvordan kunnskap og makt er to sider av samme sak, noe diskursanalyse muliggjør. Her ses makt som sentralt for å forstå samfunnsendringer, men også kontinuitet (Burr 1995). Jeg anser det som en viktig oppgave for samfunnsvitenskapene å

synliggjøre vanskeligstiltes posisjon i samfunnet. Nettopp det at diskurser gjør krav på sannheten, er det som gjør diskursanalyse hensiktsmessig for den typen analyse jeg er interessert i. I diskursteorien fremhever Laclau og Mouffe (2001) at samfunnets oppbygning er mulig, men ikke nødvendig, det kunne sett annerledes ut. Et slikt perspektiv vil bidra til å synliggjøre hva som skjer i sykefraværsdebatten, hvordan kampen mellom diskursene er en kamp om hvordan samfunnet *er* og hvordan det *bør* være.

For å kaste lys over dominansforholdene mellom diskursene, kommer jeg til å dra nytte av et foucaultinspirert syn på makt hvor makten ikke alene er knyttet til person eller posisjon (Foucault 1999). Laclau og Mouffe (2001) kaller denne formen for makt *hegemoni*. Her ligger makten i hvordan noen diskurser dominerer innenfor sitt felt på en slik måte at de fremstår som naturlige og nødvendige, ikke bare som mulig. Kunnskapen innenfor diskursen oppfattes som objektiv. Hegemoniet vil likevel aldri være totalt, og i denne maktforståelsen spiller motstanden mot makten en sentral rolle. Det er dette som gjør at samfunnet kan endres, fordi motstanden er med på å regulere makten og står dermed ikke i en utvendig posisjon til makten, men som en del av maktens holdepunkter. Det er altså et relasjonelt forhold mellom ulike diskursene i sykefraværsdebatten, og det er hvordan de svarer på hverandres artikulasjoner eller støtter seg på hverandre som er av interesse i denne oppgaven.

Makt- og endringsperspektivet er sentralt i politiske debatter og ønsker jeg å se de tre forskningsspørsmålene jeg skal ta for meg i lys av det:

1. Hvilke diskurser finner vi i sykefraværsdebatten?
2. Hvordan arter forholdene mellom diskursene seg?
3. Finnes det et hegemoni i sykefraværsdebatten og hvordan fremtrer dette?

Første spørsmål er av en deskriptiv karakter hvor jeg ønsker å skape oversikt over diskursene. Spørsmålet kan beskrives som induktivt, ved at jeg går inn datamaterialet uten klare forestillinger om hvilke funn jeg kan komme til. Etter første møte med datamaterialet snevret jeg det inn til å dreie seg om de seks utvalgte kjernebegrepene *mennesker*, *arbeid*, *sykefravær*, *sykdom*, *sykelønnsordningen* og *IA-avtalen*. Det er et relasjonelt forhold mellom disse, og hvordan de tilskrives mening, avhenger av forholdet mellom dem innenfor diskursene.

For å svare på spørsmål nummer to, tar jeg utgangspunkt i funnene fra første forskningsspørsmål. Her ønsker jeg å fokusere på det det kjempes om i sykefraværsdebatten. Når betyd-

ningstilskriving rundt kjernebegrepene er motsetningsfylte, er det interessant å se hvordan noen vinner frem og hva de sosiale konsekvensene ved dette kan være. I det siste spørsmålet er det særlig det som tas for gitt, det som virker forenende og det som dominerer som skal undersøkes. Ved å se på motstanden kan vi få innsikt i endring, mens enighet og dominans vil kunne belyse kontinuiteten i politikken. For å få øye på maktforhold, må vi ta inn både motstandsperspektivet og de høyere, mer overgripende syntesene. Først da kan vi se hvordan ulike forståelsesformer påvirker hverandre.

Det at sykefraværdebatten også dreier seg om helt andre forhold enn sykdom, gjør det til et interessant sosiologisk spørsmål. Hvis det ikke er sykdom som gir sykefravær, hva er det da? Jeg søker også innsikt i hvordan moralske aspekter blir viktig i en debatt om velferdsordninger. Hvilke syn fremkommer i mediene, hva kommer ikke frem?

Som datamateriale har jeg valgt å ta for meg artikler fra riksdekkende aviser vinter 2009/2010. I avisartikler finner vi en form for fastfrossete diskurser, som ikke er formet av tiden som har gått siden debatten avtok, men fortsatt har den formen de hadde på daværende tidspunkt (Torfing 2004: 71). Det å velge fra en så bred kategori som avisartikler er, gjør at ulike perspektiver kan komme frem. Det kan sammenlignes med å intervju et bredt spekter av informanter.

Før delkapittelet om studier på feltet vil jeg gi en rask oversikt over hva sykelønnsordningen og IA-avtalen går ut på for å gi litt bakgrunnsinformasjon.

1.2 Sykelønnsordningen og IA-avtalen

Trekk av den sykelønnsordningen vi har i dag ble iverksatt i 1912, men avtalen var avgrenset til industriarbeidere med lav inntekt. Kåre Hagen og Jon M. Hippe (1991) skriver at innføringen av ordningen var av stor symbolsk betydning:

Ansvaret for å sikre arbeidstakere mot en av de sentrale usikkerhetsmomentene ved lønnsarbeid ble erkjent av de politiske myndighetene. I løpet av årene fram til første verdenskrig ble sykeforsikringen gradvis utvidet til nye arbeidergrupper.

Likevel var det først på 1950-tallet ordningen gjaldt alle arbeidere. Det ble også skilt mellom offentlige og private arbeidsplasser og hvor stor utstrekning avtalen hadde i forskjellige yrkesgrupper. Det at noen grupper hadde "bedre" avtaler var et argument i debatten om utformingen av en universell ordning, og sykelønnsordningen ble innført i 1978. Videre skriver Hagen og

Hippe at ordningen ikke var utsatt for de store debattene på 1980-tallet, men har gjennomgått noen endringer. Formålet med sykelønnsordningen «er å gi kompensasjon for bortfall av arbeidsinntekt for yrkesaktive medlemmer som er arbeidsuføre på grunn av sykdom eller skade (lovdata.no).» Per i dag ser sykelønnsordningen i grove trekk slik ut (lovdata.no):

- Man må være i arbeid for å ha rett til sykepenger. (§ 8-2)
- Arbeidstakere har rett på 100% inntekt under sykdom. Selvstendig næringsdrivende har rett til 65% av sykepengegrunnet etter de første 16 dagene. Det er egne forsikringsordninger for denne gruppen, som legger til rette for høyere utbetalinger. (§ 8-16, § 8-34, § 8-36)
- Arbeidsgiverne dekker lønnsutgiftene de første 16 dagene av sykefraværsperioden. (§ 8-19)
- Man kan benytte egenmelding ved sykefravær på mindre enn 17 dager og har vært i arbeid i to måneder sammenhengende. Ut over arbeidsgiverperioden/egenmeldingsperioden krever sykefraværet legeerklæring. (§ 8-24, § 8-7)
- Ved arbeidsuførhet knyttet direkte til de konkrete arbeidsoppgavene, har man rett til sykepenger i inntil 12 uker, ved delvis arbeidsuførhet kan sykepengeutbetalingen graderes. (§ 8-5, § 8-6)
- Arbeidstakere og arbeidsgivere kan søke om at folketrygden skal dekke arbeidsgiverperioden, dersom arbeidstaker har kronisk sykdom eller lignende som gir høy risiko for fravær. (§ 8-20)
- Antall fraværsdager de tre siste årene kan ikke overstige 248 dager, da opphører retten til sykepenger. (§ 8-12)
- Den sykefraværende skal bidra til å finne måter å komme raskere tilbake i arbeid. (§ 8-8)
- Dersom arbeidsgiver har rimelig grunn til å mistenke at arbeidstakers sykefravær ikke skyldes sykdom, kan han/hun frata arbeidstakers rett til egenmelding. (§ 8-27)

Relatert til sykelønnsordningen har vi en intensjonsavtale som kalles *inkluderende arbeidsliv* (IA-avtalen). Avtalen er et trepartssamarbeid mellom staten, arbeidstakerne (arbeidstakerorganisasjoner) og arbeidsgiverne (arbeidsgiverorganisasjoner). Hensikten da avtalen ble inngått var å senke sykefraværet til under 5,6 %, øke sysselsetting av personer med nedsatt funksjonsevne og øke yrkesaktiviteten for personer over 50 år (regjeringen.no). Avtalen ble første gang inngått etter anbefalingene fra et utvalg ledet av Sandman (15.09.2000), og trådte i kraft i 2001. Nedenfor har jeg valgt å legge vekten på anbefalingene knyttet til sykefravær:

- Arbeidsplassen og forholdet mellom arbeidsgiver og arbeidstaker må være det primære fokus i det sykefraværsforebyggende arbeidet. Tiltak for å redusere sykefraværet kan bare lykkes dersom disse iverksettes i samarbeid mellom arbeidsgiver og arbeidstaker.
- Tiltakene må ansvarliggjøre både arbeidsgiver og arbeidstaker. Dette innebærer at partene må påta seg mer ansvar og få større handlingsrom og nødvendige virkemidler for å ivareta arbeidsmiljøet og sette inn nødvendige tiltak i forhold til sykmeldte arbeidstakere.
- Tiltak på sykefraværsområdet må forsterke arbeidstakernes tilknytning til arbeidslivet. Langsiktige og stabile arbeids- og ansettelsesforhold gir partene i arbeidslivet større interesse av å utvikle og bedre arbeidsmiljøet. Arbeidsplassene må tilrettelegges slik at en sikrer at flest mulig kan delta i arbeidslivet og være selvfor-sørget. For å hindre at personer med helseproblemer støtes ut av arbeidslivet er det nødvendig med utvidede skjermingsordninger.

- Det må åpnes opp for å bruke økonomiske incentiver for å stimulere til nærvær. For arbeidstaker og arbeidsgiver skal det være økonomisk lønnsomt å satse på tilrettelegging av arbeidsplassen slik at en minker risikoen for langvarige sykefravær.
- Tiltak som iverksettes, skal være kostnadsnøytrale i forhold til dagens situasjon. Dette innebærer at gitt dagens fraværsliv, skal både arbeidsgiver og arbeidstaker sikres kompensasjon for å påta seg økonomiske delansvar for sykefraværet.
- Selv om hovedfokus legges på forholdene på arbeidsplassen og samhandlingen mellom arbeidsgiver og arbeidstaker, er det viktig å sikre at alle aktører opptre koordinert mot en felles målsetting. I tillegg til arbeidsgiver og arbeidstaker bør bedriftshelsetjenesten, trygdeetaten og primærlegen ha klart definerte oppgaver og støtte opp om tiltak som skjer på arbeidsplassen. Tiltakene må også sees i sammenheng med ønsket om å etablere et mer helhetlig behandlingsopplegg. (Sandman, Lekang, Riise, Halvorsen, Johansen, Jørgensen, Sanchez, Haaland, Overaae, Holgersen, Vigen, Melbø, Haugen, Rellsve, Børsum, Sundby, Kjeldsberg, Risan, Heen Strømmen, Sørheim, Hammarqvist, Opdalshei, Andersen og Fjell Hansson 2001: 205)

Ikke alle anbefalingene ble tatt inn i IA-avtalen. Vekten ble lagt på oppfølging av sykefraværende, tilrettelegging på arbeidsplassen og på økt samarbeid for tilrettelegging mellom arbeidsgiver og arbeidstaker gjennom dialogmøter (Stortingsproposisjon nr 1 Tillegg nr. 1 (2001-2002) IA-avtalen 12.10.2001). Avtalen for årene 2006-2009 la fokuset på

inkludering og rekruttering av personer som ikke har et arbeidsforhold. IA-avtalen skal bidra til at flere kommer i arbeid gjennom en hensiktsmessig innretning på virkemidlene og øke bruken av det ordinære arbeidsliv for å gi trening, praksis og kvalifisering tilpasset arbeidslivets behov. (IA-avtalen 2006-2009: 2)

Avtalen gikk ut i desember 2009 og sammen med rapporten *Tiltak for reduksjon i sykefravær: Aktiviserings- og nærværreform* (Mykletun med flere 2010) var den grunnlaget for avtalen som ble presentert 24.02.2010.

1.3 Studier på feltet

Jeg anser feltet jeg befinner meg forskningsmessig i, for å være 'kritisk forskning på velferdsordningers posisjon'. Jeg har valgt å definere feltet bredt, både fordi det ikke er forsket så mye på sykefraværdebatten at det kan anses for å være et eget studiefelt, og fordi temaet kan sies å være av en mer generell karakter. Her vil jeg ta for meg studier som har gjort inntrykk og gitt inspirasjon i arbeidet med sykefraværdebatten. Studiene er interessante på bakgrunn av for eksempel tema, teoretiske eller metodiske aspekter, og/eller funn.

Kritiske studier av velferdsordningers posisjon dreier seg ofte om hvem som har rett til ordningene og gjerne hvem som skal betale for dem, det dreier seg om "de verdige trengende". Midré (1990: 119) skriver om *avgrensninginstitusjonene* i velferdsstater og hvordan de trengen-

des posisjon varierer. Sykefraværdebatten er også en debatt om avgrensingsinstitusjonene, som vi kan si at IA-avtalen er en del av. Midré (1990: 13-4) mener at det er spesielt tre tilnærminger til avgrensingsinstitusjonenes utforminger gjennom historiens løp. Den første *dimensjonen*, som han kaller det, er den nødstiltes moral. Har personen vist vilje til å arbeide? Vist at han eller hun ikke er i stand til å arbeide? Avgrensingsinstitusjonene skal ved denne dimensjonen kunne avdekke arbeidsuvillighet. Ved denne dimensjonen presenteres straff, eller *bot*, som avgrensingsmetode. Den andre dimensjonen dreier seg om folks resurser i arbeidsmarkedet. Har de den kompetansen markedet etterspør? Er de arbeidsføre? Avgrensingsinstitusjonen kan ut fra denne dimensjonen tilby utdanning eller tilrettelegging ved arbeidsplassen. Dette kaller Midré *bedring*. Den siste dimensjonen er *brød* og er også knyttet til arbeidsmarkedet. Hvordan er forholdet mellom tilbud og etterspørsel i arbeidsmarkedet? Klarer arbeidsmarkedet å "absorbere" tilbudet? Ved å vise til et slikt fenomen, kan arbeidsløse legitimere kravet om offentlig støtte, eller *brød*. Midrés dimensjoner tydeliggjør det relasjonelle forholdet mellom hvilken type *problem* trygd anses å være og hvilke *løsninger* som presenteres, noe som er aktuelt i min studie.

Et interessant forhold jeg vil forsøke å belyse i denne oppgaven er arbeidets moralske posisjon. Midré (1990: 25) skriver at:

I følge Foucault kan lediggang og latskap oppfattes som kardinals synden, en type moralsk retur til Edens hage før syndefallet, men Gud forviste mennesket fra paradiset som en straff, en tilværelse den kristne har plikt til å utholde. Kravet om arbeid er derfor ikke knyttet til noen tiltro til at naturen vil ødsle av sine frukter når den bearbeides.

Kravet er heller knyttet til en forbannelse. Mennesket skal slite, og for ikke å spotte Gud skal man arbeide hardt. Det har også vært viktig å bevise at man ikke er lat. I Bergen på 1760-tallet tok tukthuset imot folk som var midlertidig uføre. Så snart de var i stand til å arbeide litt, skulle de melde sin tjeneste ved tukthuset og å ta del i arbeidet. Delvis arbeids(u)førhet er som vi ser, ikke noe nytt og siden 1930-tallet har det vært bred politisk oppslutning rundt slagordet *Alle i arbeid*. Arbeid har også blitt forskrevet som medisin, og uttrykket å *bli bedre* har en tosidig mening. *Bedre* i helsemessig forstand, men også å *bli et bedre menneske* i moralsk forstand. Arbeidsuførhet kan også oppfattes som moralsk svikt (Midré 1990: 29-32, 67).

Cato Wadels studie fra 1978 kritiserer på sin side velferdsordningene for å legge for stor vekt på økonomisk trygghet og for lite på den sosiale sikkerheten han mener arbeid gir for folk, altså at *brøddimensjonen* har blitt for sentral. Når vi ser disse studiene i sammenheng og som Midré (1990: 15) skriver, blir det tydelig at velferdsordningene kritiseres på ulike måter,

avhengig av samfunnsforholdene. Wadel mener at det er et stort problem ved trygdeordningene er den konstruerte forskjellen mellom trygd og arbeid, og forskjellene i sosial status som tilskrives trygdede og arbeidstakere. Videre skriver han at den tidens trygdesystem er utilfredsstillende, både for arbeidstakere og for de trygdede, fordi systemet ikke legger nok vekt på å få folk tilbake i arbeid eller å skape arbeidsplasser, i tillegg til at arbeidstakere blir satt i en forsørgerposisjon de ikke ønsker. Også her ser vi at trygdeordningers legitimitet er et tema.

Et annet aspekt ved statusforskjellen er at «[t]rygd skaper et skille mellom folk (Wadel 1978: 14)», mellom de som er i arbeid og de som er på trygd. Arbeid er i «vår kulturkrets» en kilde til respekt for seg selv og fra andre, i motsetning til trygd. Sykelønn er en del av trygdesystemet, noe som gjør Wadels poeng interessant: Arbeidende og trygdede, i denne sammenhengen sykemeldte, har ulik sosial status. Hvordan denne statusforskjellen konstrueres sosialt, er et fint interesseområde for sosiologien. De sentrale argumentene i Wadels studie minner om grunnlaget for IA-avtalen. Boken har vært viktig for å få innsikt i forholdet mellom arbeid og trygd, men den har ikke den samme sosialkonstruksjonistiske tilnærmingen til fenomenet som jeg tenker meg. Dette gjør at studien på mange måter ligner datamaterialet mitt, mer enn et teoribidrag, men særlig poenget:

Trygdelig er jo nettopp kjennetegnet ved at man *ikke* er i stand til å gjøre noe – i hvert fall ikke i arbeidslivet. Den trygdede kan ikke avkreve noen respekt unntatt for *tidligere* arbeid. På en andre side blir trygdede direkte og indirekte avkrevet respekt *for* de som arbeider – de som betaler for trygdesystemet gjennom arbeid, som de heter. (Wadel 1978: 14-5)

tydeliggjør det viktige ved å se på det relasjonelle forholdet mellom arbeid og sykdom og mellom arbeidende og sykefraværende, men også dominansforholdet.

Anniken Hagelunds (2003) studie av innvandringspolitikk er også en studie av velferdsordningene. Også hun finner, i likhet med Midré og Wadel, at det er sterke moralske føringer i diskursene i velferdspolitikken. I innvandringspolitikken legger en forståelse av *anstendighet* disse føringene. Det sentrale funnet i studien for denne anledningen, er hvordan ordet *integrasjon* virker som et samlingspunkt i innvandringspolitikken: Innvandrere skal integreres i det norske samfunnet, heter det. Ordet har egenskapen av å være en forholdsvis tom kategori som kan fylles med et vidt spekter av betydninger, noe som gir det en forenende egenskap i debatten. Hagelund viser hvordan ordet brukes på minst tre forskjellige måter: Om tilgang på rettigheter og muligheter som andre samfunnsborgere, som samhandling mellom majoritet og minoritetsgruppene, altså kontakt og deltakelse, og integrasjon som det motsatte av assimilasjon

(Hagelund 2003: 255). Hvilke ord virker samlende i sykefraværdebatten og hvordan noen ord står som motsatte til hverandre, er et nyttig perspektiv for å forstå hvordan det dannes enighet, eller, som Hagelund finner, et skinn av enighet. Hagelunds studie inspirerer både i analytisk perspektiv og teoretiske valg, men også funnene i studien er interessante i arbeidet med sykefraværdebatten. Ved å se på meningsdannelsen i sykefraværssaken, fremfor kun på lovgivningen, kan vi få innsikt i hva som gjør at lovverket nettopp er som det er.

Et annet analytisk grep som er nyttig for meg er *problematisering*. Dette grepet kan belyse hvordan mening dannes i velferdspolitikken. Hvordan gjøres sykefravær til et problem som må løses? Et lignende grep gjør Björn Johnson, Annika Hermansson, Lena Christiansson og Tilde Dalqvist i sine studier av den svenske sykefraværdebatten (Se for eksempel Johnson med flere 2009 og Hermansson and Johnson 2007). Ved å se hvordan sykefraværet forstås som et problem og hvordan det defineres, viser studien at det har vokst frem en dominerende forståelse av sykefraværnivået som resultat av overforbruk av velferdsordninger. De finner at denne problemdefinisjonen dominerer andre forståelsesformer, for eksempel sykefravær som resultat av dårlig helse og arbeidsforhold.

Her er både funn og analytisk perspektiv nyttige innspill, spesielt siden de studerer et nokså likeartet fenomen som det jeg har valgt. Denne debatten gikk noen år tidligere i Sverige enn i Norge, og vi kan anta at den har bidratt til å forme hvilke diskurser som artikuleres og får oppslutning i Norge, samt hvilke løsninger som presenteres. På den måten vil den svenske debatten kunne ha både lignende og forskjelligartet karakter i forhold til den norske. Et interessant funn fra de svenske studiene er hvordan offentlige dokumenter om sykefravær toner ned forståelsen av sykdom som årsak til sykefravær og i stedet ser sykefraværet som et valg rasjonelle aktører tar i relasjon til arbeidskollegaer, økonomiske tap og lignende (Hermansson and Johnson 2007: 14). Her ser vi hvordan sykefraværet over tid kan konstrueres som ulike fenomener sosialt.

Analytisk går Johnson med flere (2009) til verks med utgangspunkt i partene i arbeidslivet og tar for seg hvordan svensk LO, Svensk Näringsliv og den svenske legeföreningen står som aktører for ulike forståelser av sykefraværet. Her knyttes altså forståelsene til tre sterke aktører i sykefraværdebatten, noe som gir en fin innsikt i de ulike interessene i debatten. Jeg ønsker derimot å ha en metainnstilling til debatten, ikke knytte diskursene til konkrete aktører, fordi jeg ønsker å synliggjøre at diskursene kan være mer allmenne enn hva man kan få inntrykk av når man leser den svenske studien. Som medlem i det samfunnet jeg studerer, vil jeg påstå at de ulike diskursene i sykefraværdebatten også kommer frem i hverdagssamtaler mellom folk generelt, ikke

bare hos disse tre aktørene. Jacob Torfings studie fra 2004, *Det stille sporskifte i velfærdsstaten*, tar for seg velferdsordningene i Danmark i sin helhet og har dermed et videre perspektiv enn de svenske studiene og hva jeg ser for meg, men temaet er nokså likt.

Metodisk har Torfing gått frem på en annen måte enn Johnson med flere, ved å ikke på forhånd avgrense hvem som skal intervjues, men heller bruke snøballmetoden for utvelgelse av intervjuobjekter. Ved å spørre de intervjuede om hvem som har hatt innflytelse, blir ikke makten alene knyttet til posisjonene og han får belyst også hvordan makten også befinner seg i de uformelle strukturene (Torfing 2004: 68). Dette understreker at for å forstå de diskursive endringene, kan det være fruktbart å ha et bredere perspektiv, noe jeg også har vært opptatt gjennom arbeidet med oppgaven min. Et slikt perspektiv kan tydeligere få frem aspekter i debatten vi på forhånd ikke forventet. Torfing tar også i bruk begreper for å forstå endringene i diskursene, på en annen måte enn Johnson med flere gjør. Ved å se på hvordan kjeder av artikkelser kan sette en diskurs ut av spill eller endre den fra innsiden, blir det tydeligere hvordan endringer kan skje, et perspektiv jeg har hatt nytte av i mitt arbeide.

Et sentralt funn i Torfings studie er at det har vært en overgang i de danske velferdsordningene fra "welfare" til "workfare", altså en overgang fra *rettighetsbaserte* til *aktiviseringsbaserte* velferdsordninger. Ordningene er ment å ha en holdningsendrende effekt, understreke at rettigheter og plikter går hånd i hånd (Torfing 2004: 199, 201), noe som ikke er ukjent i norsk sammenheng, slik vi så i 1.2. Sammenlignet med den norske sykefraværdebatten, arter endringene seg likevel på en annen måte, ved at prosessen foregår i det stille, men ved å ta i bruk endringsperspektivet belyses prosessen også der hvor det ikke er kamp om endringene. Et annet grep Torfing gjør som har vært til inspirasjon for meg, er å se på hvordan det dannes en felles forståelse på tvers av aktørenes ulike interesser, slik Hagelund også gjør. Det tydeliggjør hvordan hegemoniet dannes, hvordan diskurser kan monopolisere makten.

I motsetning til alle de overstående studiene, ønsker jeg ikke å bruke offentlige dokumenter eller intervjuutskrifter som datamateriale. I stedet ønsker jeg å bidra med noe nytt, vise hvordan de diskursive kampene i riksdekkende aviser arter seg. Her blir ikke makten knyttet til posisjoner, institusjoner og det offentlige, men til hvordan artikkelser av diskurser muliggjør dannelsen av høyere synteser og hegemoni, og hvordan hegemoniet møter konkret motstand som gir endringer i hegemoniet. Dette er vanskeligere å belyse ved å studere offentlige dokumenter.

1.4 Gangen i oppgaven

I dette kapittelet har jeg gjort rede for utgangspunktet for valg av tema og forskningsspørsmål for oppgaven, hva sykelønnsordningen og IA-avtalen er, og gitt en oversikt over studier på feltet. Her følger en redegjørelse for gangen i oppgaven.

Som teoretisk bakteppe skal jeg bruke Ernesto Laclau og Chantal Mouffes diskursteori, fordi fokuset da legges på endring i meningsdannelse. Samfunnet er slik det er fordi det er mulig, ikke fordi det er slik av nødvendighet. Dette er et godt utgangspunkt for å forstå debatter om hvordan velferdsordninger skal være. Jeg vil i kapittel 2 gå gjennom de analytiske begrepene jeg skal bruke i analysen. Teorien tilbyr både verktøy for å synliggjøre forståelsesformer, og begreper for å forstå maktrelasjonene mellom forståelsesformene i debatten. Kapittelet har også en oversikt over det sosialkonstruksjonistiske grunnlaget for diskursteorien.

Valg av datamateriale falt på avisartikler og i kapittel 3 vil jeg gjøre rede for hvilke metodiske valg jeg har tatt underveis, og hvilke konsekvenser de har hatt. Jeg vil forklare prosessen jeg har tatt datamaterialet gjennom i analysen, men også hvordan jeg foretok utvalget av det spesifikke datamaterialet. Til slutt vil jeg gi en kort innsikt i hvordan jeg selv står i forhold til sykefraværsspørsmål og de etiske aspektene ved analyse av avisartikler.

I første analysekapittel, kapittel 4, gir jeg en oversikt over ulike forståelsesformer i sykefraværdebatten. Jeg svarer altså på forskningsspørsmålet *Hvilke diskurser finner vi i sykefraværdebatten?* Kapittelet har en deskriptiv karakter, og jeg avslutter kapittelet med en oppsummerende tabell. Analysen vil være preget av kontinuerlige sammenligninger mellom de ulike forståelsesformene, men først i kapittel 5 går jeg dypere inn i analysen av forholdet mellom diskursene.

I kapittel 5 er det forskningsspørsmålene *Hvordan arter forholdene mellom diskursene seg?* og *Finnes det et hegemoni i sykefraværdebatten og hvordan fremtrer dette?* som skal besvares. Det er altså i dette kapittelet kampen om sykefraværet kommer tydeligst frem. Kapittelet har også en diskusjon om hvordan arbeid forstås i sykefraværdebatten og hvordan dette former og formes av de omkringliggende kjernebegrepene.

I kapittel 0 vil jeg diskutere metodiske og teoretiske aspekter ved oppgaven min, oppsummere funnene, konkludere og komme med generelle betraktninger om debatten.

2 Diskursanalyse og diskursteori

Marianne Winther Jørgensen og Louise Phillips mener at diskursanalyse er en metodisk og teoretisk pakkedøsnings og at det ikke er hensiktsmessig å gjøre et skarpt skille mellom teori og metode. Med dette som utgangspunkt har jeg valgt å la innholdet i teorikapitlet mitt være både teori og metodologi.

I dette kapitlet vil jeg først introdusere det sosialkonstruksjonistiske utgangspunktet for oppgaven, før jeg i delkapittel 2.2 tar for meg diskurs som analytisk perspektiv og en generell innledning om diskursanalyse. I del 2.3 skriver jeg om diskursteoriens grunnleggende begreper, mens i del 2.4 tar jeg for meg makt og kamp. De to siste delene er verktøyer for henholdsvis kapittel 4 og 5.

2.1 Sosialkonstruksjonistisk grunnlag

Forskningsspørsmålene mine dreier seg om hvordan vi konstruerer en del av vår sosiale virkelighet, noe som gjør det naturlig å bruke sosialkonstruksjonistiske teorier. Sosialkonstruksjonisme er en samlebetegnelse for en av teorigategoriene innen samfunnsvitenskapene og er en kritikk av det Anders Esmark, Carsten Bagge Laustsen og Niels Åkestrøm Andersen (2005: 16) kaller «den logisk-empiriske traditions forståelse af virkelighed og sandhed». I stedet for å se vitenskapens funn som objektive beskrivelser av virkeligheten, anses kunnskap som sosialt konstruert. På samme måte er også samfunnets organisering sosialt konstruert, noe som skjer gjennom diskursiv praksis. Gjennom språket danner vi *representasjoner* av virkeligheten og slik konstruerer vi en *sosial* verden.

Kritikken rettes mot den logisk-empiriske tradisjons dualisme mellom det *subjektive* og det *objektive*. Samfunnsvitenskapen trenger også begreper for et tredje domene: det sosiale. Dette søker sosialkonstruksjonismen å tilby, da det sosiale verken kan reduseres til det objektive eller det subjektive (Esmark med flere 2005: 16-7). Mening som tilskrives sykefravær og velferdsordninger kan endres uten at verken ordninger eller handlinger har blitt endret. For å forklare meningsdannelse i sykefraværdebatten, er det derfor fruktbart å ta inn begreper for å forklare det sosiale fenomenet debatten utgjør.

Et eksempel på en sosial konstruksjon rundt sykefravær, er hvordan en diagnose på ett tidspunkt gir rett til lønnet fravær fra arbeid, mens på et annet tidspunkt blir den samme diagnosen

tilskrevet verdien *arbeidsfør* og gir da ikke rett til lønnet fravær. På begge tidspunkter kan sykdommens status og konstruksjon rundt den blitt vurdert som *riktig* sosialt, selv om de er ulike. Forskjellen ligger i hvordan vi *oppfatter* virkeligheten. Sosiale konstruksjoner har reelle konsekvenser og vil alltid kunne endres, forholdet mellom fenomen og konstruksjon er tilfeldig (Esmark med flere 2005: 16-19; Jørgensen og Phillips 1999: 17).

Vivien Burr (1995: 3-5) mener det er fire trekk ved sosialkonstruksjonisme som er felles for den ellers fragmenterte tradisjonen. For det første, finner vi en kritisk innstilling til tatt for gitt kunnskap om verden. Vi finner ingen objektiv sannhet i vitenskapen, det vi finner er *representasjoner* av virkeligheten slik vi oppfatter den. For det andre, m ter vi forstår verden på er historisk og kulturelt spesifikt, altså formet av tid og sted, de er *kontingente*, de er mulige men ikke nødvendige. En måte å oppfatte verden på er dermed ikke *nødvendigvis* mer sann enn en annen. Det tredje trekket er at kunnskap regnes som opprettholdt gjennom sosiale prosesser og interaksjon i hverdagslivet: «[k]nowledge is [...] seen not as something that people *has* (or does not have), but as something that people *do* together (Burr 1995: 8)». Man kan rette kritiske spørsmål mot kunnskap og de maktrelasjonene kunnskapen er med p    reproducere. I det siste trekket vektlegges det hvordan sosial handling og kunnskap henger sammen:

These 'negotiated' understandings could take a wide variety of different forms, and we can therefore talk of numerous possible 'social constructions' of the world. But each different construction also brings with it, or invites, a different kind of action from human beings. [...] Descriptions or constructions of the world therefore sustain some patterns of social actions and exclude others. (Burr 1995: 5)

Språket er ikke bare formidlende, det har sin egen kausale kraft gjennom disse diskursive strukturene, og som Torfing (1999: 84-5) skriver, «our cognitions and speech-acts only become meaningful within certain pre-established discourses, which have different structurations that change over time.»

Ved å se på kunnskap som midlertidig, gir sosialkonstruksjonisme en inngang til sykefraværsdebatten som muliggjør et perspektiv på forståelsesformer som ikke objektive. Ved å ta inn maktperspektivet knyttet sammen med kunnskap, kan vi få innsikt i de motstridende interessene i sykefraværsdebatten og reflektere over hvor og hvordan konsekvensene ved ulike forståelsesformer rammer.

2.2 Diskurs som analytisk perspektiv

Her vil jeg klargjøre hva jeg mener med begrepet diskurs og hvordan diskurser “virker”, før jeg viser hvordan diskursperspektivet åpner for spesifikke analytiske dimensjoner og til slutt skriver kort om opphavet til diskursperspektivet. Jeg vil avslutte delkapittelet med en diskusjon av ulike retninger i diskursanalytiske teorier og hvordan valget falt på diskursteori.

Ofte når vi snakker om diskurser, fremstår de som *objekter*, men diskurser kan verken reduseres til det objektive eller til det subjektive. En diskurs har heller ingen egen intensjon eller agens. Diskursene brukes og formidles av mennesker både strategisk og av vane. Når jeg skriver om diskurser, mener jeg det som resultater av *diskursanalyse*. Perspektivet kan brukes for å synliggjøre noe man ellers ikke ville ha sett, men funnene er ikke *objekter* i streng forstand, de er *konstruksjoner*. Med et sosialkonstruksjonistisk bakteppe vil heller ikke resultatet av analysen være en presentasjon av hvordan verden *egentlig* er, men av hvordan den forstås på ulike måter (Jørgensen og Phillips 1999: 31).

Diskursbegrepet anvendes på forskjellige måter av både filosofer, lingvister og sosiologer, men også på forskjellige måter innenfor sosiologien. Her brukes begrepet når *meningsdannelse* er i fokus. En enkel definisjon er at en «*diskurs er en bestemt måte at tale og forstå verden [...] på* (Jørgensen og Phillips 1999: 9).» Hva begrepet betegner varierer også i omfang, og Neumanns (2001: 18) definisjon er noe mer omfattende:

[e]n diskurs er et system for frembringelse av et sett utsagn og praksiser som, ved å innskrive seg i institusjoner og fremstå som mer eller mindre normale, er virkelighetskonstituerende for sine bærere og har en viss grad av regularitet i et sett av sosiale relasjoner.

Hva kan inngå i en diskurs? Som Parker (1992: 6-17) tenker jeg om diskurser som realisert i tekst og tale, men også i ikke-verbale uttrykk, som arkitektur. Diskurser omhandler *objekter* i bred forstand, og innenfor diskurser er det ståsteder man kan innta i, for eksempel, diskusjoner. Mening knyttet til en tekst for eksempel, dannes ikke hos skaperen av teksten eller arkitekturen, men i møte med publikum, fordi mening alltid vil kunne endres og reforhandles. Diskurser refererer også til andre diskurser og er historisk og kulturelt spesifikke. De diskursene som kommer til syne i analysen av sykefraværdebatten, vil kunne være langt større i omfang enn kun tekstene jeg analyserer.

Diskursanalyse er relevant for sosiologer, fordi diskurser gir sosiale konsekvenser gjennom sosial praksis. Hagelund (2003: 46) skriver at praksisene er *strukturerte*, og når vi mennesker

snakker eller skriver, er vi avhengige av standardiserte klynger av begreper, beskrivelser, uttrykk og forklaringer. Hvor kommer diskursene fra? De skapes, opprettholdes og endres gjennom praksis. Jeg forstår, likhet med Torfing (2004: 250) aktører som både *discourse makers* og som *discourse takers*, altså både som diskursmakere og diskursforbrukere. Aktører bidrar til og tar fra diskursive forståelser, det er slik kamp og endring oppstår. En diskurs *oppstår* ikke i, men *endres* i sosial samhandling. På den måten strukturerer en diskurs hvordan vi forstår fenomener, samtidig som den alltid potensielt kan endres.

Gjennom strukturert praksis *fikses* mening, men, som Laclau og Mouffe (2001 [1985]: 110-11) sier, er fikseringen likevel av temporær karakter, aldri total eller ferdig. I sosial praksis handler vi *som om* det er en totalitet, fordi vi benytter oss av språklig strukturert mening og dermed utelukker en rekke mulige handlingsvalg. Ved å se hvilke handlingsmuligheter som utelukkes i diskursene i sykefraværsdebatten, kan vi få øye på de sosiale konsekvensene diskursene har (Jørgensen og Phillips 1999: 37, 50).

Laclau og Mouffe (2001 [1985]: 105) mener diskurser oppstår og endres gjennom artikulasjoner som etablerer relasjoner mellom elementer, for eksempel ord og kategorier, slik at meningsinnholdet knyttet til disse endres. Om artikulasjonen godtas og oppfattes som *riktig*, kan mening fikses over tid. I sykefraværsdebatten er for eksempel *arbeid* og *sykdom* elementer som kan settes i relasjon til hverandre på ulike måter, men fordi vi har mer eller mindre klare forventninger til hva som *kan sies*, kan artikulasjoner også avvises. John E. Richardson (2007: 11) påpeker likevel at forskjellige aktører har ulike forutsetninger både til å artikulere og avvise artikulasjoner i samtaler. Dette er interessant i politiske debatter, som sykefraværsdebatten, fordi det er ikke alle som kommer til orde. For å svare på forskningsspørsmålene, tar jeg i bruk Laclau og Mouffes brede definisjon av diskursbegrepet, fordi det er en dynamisk forståelse som både tar høyde for kontinuitet og endring.

Hagelund (2003: 19-20) skriver at ordet *diskurs* åpner for spesifikke analytiske dimensjoner: For det første setter diskursperspektivet språket i seg selv i sentrum av analysen. Språk anses ikke bare som en indikator for noe annet eller noe mer *virkelig*. Denne tilnærmingen åpner for å rette lupen mot hvordan det skrives om sykefraværet. For det andre henviser diskurs til hva som *kan* og *blir* sagt, noe som er nyttig for å belyse de moralske aspektene som kommer frem i sykefraværsdebatten. Hva er sosialt akseptert å si, hvilke forslag møter sterk motstand? For det tredje vil fokus rettet mot språket være fokus mot nettopp der mening oppstår, noe som kan synliggjøre endring.

Diskursanalysen har røtter i strukturalistisk lingvistikk hvor Ferdinand de Saussure er sentral og er en del av den språklige vendingen i samfunnsvitenskapen. De Saussure viste hvordan ett *tegn* får sin mening ved å være noe annet enn andre tegn, forholdet mellom tegn er relasjonelt. Altså: er man *syk* så er man syk fordi man ikke er *frisk*. I tillegg er forholdet mellom tegn og *objekt* eller fenomen arbitrært. Hver kategori har tilhørende konvensjoner og handlingsmuligheter som er relative til andre kategorier og disse relasjonene er strukturert inn i språket. Videre skilte de Saussure mellom de to nivåene *langue* og *parole* i språket og mente *langue* var stabilt og uforanderlig. *Parole* derimot, det mer tilfeldige hverdagsspråket, tar utgangspunkt i *langue*. Hans interesse som lingvist lå i det stabile *langue*, og han mente at *parole* ville være en annen vitenskaps objekt. *Parole* er knyttet til sosial kontekst og ligger dermed nærmere samfunnsvitenskapen enn lingvistikken. Bakhtin var tidlig ute med å poengtere dette og foregriper dermed strukturalismekritikken (Hagelund 2003: 20; Jørgensen og Phillips 1999: 19-20; Neumann 2001: 18-19).

De Saussure så altså for seg alle tegn som knuter i et fiskegarn, strukturert i et stabilt mønster. Mange, blant andre Laclau og Mouffe har kritisert denne tanken og mener det er mer fruktbart å tilkjenne språket mer dynamiske trekk. De mener, i likhet med Hagelund, at språkstrukturene endres gjennom språkhandlinger i konkrete situasjoner (Hagelund 2003: 20). De Saussures arbeid er en del av den strukturalistiske tradisjonen, mens Laclau og Mouffe er poststrukturalister, noe som innebærer at de vektlegger henholdsvis stabilitet og endring/kontingens (Jørgensen og Phillips 1999: 19-20).

Laclau og Mouffe mener at tegnenes betydning er av kontekstuell karakter og endres over tid og rom. Strukturene finnes der, men de er mer som seig leire enn som stivnet betong. Noen ganger er de seigere, andre ganger er de løsere. Med et poststrukturalistisk utgangspunkt vil det være lettere å forklare endringer i de sosiale forståelsene rundt sykdom og sykefravær (Jørgensen og Phillips 1999: 20-1). Gjennom konflikt og forhandling kan meningsstrukturene utfordres. Laclau og Mouffe har på sin side blitt kritisert av blant andre Fairclough, for å *overspille* kontingensen. Sentralt i denne kritikken er «at ikke alle individer og grupper har like adgang til at artikulere elementer på nye måder og dermed skape forandring (Jørgensen og Phillips 1999: 67).» Her svarer Laclau (1990: 43) ved å påpeke at det at noe er diskursivt konstruert ikke innebærer at alt kan konstrueres diskursivt på *hvilken* som helst måte. Endring skjer i innenfor konkrete situasjoners rammer og betingelser.

Det delvise bruddet den språklige vendingen og diskursanalysen utgjør, dreier seg på mange måter om i hvilken grad teoriene kan forklare samfunnsendringer, noe strukturalismen ikke er like godt egnet til. Det strukturalistiske opphavet sammen med det delvise bruddet, bidrar til at diskursteorier kan brukes både for å forklare endring og kontinuitet. I teoriene vektlegges likevel strukturer og aktører, kontinuitet og endring ulikt, noe som gjør at de egner seg til forskjellige formål (Jørgensen og Phillips 1999: 15). Jørgensen og Phillips (1999) har valgt å trekke frem tre ulike retninger innenfor diskursanalyse, nemlig kritisk diskursanalyse, diskursteori og diskurspsykologi.

Faircloughs kritiske diskursanalyse fokuserer på endring, men vektlegger strukturenes vedvarende egenskaper (Jørgensen and Phillips 1999: 15). Diskursteorien har som formål å kartlegge samfunnsprosesser og kamp i meningsdannelse rundt sosiale fenomener. Noen måter å forstå fenomener på kan bli så konvensjonaliserte at de oppfattes som naturlige eller *objektive* (Jørgensen og Phillips 1999: 36), noe som er utgangspunktet for diskursteorien. Ingen sosiale fenomener er totale eller ferdigdannede, men:

[b]estemte diskurser kan på visse historiske tidspunkter virke selvfølgerlige og stå uimodsagte. Det er det, begrebet 'objektivitet' henviser til. Men de er aldri mere etablerte, end at deres momenter igen kan blive til elementer og dermed genstand for nye artikuleringer. (Jørgensen og Phillips 1999: 60)

Dette dynamiske perspektivet har mer poststrukturalistiske trekk enn Faircloughs kritiske diskursanalyse, noe som gjør det lettere å forklare de diskursive kampene jeg er interessert i i sykefraværsdebatten. Fokuset er ikke på sosiale strukturer, det er heller diskursene som ses som strukturerende. Kontingens og diskursiv kamp er sentralt i diskursteorien.

Fordi diskurspsykologi egner seg godt til analyse av debatter, men da i større grad når debatten foregår i ansikt-til-ansikt samhandling (Jørgensen and Phillips 1999: 16) valgte jeg bort denne typen analyse. Med dette som utgangspunkt, og fordi jeg er opptatt av de større linjene, falt valg av teoretisk grunnlag på diskursteori. Ut fra denne retningen vil jeg forsøke å kartlegge de diskursene som fremtrer i sykefraværsdebatten. Nedenfor vil jeg gå dypere inn det diskursteoretiske grunnlaget for oppgaven.

2.3 Laclau og Mouffes diskursteori

I dette delkapittelet vil jeg redegjøre for de begrepene jeg skal benytte meg av for å svare på forskningsspørsmålene mine. Som vi har sett, legger Laclau og Mouffe stor vekt på at fenomener aldri er totale eller ferdige. Det at betydning aldri fastlåses og teoriens fokus på sosiale kamper om definisjonene av samfunn og identitet, gjør denne teorien spesielt relevant for mine forskningsspørsmål. Ekvivalens og forskjell (difference) som sosialt knyttes til fenomeners, handlingers eller objekters egenskaper vil aldri være totale. Det vil alltid være noe ubestemmelig ved dem, de vil ha et *meningsoverskudd* (Laclau og Mouffe [1985] 2001: 111).

Med seg fra marxismen har Laclau og Mouffe et fruktbart konfliktperspektiv, et godt utgangspunkt for å analysere sykefraværdebatten. De har tatt perspektivet videre til post-marxisme ved å utelate blant annet det teleologiske historiesynet og økonomismen. De har også videreutviklet Gramscis hegemonibegrep som sin maktforståelse (Laclau og Mouffe [1985] 2001: 4; Torfing 1999: 55), noe jeg kommer tilbake til i 2.4. Laclau og Mouffes arbeider er innen *diskursteori* og ikke diskursanalyse. Dette innebærer at de ikke tilbyr klare retningslinjer for gjennomføring av diskursanalyse, men heller begreper for generell samfunnsanalyse, politikk og demokrati (Torfing 1999: 12, 15). Nedenfor skal jeg ta for meg de begrepene fra Laclau og Mouffe jeg vil bruke for å finne diskursene i sykefraværdebatten.

Laclau og Mouffe ([1985] 2001: 105) definerer sine sentrale begreper slik:

[W]e will call *articulation* any practice establishing a relation among elements such that their identity is modified as a result of the articulatory practice. The structured totality resulting from the articulatory practice, we will call *discourse*. The differential positions, insofar as they appear articulated within a discourse, we will call *moments*. By contrast, we will call *element* any difference that is not discursively articulated.

Et *element* er altså et tegn, hos meg et ord, som ikke er diskursivt artikulert. Alle tegn er elementer, men innenfor en diskurs vil alle ordene være *momenter*. Det innebærer at ordenes betydning er av tilsynelatende fastlåst karakter og er satt i relasjon til hverandre. Ikke alle ord er diskursivt artikulert i alle diskurser, stillhet er også en del av diskursen. Om *sykdom* ikke artikuleres som mulig årsak vil sykefravær, vil dette ha konsekvenser for hvordan vi oppfatter momentet *sykefravær*. Begrepsparet *element/moment* åpner for spørsmål om hvilke ord er brukt og ikke brukt og forholdet mellom elementene/momentene. (Jørgensen og Phillips 1999:35-40; Laclau og Mouffe [1985] 2001: 105, 128).

For å forklare diskursiv endring og reproduksjon i forståelsen av sykefravær, vil jeg bruke Laclau og Mouffes begrep *artikulasjon*. Reproduksjon skjer gjennom hegemonisk artikulasjon, når elementene settes sammen på vante måter, på måter som oppleves som naturlige og som dermed utelukker andre potensielle artikulasjoner. Likevel er ingen diskursiv handling en fullstendig reproduksjon av tidligere artikuleringer, og på den måten vil alle handlinger være artikulasjoner, men i ulik grad være en reproduksjon eller endring av den diskursive strukturen (Jørgensen og Phillips 1999: 145; Torfing 1999: 102). I analysen vil jeg derfor bruke ordet *artikulasjon* fremfor *uttalelse* eller lignende ord, for å få frem endrings- og reproduksjonsperspektivet i diskursiv praksis i sykefraværsdebatten.

Et begrep som gjør det lettere å få øye på hvordan hver enkelt diskurs innehar en forestilling om hva som gir sykefravær, er *nodalpunkt*. Hva er det som gir sykdom, sykefravær eller arbeidslyst? Det er *nodalpunktet* som danner relasjoner mellom ordene, noe som skjer gjennom artikulering. Artikulasjon vil danne *ekvivalenskjeder* hvor ord settes sammen og skaper assosiasjoner. Hvis ordet *syk* fylles med mening som *arbeidsufør*, vil det fremstå som mindre forståelig å være i arbeid. Da kan det være meningsfylt å sette *frisk* sammen med *arbeidsfør*. På denne måten får ordene en relasjonell karakter hvor det knyttes handlingsalternativer til kategoriene. Noen ord settes oftere sammen og forholdet mellom dem kan naturaliseres (Jørgensen og Phillips 1999: 35-40; Torfing 1999: 97, 124, 301).

Nodalpunkter er *flytende betegnere*, det vil si at de er forholdsvis tomme kategorier som kan fylles med mening på ulike måter i ulike diskurser. Innenfor hver enkelt diskurs vil nodalpunktet ha bestemte betydninger, men fordi de er flytende betegnere vil de være åpne for ulike betydninger. Ekvivalens og forskjell er to viktige aspekter ved objekters og fenomeners sosiale mening. Noen fenomener tilskrives likere egenskaper enn andre, ta for eksempel forkjølelse og influensa i forhold til forkjølelse og et brukket bein, men de vil være like på noen måter og ulike på andre måter. Innenfor diskursen fastner altså betydningsinnholdet i tegnet, det oppstår en lukning, en temporær stabilisering (Jørgensen og Phillips 1999: 35-40).

I denne delen har jeg redegjort for de begrepene jeg ønsker å bruke for å svare på forskningsspørsmålet *Hvilke diskurser finner vi i sykefraværsdebatten?*. I den kommende delen vil jeg ta for meg begrepene som kan være med på å svare på de øvrige forskningsspørsmålene og forklare samspillet mellom diskursene.

2.4 Hegemoni og motstand i diskursteori

Hvordan gir diskursanalyse et nyttig perspektiv på sykefraværdebatten? Diskurser er knyttet til makt, helt enkelt i forhold til hva som *kan sies*. Her skal jeg først gi litt innsikt i Foucaults maktforståelse, før jeg går over til Laclau og Mouffes tilnærming til Gramscis begrep *hegemoni*. Jeg avslutter delkapittelet med en presentasjon av spesielt to begreper, antagonisme og dislokasjon, som er nyttige for å forklare samspillet mellom diskursene og hvordan de virker på hverandre.

2.4.1 Makt og hegemoni

En vanlig definisjon av makt er når en person får en annen person til å gjøre noe hun eller han ellers ikke ville gjort (se for eksempel Lukes 2004: 16). Dette er en snever og individualistisk forståelse av makt som ikke gir så god mening når vi ser på hvordan diskurser i sykefraværdebatten former vår forståelse av arbeid og sykdom, og hvordan vi forandrer forståelsesformene i sosial samhandling. Da er det nyttig å ta inn en bredere maktforståelse, noe Foucault tilbyr.

«Makt er ikke noe som kan erverves, berøves eller deles, noe man beholder eller mister», skriver Foucault ([1976] 1999: 105) og som vi så at Burr fremhevet tidligere, er ikke makt noe man *har*, men noe vi *gjør* sammen. Foucault ser makt som noe dynamisk og relasjonelt:

Den er det spillet som uopphørlige kamper og sammenstøt som transformerer, styrker eller omvelter styrkeforholdene. [...] Maktens mulighetsbetingelse [...] må ikke søkes i et eksisterende og primært midtpunkt, i et brennpunkt for herskermakt, hvorfra avledede og nedadgående former skulle utstråle. Det er styrkeforholdenes bevegelige sokkel som uavlatelig, ved hjelp av deres ulikhet, skaper makttilstander som hele tiden er lokale og stabile. [...] Og det permanente, gjentakende trege, selvreproduserende ved makten er bare den helhetseffekten som avtegner seg ut fra alle disse bevegelsene, den sammenkjedningen som støtter seg på hver enkelt av disse bevegelige elementene og som dessuten søker å stabilisere dem. [...] Makten er ikke en institusjon og den er ikke en struktur, den er ikke en bestemt styrke som bestemte personer skulle være utstyrt med: Den er navnet man setter på en kompleks strategisk situasjon i et samfunn. (Foucault [1976] 1999: 103-4)

Foucault mener ikke at makt utøves uten hensikter og mål for øye, men den er heller ikke et resultat én persons valg eller avgjørelse. Han skriver at «der hvor det er makt, er det motstand, og likevel, eller snarere på grunn av dette, befinner denne motstanden seg aldri i en utvendig posisjon i forhold til makten (Foucault [1976] 1999: 106).» Motstanden mot makten er mangfoldig og maktforholdene trenger disse motstandspunktene for å eksistere. Motstanden fungerer som maktens motpol. Noen ganger skjer det radikale brudd i makten, men som Torfing (2004) finner, som oftest er det heller snakk om glidninger og forskyvninger.

Slik nettverket av maktrelasjoner ender opp med å danne en tykk vev som gjennomtrenger apparatene og institusjonene, uten helt å lokalisere seg i dem, slik gjennomtrenger denne spredningen av motstandspunkter de sosiale lagdelingene og de individuelle enhetene. (Foucault [1976] 1999: 107-8)

Jeg forsøker her ved hjelp av Foucault å sette ord på en type u håndgripelig makt hvor det ikke er godt for den enkelte å si hvem som bestemmer eller hvor det kommer fra. Et eksempel er hvordan normer oppleves både som fra innsiden og som andres motstand mot ditt normbrudd. Den makten vi både gjør motstand mot og slutter oss til. Det er ofte ikke et skarpt skille mellom motstanden mot makten og det å slutte seg til den. Det er ikke et enten/eller, men ofte et både/og knyttet til de konkrete rammene og betingelsene i situasjonen.

Laclau og Mouffe har en maktforståelse som kommer tett opp i mot Foucaults forståelse. Når en diskurs får sterk oppslutning og ikke møter motstand åpent, kan den fremstå som *objektiv*. Elementenes kontingens glemmes og avleiring av diskursen kan oppstå. Slik får *måter å snakke om fenomener på* konsekvenser (Jørgensen og Phillips 1999: 48-9). En slik bred maktforståelse gjør det lettere å få frem samspeilet og forholdet mellom diskursene, nettopp fordi den ikke søker makten i et senter, i en person eller en institusjon. I diskursive kamper står en diskurs alltid som et motstykke til én eller flere andre diskurser, de ville ikke vært til om de ikke hadde motpoler. Om en diskurs hadde vært total, hadde det heller ikke vært snakk om makt, da ville det ikke vært noe å "ha makt over", siden makten er relasjonell (Laclau og Mouffe [1985] 2001: 134-6). Dette danner også grunnlaget for min forståelse av hegemonibegrepet.

Laclau og Mouffe bruker Gramscis *hegemoni* som sitt maktbegrep. Her finner vi løsrivelsen fra økonomisme innenfor marxistisk tradisjon. Der det tidligere har blitt hevdet at økonomien har den avgjørende kraften i samfunnsutviklingen, mener Gramsci at forholdet mellom økonomi (basis) og kultur/politikk (overbygging) er dialektisk. Her gir de opp ideologibegrepet som betegnelse på noe som tilslører den objektive virkeligheten og dermed gir falsk bevissthet (Mouffe 1997c, 1997b). Når Laclau og Mouffe likevel tar i bruk ideologibegrepet, er det fordi det kan brukes om tilsløring av kontingens. For at en diskurs skal bli hegemonisk, må det en reduksjon av mulige betydningsmuligheter til, altså en totalisering, et forsøk på lukning, noe ideologi kan bidra til (Laclau 1990: 92). Ved hjelp av begreper som *ideologisk lukning* og *tilsløring av kontingens*, kan vi få øye på hvordan noen diskurser fremstår som mer naturlige enn andre, fremfor å ta dem for gitt. Det kritiske aspektet vi så i det sosialkonstruksjonistiske grunnlaget, finner vi igjen i diskursteorien.

Mouffe (1997a: 40) definerer hegemoni slik:

Hegemoni [er] 'politisk, intellektuelt og moralsk lederskab i forhold til de allierede grupper'. Hegemoniet som i følge Gramsci alltid er basert på 'den avgjørende funktion som udøves af den ledende gruppe i de økonomiske processers avgjørende kerne' fungerer prinsipielt i det civile samfund ved artikuleringen af den ledende klassers interesser med de allierede i den hensigt at skabe en kollektiv vilje; et forenet politisk subjekt.

Moralsk lederskap vil si at diskursen oppfattes som *riktig*, også etisk. Dette er et interessant aspekt ved makten som er nyttig for å forstå hvordan det skapes konsensus, for en hegemonisk diskurs etablerer en viss grad av sosial orden. Hegemoni innebærer å *samles* rundt en forståelse, ikke som en instrumentell allianse mellom sosiale grupper som artikulerer krav på vegne av seg selv. Tidligere har jeg skrevet om begrepsparet ekvivalens/forskjell og at alle fenomener eller objekter kan være like på noen måter og forskjellige på andre. Vektlegging av ekvivalens vil kunne bidra til dannelsen av hegemoni. Hegemoniet innebærer en høyere syntese, hvor elementer «smelter sammen i en kollektiv vilje, som der bliver den nye leder af den politiske kamp, så længe dette hegemoni varer (Mouffe 1997c: 51)». Innenfor hegemoniet beholder altså ikke hver enkelt gruppe sin individualitet, men blir en del av den høyere syntesen (Mouffe 1997c: 51).

Hegemonibegrepet, slik jeg forstår det, innebærer ikke makt til å *totalt* undertrykke andre forståelsesformer, noe som er nyttig når jeg skal se på maktforholdene i sykefraværdebatten. Noen diskurser står sterkere enn andre, men de står ikke alene. Diskurser uten hegemonisk makt blir artikulert og møter motsvar, de blir ikke tiet i hjel. Å "vinne" en hegemonisk posisjon vil være en prosess, en kamp, noe jeg kommer tilbake til nedenfor. Hegemoniets *forenende* politiske subjekt og dets moralske lederskap gjør begrepet velegnet til å se hvordan hegemoniet tar form. Å snakke om diskursers hegemoni som *totale* vil heller ikke gi mening, siden en totalitet ikke vil ha rom for artikulasjon og reartikulasjon. Det vil da ikke lenger være noe å *hegemonisere* (Laclau og Mouffe [1985] 2001: 134).

2.4.2 Kamp og motstand

Å ta inn *hegemoni* som maktbegrep er fruktbart, fordi det står i mellomposisjon mellom *objektivitet* og *politikk*. Over tid kan det som på ett tidspunkt oppfattes som objektivt igjen bli politisk, mens det politiske kan avløses av objektivitet (Laclau 1990: 33-5).

Vejen fra politisk konflikt til objektivitet går over hegemoniske interventioner, hvor alternative virkelighedsopfattelser undertrykkes, og én bestemt oppfattelse af verden står

tilbage som den naturlige. [...] Objektiviteten skjuler de alternative muligheder for os og er dermed ideologisk. (Jørgensen og Phillips 1999: 48)

Alle diskurser er konstituert som forsøk på å dominere et felt (Laclau og Mouffe [1985] 2001: 112). I sykefraværdebatten vil enkelte diskurser få mer innflytelse enn andre, noe som får sosiale konsekvenser.

Forholdet mellom ulike artikulasjoner av det samme elementet kan beskrives som *antagonistisk*. Jeg forstår i tråd med Laclau (1990: 18), begrepet som nyttig for å betegne forholdet mellom forskjellige artikulasjoner som forhindrer hverandre, de kan ikke begge være sanne samtidig. Om det er snakk om to motpoler slik som de to forståelsene av sykefraværet som *høyt* eller som *forventet*, vil de begge kjempe om sin plass. Den ene kan gjennom repetisjon etter hvert fremstå som mer naturlig og dermed dominere den andre, men likevel kan den dominerte artikulasjonen bli mer som en svak summing i bakgrunnen og kanskje ikke bli helt borte.

Antagonistiske forhold kan også oppløses, noe Laclau (1993: 282) søker å fange gjennom begrepet *hegemonisk intervensjon*. En hegemonisk intervensjon er en artikulasjon, som skaper entydighet på *tvers* av diskurser som støter sammen antagonistisk. Det dreier seg altså ikke bare om en diskurs' undergraving av en annen, men om en utvidelse av forståelsene, en glidende overgang (Torfing 1999: 112). Antagonismebegrepet brukes ofte om relasjoner mellom grupper, det klassiske eksempelet kommer fra Marx med forholdet mellom arbeidsgiver og arbeidstaker i en lønnsforhandling. Jeg tar begrepet i bruk for å beskrive relasjonene mellom diskursene og for å få frem kamp og maktspektet i disse relasjonene.

For å få øye på hvordan hegemoniet dannes i sykefraværdebatten, er det nyttig å se på artikulasjoner dekonstruerer diskurser. Laclau (1993: 281-3) skriver at dekonstruksjon og hegemoni er to komplementære og resiproke prosesser som forbinder ubestemmelighet og bestemmelighet.

Whereas hegemony brings us from undecidability to decidability, deconstruction shows the contingent and constitutive character of decidable hegemonic articulations by revealing the undecidability of the decision. (Torfing 1999: 103)

Hegemoniet innebærer ikke å fjerne det eksisterende verdenssyn, for så å erstatte det med noe helt nytt. Det er heller snakk om en endringsprosess, som vi så hos Foucault, hvor eksisterende elementer *reartikuleres*, slik at deres meningsinnhold og forholdet mellom elementene blir et annet. I endringsprosesser dekonstrueres og rekonstrueres diskursene gjennom artikulering (Mouffe 1997c: 57).

Dekonstruksjonen og dannelse av hegemoni skjer gjennom *dislocation* av en diskurs. På norsk brukes *dislokasjon* som en medisinsk betegnelse når en legemsdel forskyves bort fra sitt normale leie eller ved brudd eller forvridning (Berlufsen and Gundersen 2000). Som vi kan se i oversettelsen, så kan begrepet brukes i grader, forstyrrelse blir da mindre enn sammenbrudd. En vridning vil i en glidende overgang i diskursen, mens et sammenbrudd kan gjøre den dominerte diskursen uforståelig. Torfing (1999: 149) skriver at:

Dislocation refers to the emergence of an event, or events, that cannot be represented, symbolized, or in other ways domesticated by the discursive structure – which therefore is disrupted. [...] there is always something that resist symbolization and domestication, and thereby reveals the limit, incapacity and contingency of the discursive structure. It follows that dislocation continuously prevent the full structuration of the structure.

Dislokasjoner kan altså være knyttet til hendelser, men også til det som blir *representert* som en hendelse. I sykefraværsdebatten kan et eksempel være fremstillingen av sykefraværnivået som *eksplosivt*, altså at det skjer en krapp endring i kurven. Om dette er “reelt” eller ikke, er ikke viktig her, fordi det uansett kan gi et sammenbrudd i den hegemoniske diskursen. I likhet med hegemoni og ekvivalens, vil forskjell og dislokasjon henge sammen. Vektlegging av forskjellen mellom to elementers egenskaper vil kunne gi en dislokasjon. Begrepet er Laclau og Mouffes løsning på kritikken av strukturdeterminisme rettet mot strukturalismen. Dislokasjon er nettopp et begrep som betegner strukturell determinisme som umulig. Nye hendelser eller artikulasjoner gjør at en tidligere hegemonisk diskurs ikke lenger fremstår som objektiv, og kampen kan tas opp igjen.

En dislokasjon kan sette en diskurs ut av spill eller den kan gradvis endre den konkrete diskursen (Laclau 1990: 41-3). Ved å ta inn dette begrepet kan jeg belyse hvordan momenter fra en diskurs reartikuleres og på den måten forstyrres diskursen. Som vi så over, bruker Torfing begrepet som betegnelse på hvordan diskurser settes ut av spill. Gjennom dislokasjoner gjøres diskursen uforståelig i den forstand at den virker irrasjonell eller feilaktig og blir dermed lite meningsgivende (Torfing 2004: 71-2). Jeg vil bruke begrepet også om mindre endringer, altså ikke bare om kollaps i en diskurs, men om vridninger i forståelsene. Det kan bidra til å forstå gradvise og mer subtile endringer i artikulasjonene og innenfor diskursen En artikulasjon vil alltid være formet av hva som oppfattes som legitimt å si.

2.5 Oppsummering

For å svare på forskningsspørsmålene for oppgaven bruker jeg et sosialkonstruksjonistisk perspektiv. Ved å se på kunnskap eller forståelsesformer som relative, kan vi få øye på maktaspekter og konsekvenser av diskursene. Dette gjøres ved å se på språket som dynamisk, fremfor å se det som statisk strukturert, noe som gjør diskurs til en fruktbar analytisk tilnærming til sykefraværsdebatten. Av ulike typer diskursanalyse har jeg valgt å støtte meg til Laclau og Mouffes diskursteori, siden jeg er ute etter å belyse de avpersonifiserte diskursene, og ser diskursteoriens begreper som et godt utgangspunkt for dette.

For først å få oversikt over debatten i datamaterialet, vil jeg ta i bruk begrepene *artikulasjon*, *element*, *moment*, *ekvivalenskjeder* og *nodalpunkt*. Begrepene er abstrakte og “fargelegger” ikke forståelsen av det som foregår i debatten, men ved sine deskriptive egenskaper hindrer de en for tidlig teoretisering av datamaterialet og lar funnene stå friere. Begrepene fra 2.4, *makt* og *hegemoni*, *antagonismer* og *dislokasjon*, samt *hegemonisk intervensjon*, tilfører analysen sosialkonstruksjonismens og poststrukturalismens kritiske perspektiv. De er verktøyer for å forstå hvordan kampen mellom diskursene foregår og hvordan diskurser endres eller domineres av andre.

3 Metode, data og utvalg

Diskursanalyse utgjør, som nevnt tidligere, en pakkeløsning for metode, metodologi og teori, noe som gjør det vanskelig å skape klare skiller for hva som skal inngå i metodedelen av oppgaven og hva som hører hjemme i teoridelen. I dette kapitlet vil jeg ta for meg *metode* i smal forstand. Jeg vil redegjøre for hvilken type data jeg bruker og hvordan jeg har foretatt datautvalget, men også reflektere rundt konsekvenser ved disse valgene. Til slutt vil jeg redegjøre for etiske aspekter ved oppgaven og min forforståelse.

3.1 Metode og sosialkonstruksjonsproblematikk

Spørsmål om sykefraværdebatten kan belyses med både kvantitative og kvalitative dataformer. Ved innholdsanalyse (content analysis) brukes kvantitative metoder for å se på frekvensen av ulike ord brukt i avisartikler over en tidsperiode, noe jeg har brukt som verktøy i utvalgsprosessen. Kritikken av slike metoder, er at *manifest* innhold ikke kan si så mye om *latent* innhold, at frekvensen av et tegn ikke kan si noe om meningen som tillegges dette tegnet (Richardson 2007: 15-21). Widerberg (2005: 15) skriver at «[d]en kvalitative forskeren stiller seg spørsmål av typen 'hva betyr *det* og hva handler *det* om', mens den kvantitative forskeren spør dette '*dets* forekomst og *dets* sammenhenger'». Mine forskningsspørsmål er av en kvalitativ karakter og oversatt til mitt interessefelt, er spørsmålet *Hva betyr og handler sykefravær om?* i motsetning til frekvenser av tegnet sykefravær. I og med at det er meningsdannelse som er under lupen, er diskursanalyse en god innfallsvinkel.

Det er særlig to spørsmål som rettes mot sosialkonstruksjonismen og diskursanalysen. Det dreier seg om *objektivitetsproblemet* og *realismeproblemet*, to problemer som henger sammen. Om virkeligheten og sannheten er sosialt konstruert og diskursivt produsert, vil det være vanskelig for en forsker å hevde at ens egen analyse er mer representativ for virkeligheten enn andre beskrivelser. Objektivitet er vanskelig om man har et ikke-realistisk verdenssyn (Barker 2008: 196). Neumann (2001: 15) mener på sin side at man må forholde seg til dette problemet mer pragmatisk og at man må «akseptere usikkerheten som ligger i å problematisere skillet mellom virkeligheten som fysisk gitt virkelighet og virkelighet forstått som sosial representasjon.»

Jeg vil i likhet med Laclau og Mouffe ([1985] 2001: 108-10) og Esmark med flere (2005: 17), poengtere at et ikke-realistisk verdenssyn ikke betyr at det ikke finnes en objektiv virkelighet.

Skillet mellom realisme og sosialkonstruksjonisme er uhensiktsmessig, siden vi ikke har tilgang på den objektive virkeligheten direkte, men kun gir den mening gjennom språket. Laclau og Mouffe mener at dette er tilfelle også når det kommer til naturvitenskapelig kunnskap og skriver at å analysere sosiale relasjoner med utgangspunkt i naturvitenskapens objektivitetsbegrep setter uholdbare begrensninger for samfunnsvitenskapene, fordi

[c]ertain relations and objects are excluded in advance. Metaphor, for example, is impossible as an objective relation between two entities. But this excludes the possibility of conceptually specifying a wide range of relations among objects in the social and political field (Laclau and Mouffe [1985] 2001: 109-10).

Dette gjør realisme/idealismeskillet ufruktbart.

Nash (2000: 34) anser hvert bidrag i forskning som en del av en diskusjon om måter å analysere et fenomen på, og som Parker og Burman (1993 i Burr 1995: 172) sier, diskursanalytisk forskning kan heller belyse de sosiale konsekvensene ved ulike diskursive fremstillinger av virkeligheten. Thompson fremhever at *all* tekst vil fremme enkelte perspektiver fremfor noen andre. Fremstillinger av meningsdannelse er fortolkninger, fordi språk, både det skrevne og det talte, allerede er fortolkninger. En tolkning er alltid er «a creative projection of a possible meaning (Thompson 1984: 133).»

Et sosialkonstruksjonistisk utgangspunkt kan bidra til å skape en nyttig analytisk distanse til datamaterialet og feltet som studeres. Å se på sykefraværdebatten fra et sosialkonstruksjonistisk perspektiv handler om å innta en kritisk innstilling til tatt for gitt kunnskap. På den måten kan jeg belyse noe ved debatten som vi ellers ikke ville sett. I denne oppgaven bruker jeg sosialkonstruksjonismen for sin fruktbarhet, og i likhet med de fleste sosialkonstruksjonister, vil jeg ikke påstå at den fysiske virkeligheten ikke finnes. Objektivitetsproblematikken møter jeg med et åpent blikk. Selv om forskning ikke kan være objektiv, vil det ikke bety at den er subjektiv eller personlig. Saklighet, nøyaktighet og systematikk skal ligge til grunnen for sosialkonstruksjonistisk forskning, selv om en streng objektivitet stilles spørsmål ved. Med dette i tankene vil jeg slutte meg til Neumanns tanke om at man kan forholde seg mer pragmatisk til objektivitetsproblematikken.

3.2 Valg av datatype og datamateriale

Hvor foregår sykefraværsdebatten? Hva er en debatt? På Wikipedia står det at:

[e]n debatt er en måte for interaktiv utveksling av argumenter. En debatt kan være i en uformell setting, eller i formell setting med en dirigent eller møteleder, og med regler for hvordan debatten skal foregå (wikipedia.org)

Sykefraværsdebatten kan foregå med synkron samhandling, slik som i fjernsynet eller over frokostbordet, henholdsvis en mer formell debatt og en uformell diskusjon. Avisdebatten vil ha asynkron samhandling, men også en relativt formell tone. Rammene rundt avisdebatten vil være at den foregår via tekst, hvor lange tekstene kan være, hvor ofte et nytt bidrag kommer inn i debatten, hvem som slipper til og en rekke andre faktorer.

Relevante datatyper for å belyse sykefraværsdebatten er for eksempel avisartikler, fjernsynsdebatter eller debatter på internett. Jeg har valgt å bruke avisartikler som datamateriale, fordi jeg anser denne typen datamateriale som godt egnet til mitt formål. Fordelen med å jobbe med slike data er at de er lett tilgjengelig, noe som betyr at jeg da kan fokusere på metode og teori istedenfor å bruke tid på transkriberinger og intervjuer. Dette argumentet er likevel kun av pragmatisk art. Frønes (2010: 33) skriver at «medietekster til et interessant og relevant studieobjekt» og Haarr og Krogstad mener at medietekster er «en viktig del av samfunnet og det sosiale liv» fordi

[d]e setter ting på dagsordenen. De kan bidra til å forme folks oppfatninger, verdier og holdninger, og – ikke minst – hva folk har oppfatninger om (Iyengar og Kinder, 1987; Richardson, 2007:13). Gjennom å bidra til å forme vårt syn på den sosiale virkelighet er de også med på å skape nettopp denne virkeligheten (Haarr og Krogstad 2011: 8).

Hallin og Mancini (2004: 23) viser at nordmenn leser flest aviser per innbygger i verden. Aviser er et sentralt element i det norske samfunn skriver Haarr og Krogstad (2011: 8) og på denne måten kan det forsvares å bruke avisartikler som datamateriale, også på et teoretisk grunnlag.

Avisdebatten vil kunne få frem flere diskurser enn om jeg valgte å ta for meg fjernsynsdebatter, siden det er langt flere avisartikler å ta av. Det jeg likevel kan gå glipp av er de mer marginale diskursene, de som ikke kommer frem i mediene (Griswold 2008: kapittel 4). Nettdebatten kan forventes å by på en større andel av de marginale diskursene, så ved å velge bort denne kan jeg miste noen aspekter. Dette vil være en begrensning ved utvalget. En styrke ved denne typen utvalg er at jeg kan få frem hvilke diskurser som slipper frem i debatten, altså

de diskursene som anses som viktige og innflytelsesrike. Det kan lettere gi innsikt i hvilke diskurser som er med på å forme samfunnsutviklingen, og på den måten blir denne tekstens tema samfunnsrelevant.

Å velge avisartikler som data er ikke uproblematisk, selv om de kan tjene til sitt formål i denne oppgaven. «Nyheter er ikke det “som skjer”, men det som bliver vurdert som en begivenhet, fortolket og rapportert. Redaksjonene gir hendelsene mening (Allern og Pollack 2009: 10).» Når jeg tolker datamaterialet er det altså snakk om fortolkninger av andres fortolkninger av virkeligheten. Dette kalles ofte dobbelthermeneutikk (se for eksempel Fangen 2004: 180 eller Thagaard 2009: 41) og er et begrep Giddens tok i bruk. Nettopp fordi jeg spør om hvilke meninger som gis til sykefraværet og ikke om sykefraværet i seg selv, er avisartikler en passende datatype og dobbelthermeneutikken er dermed ikke et problem for mitt forskningsspørsmål, i forhold til om jeg skulle sagt noe om sykefraværet i seg selv.

Noe som likevel kan være et problem er at «[politisk nyhetsstoff] må selges inn til nyhetsdesken og konkurrerer om oppmerksomhet med klassiske hendelsesnyheter som ulykker, naturkatastrofer og kriminalitet [...] (Allern og Pollack 2009: 22).» Hvordan noe presenteres i avisene kan derfor skille seg fra hvordan folk til hverdags gir mening til sykefraværet i sykefraværsdebatten. I datamaterialet mitt er det en rekke artikler som har tabloide overskrifter, de er provoserende og “strekker strikken”, men innholdet i tekstene kan likevel være mye mer nyanserte og inneha “kloke” forklaringer. Dette rimer med Richardson (2007: 7) som skriver at journalistikkens funksjon er å gi leserne bedre innsikt i sin situasjon. Dette trenger altså ikke stå som en motsetning til det å selge aviser.

3.2.1 Utvalgskriterier for avisartiklene

Sykefraværsdebatten er ikke objektivt avgrenset med en start og en slutt og med hva som var/er en del av debatten og ikke, disse en konstruerte avgrensninger, data er noe som *skapes*, ikke noe som hentes inn (Graue og Walsh 1998: 91). Analyse av avisartikler innebærer også å velge ut tekster ut fra noen utvalgskriterier. Ved hjelp av søkemotoren Retriever, også kjent som Atekst, fikk jeg lett tilgang til en lang rekke norske avisers dekning av debatten. Jeg tok for meg av papirutgavene av avisene både av praktiske hensyn, de er lett tilgjengelige, men også for å gjøre datamaterialet mer ensartet, og da mer sammenlignbart. I utgangspunktet kunne jeg også tatt for meg nettavisene, men mengden ville fort bli uoverkommelig.

Det første forsøket med søkeordene *sykefravær**, *sykelig**, *sykemeld** og *sykmeld** gav den nette sum av 66 259 tekster som inneholdt ordene i ulike former. I likhet med blant andre Bay og Saglie (2003: 23) valgte jeg også å luke ut de artiklene som ikke hadde søkeordene i overskriften eller ingressen, for å sikre at sykefravær var hovedtemaet i artikkelen. Søkeordene er valgt med utgangspunkt i at man ofte kaller det samme fenomenet to ulike ting, slik som *sykmelding* og *sykemelding*, men også fordi ulike ord har forskjellige konnotasjoner. Sykelighet og sykefravær kan være to sider av samme sak, men sosialt forstår vi ordene ulikt. Ordet *sykefravær* var det hyppigst forekommende av de utvalgte, mens *sykelig* gav flest treff relatert til blant annet overvekt¹ og bare et fåtall relevante saker. I tillegg la jeg til *sjukmeld**, *sjukemeld**, *sjukefravær**, *sjukefråver** og *sjukefråvær** for å få med andre varianter av de samme ordene og for å få med artikler på nynorsk²

Formålet med prosjektet var å kartlegge debatten om sykefravær i perioden 15.07.2009-14.07.2010, fordi det var da det var mest aktivitet i debatten. Med disse trekkene ble antallet redusert til 2090, hvorav 458 av disse var fra januar 2010. Ved dette stadiet i utvalget tenkte jeg at en av årsakene til den store forekomsten av ordet kunne ha vært svineinfluensaen som rammet store deler av verden dette året, men ved å luke ut ordene *svineinfluensa** og *pandemi** fra utvalget var det fortsatt 2031 artikler. Svineinfluensaen var altså omtalt i 59 av de 2090 artiklene og kan dermed ikke anses for å være et stort tema i sykefraværdebatten. Temaet kom likevel med i noen av artiklene i utvalget og er dermed dekket i noen grad.

Retriever gir muligheten til å se frekvensen av søkeordene over tid og ut i fra dette dannet det seg en klokkeformet kurve som viste hvordan ordene gradvis ble brukt mer utover høsten og hvordan det dabbet av i mars. Ved å ta utgangspunkt i de 7 månedene 1. september til 31. mars fikk jeg med både opptrappingen og etter hvert nedtrappingen av debatten. Det foreløpige utvalget var etter disse kriteriene på 1702 artikler.

Dette var i samtlige aviser Retriever gir en oversikt over, men siden debatten var av nasjonal karakter, ønsket jeg å velge blant de riksdekkende avisene. Riksdekkende dagsaviser i Norge er Aftenposten, Dagbladet, Verdens Gang, Dagens Næringsliv, Dagsavisen, Klassekampen, Nationen og Vårt Land (retriever.no). Jeg valgte de tre første som også er de største, men for å få frem flere perspektiver valgte jeg å ta med Dagens Næringsliv og Klassekampen i tillegg. Dagens

---

¹ Sykelig overvekt

² Artikler på nynorsk var bare å finne i Klassekampen

Næringsliv var en av de avisene som dekket saken best og kunne i tillegg by på næringslivsperspektivet av debatten. Klassekampen profilerer seg som en «radikal dagsavis med hovedvekt på stoffområdene politikk, økonomi, utenriks og kultur (klassekampen.no).» Jeg forventet at den ville ta for seg mange av de samme sakene, men kanskje fra arbeidernes perspektiv. Tabellen nedenfor viser fordelingen av artiklene per avis.

Tabell 1 Antall avisartikler per avis

Avis	Antall artikler	Relevante artikler	Andel av utvalget
Aftenposten ³	208	113	28.7 %
Dagens Næringsliv	115	107	27.2 %
Verdens Gang	84	59	15.0 %
Klassekampen	82	60	15.2 %
Dagbladet	99	55	14.0 %
Sum	640	394	ca 100 %

Her ser vi at Aftenposten dekker saken med langt flere artikler enn samtlige andre aviser, noe som kommer av at alle artikler trykket i Aften, også er inkludert her. Disse er ikke en del av utvalget, da Aften er en lokalavis for osloregionen. Etter nærmere gjennomsyn ble artikkelsamlingen redusert og resultatet ser vi i kolonnen *relevante artikler*. Kriteriene for relevans var at de skulle være åpenbare tilskudd i debatten. Artikler som ble luket bort var av typen sykemeldte kjendiser og andre artikler med en karakter av underholdningsbidrag i avisene.

Før vi går videre vil jeg fremheve at valg av hvilke aviser jeg skulle ta utgangspunkt i, var av hensyn til *bredden* i utvalget, ikke for å sammenligne *avisene*. Med dette som utgangspunkt har jeg ikke satt navn på avisene etter hvert av sitatene i teksten i analysekapitlene, men heller markert dem med fotnoter. Dette fordi hvor teksten kommer fra, er med på å fargelegge hvordan vi forstår diskursene og sitatene. Vi kan regne med at de ulike diskursene ikke er like godt repre-

³ Inkluderer både Aftenposten og Aften

sentert i alle avisene, men for å understreke at diskurser ikke alene er knyttet enkeltviser, men er av en større sosial karakter, valgte jeg å ta sitatkildene ut av teksten.

I hvilken grad saken ble dekket av avisene varierer mest i opptrappingen av debatten:

Tabell 2 Antall avisartikler per måned

	sep	okt	nov	des	jan	feb	mar	total
Aftenposten	13	12	21	15	28	18	6	113
Dagens Næringsliv	5	9	17	20	26	20	10	107
Verdens gang	1	1	7	8	26	12	4	59
Klassekampen	6	9	7	3	20	12	3	60
Dagbladet	0	5	17	5	15	12	1	55
total	25	33	68	51	108	69	24	394

Tabellen viser blant annet at Dagbladet startet dekningen av saken senere enn Aftenposten og hadde langt færre artikler også i januar, mens Verdens Gang tok igjen for svak dekning tidlig og hadde nesten like mange artikler som Aftenposten i januar.

Hvor mange artikler som må analyseres for å oppnå *metning* varierer i forhold til hvor nært man skal lese artiklene. Nærlesing tar mye tid og kan også gi gode funn uten å ta for seg alle artiklene i utvalget. Jeg hadde altså nesten 400 artikler, et altfor stort utvalg for den typen analyse jeg så for meg. Jeg startet med å sortere artiklene i kronologisk rekkefølge per avis, før jeg valgte hver åttende artikkel, noe som ville gi meg et utvalg på ca 50 stykker. På denne måten ville jeg få flest artikler fra januar, siden det var flest artikler skrevet i denne måneden, men også få med både opp- og nedtrappingen av debatten. I tillegg ønsket jeg å ha øynene åpne for interessante artikler på utsiden av det tilfeldige utvalget. Fordi jeg var ute etter de avpersonifiserte diskursene og ikke hver enkelt sak i debatten, kunne jeg gjøre utvalget mitt uten å se på innholdet i artiklene. Hver enkelt artikkel blir fra dette perspektivet en likeså god representant for sykefraværdebatten som en annen artikkel, selv om de kan variere i innhold og hvor interessante de er å lese.

3.2.2 Utvalget

I tabellen nedenfor kan vi se hvordan de 50 artiklene i utvalget fordeler seg per avis per måned.

Tabell 3 Utvalgets fordeling per avis per måned

	sep	okt	nov	des	jan	feb	mar	total
Aftenposten	2	1	3	2	5	2	0	15
Dagens Næringsliv	0	1	2	3	3	3	2	14
Verdens gang	0	0	1	0	4	2	0	7
Klassekampen	1	1	1	1	3	2	0	9
Dagbladet	0	0	3	1	1	2	0	7
total	3	3	10	7	16	11	2	52

I utvalget finner vi alt fra korte notiser, kronikker og ledere, i tillegg til journalistikk. Jeg har altså ikke skilt mellom ulike sjangere når jeg har valgt avisartikler. Bakgrunnen for dette valget var av samme trekk som valg av aviser, jeg ønsket å beholde bredde i typen tekst, slik at jeg kunne være sikker på å få med ulike perspektiver. Vi kan anta at for eksempel, ledere og kronikker skrives med ulike hensikter og interesser. Artiklene har derfor svært ulik lengde, notiser kan være kun 3-4 setninger, mens kronikker er langt lengre. En lederartikkel vil stå som representant for en avis' syn i en sak, mens diskursene i en kronikk i større grad vil være knyttet til artikkelforfatteren, selv om også denne skal godkjennes av avisen før den kommer på trykk. Journalister kan forventes å presentere mer motstående syn, enn hva vi finner i kronikker. Her har vi altså med *sjangere* å gjøre. Sjanger er ikke styrende for analysen min, fordi jeg ser etter de overordnede diskursene.

Et av de metodiske problemene ved å analysere de korteste artiklene, er at ordvalg kan være tatt på et annet grunnlag enn i de lengre. Kanskje ble det ikke plass til å skrive *sykefraværende* og ordet *syk* eller ble valgt som erstatning. Et tegn på slike tilfeller, er når det ikke ser ut til å være samsvar mellom meningen i de ulike setningene. Altså, hvis det indikeres at folk skulker jobben i første setning og det i neste setning står *syk* fremfor *sykefraværende*, kan vi anta det

dreier seg om at ordet ikke har fått plass eller at saken er endret i desken før trykking. I slike tilfeller har jeg valgt å se på helhetsinntrykket i artikkelen, fremfor det eksplisitte ordvalget.

Nesten alle artiklene viser trekk fra mer enn én diskurs, noe som gjør at man kan få øye på de diskursive kampene med det samme. Dette har også gjort analyseprosessen spennende. I den enkelte artikkel artikuleres i ofte én diskurs i større grad, gjerne som svar på en annen. Andre ganger forsøker journalisten å få frem uenigheter og flere sider i saken ved å intervjuere debattanter med ulike ståsteder. Noen ganger kan det også se ut til at artikkelforfatterne artikulere dels motstridende diskurser, noe jeg også forventet. Da vil jeg understreke at dette kan være av intenderte, mer retoriske hensikter, men det kan også være fordi diskursene former våre måter å forstå fenomener på og at vi snakker i vante former, også når vi skriver.

3.2.3 Utvalgets begrensninger

I studie av tekst kan man ikke si noe om hvordan tekstene mottas av omverdenen (Østbye med flere 2002: 63), med mindre det er snakk om konkrete tekster som svarer på hverandre, noe jeg ikke har som mål. Dette er likevel mindre problematisk, fordi det er snakk om avisartikler som deltar i samme debatt. På den måten kan tekstene i større grad kunne si noe om hvordan de blir mottatt, i motsetning til for eksempel skjønnlitteratur.

I forhold til forskningsspørsmålet *Hvilke diskurser finner vi i sykefraværdebatten?* er det noen begrensninger ved utvalget. Utvalget dekker ikke alle arenaer i sykefraværdebatten, vi kan anta at det er et hav av smalere diskurser som ikke dukker opp i de riksdekkende avisene. Utvalget vil ikke kunne si noe om lokale forhold rundt sykefraværet, noe som heller ikke er intensjonen. En konsekvens ved utvalgskriteriene er at sykefraværendes stemmer er nesten ikke tilstede i datamaterialet. I de riksdekkende avisene er sakene mer generelle og kun et fåtall artikler er skrevet av sykefraværende eller tidligere sykefraværende. Jeg kan ikke si om dette kommer av at slike stemmer ikke kommer til i debatten på nasjonalt nivå, eller om det kun er tilfeldigheter og min utvalgsstrategi som er årsaken til dette.

3.3 Analytisk strategi og datamaterialebehandling

Det finnes en rekke utgangspunkt for diskursanalyser, men som Torfing (2004: 65) skriver, «Der er ikke noen steder, der man kan slå op og læse, hvordan man laver en diskursteoretisk policyanalyse.» I dette delkapittelet vil jeg først si noe om overordnede valg for analysen av sykefra-

værsdebatten. I 3.3.1 vil jeg redegjøre for min egen innstilling til analyseprosessen, mens i 3.3.2 vil jeg forklare hvordan jeg konkret gikk frem i analysearbeidet. I begge underkapitlene vil jeg også komme kort inn på validitetsstrategier.

Noen velger å starte med et sett diskurser, for så å gå til datamaterialet og se om de finner trekk av disse diskursene. Jeg visste ikke nok om slike debatter til at jeg kunne *starte* med diskursene. Jeg ønsket heller å *ende* opp med dem, noe som kan kalles en form for induktivt arbeid. Ikke i den forstand at jeg har vært i stand til å viske bort alle forforståelser av sykefraværsdebatten, men ved at jeg startet med forskningsspørsmålet *Hvilke diskurser finner vi i sykefraværsdebatten?* Jeg hadde fulgt debatten, som mange andre den vinteren, men jeg ville starte med å holde alle muligheter åpne, med tanken om at *hva som helst* kan foregå i debatten.

Induktivt arbeide i streng forstand er umulig, men det er en fordel å ikke for tidlig starte med teoriene og trekke dem nedover ørene på datamaterialet, skriver Staunæs (2004: 82). Inngangsporten Laclau og Mouffe tilbyr gjennom sine begreper *artikulasjon*, *element*, *moment*, *nodalpunkt* og *ekvivalenskjeder*, gjorde det mulig for meg å starte uten å teoretisere for tidlig i prosessen, gi datamaterialet en sjanse. Ved å se på hvilke ord som gir hverandre mening og hvordan noen utsagn endrer meningsinnholdet i ord, kan vi få øye på diskursene uten å ta stilling til hvordan det blir slik eller hvorfor det er sånn.

Hvordan man kategoriserer de ulike artikuleringene påvirkes av hva man ser etter, og med et annet fokus ville jeg kunne kommet til andre diskurser. Hva som utgjør en diskurs avhenger også av hvor nært eller fjernt man zoomer. Jeg har sett på hvordan de ulike elementene artikuleres og hvordan elementene er relatert til hverandre. Målet har vært å finne mønstre i hvordan ulike artikuleringer er relatert til hverandre, hvilke typer artikulasjoner som ofte kommer sammen og hvilke som ikke gjør det.

Fairclough ville sagt at de diskursene vi finner i sykefraværsdebatten inngår i samme *diskursorden*, et begrep som brukes om de diskursene som kjemper i samme felt. Jørgensen og Phillips anbefaler å ta inn dette begrepet i en diskursteoretisk analyse for å få frem at diskursene kan operere på et avgrenset felt i samfunnsdebatten (Jørgensen og Phillips 1999: 37-8). Jeg har likevel valgt å utelate begrepet, fordi det kan gi en indikasjon på en totalitet, noe som er problematisk ikke minst med en såpass avgrenset datatype, men også fordi det bildet jeg kan gi av debatten kun er et øyeblikksbilde. Sykefraværsdebatten foregår ikke bare i de riksdekkende avisene, den har som nevnt, ikke en klart avgrenset start og avslutning. Hagelund (2003: 47) adva-

rer mot diskursordenbegrepet og mot å navngi og avgrense diskurser. Dette kan gi inntrykk av mening som *fiksert*, mens det ofte er snakk om ganske flytende overganger mellom diskursene, spesielt over tid. Jeg har likevel valgt å gi navn til diskurser, både for å kunne skille mellom ulike forståelser og for å synliggjøre dem for mine lesere. De diskursene jeg kategoriserer materialet mitt inn i, vil som Hagelund mener, kun være øyeblikksbilder. Kanskje finner vi lignende diskurser senere, men de kan også være av ulik karakter.

3.3.1 Analytisk strategi

I analysen har jeg brukt mitt teoretiske rammeverk og sett på både implisitt og eksplisitt informasjon i teksten. Jeg har fokusert på ordvalg og hvilke ord som kobles til hverandre i ekvivalenskjeder, før jeg har sett på hvilke forståelser som ofte kommer sammen. Disse har jeg så kategorisert som diskurser. Som analytisk strategi har jeg latt meg *overraske* av datamaterialet, jeg har altså lest avisartiklene med hevede øyenbryn og passet på å holde dem hevede, selv når jeg har kjent at jeg knytter meg til forståelsene som kommer frem i tekstene. Det å se etter implisitt informasjon i tekstene med hevede øyenbryn, gjorde jeg for å beholde analytisk distanse til tekstene gjennom hele analysen. Jeg valgte også denne strategien for å sikre validiteten ved funnene mine. Ved å være oppmerksom på egen posisjon i verden og heller ikke ta andre posisjoner for gitt, ønsket jeg å gi saklig innsikt i sykefraværdebatten.

I tillegg til å holde analyse og data samlet og være oppmerksom på egne oppfatninger, har jeg lagt vekt på *tykke beskrivelser* for å oppnå valide funn. Begrepet tykke beskrivelser kommer fra Geertz ([1973] 2002). En tykk beskrivelse er kjennetegnet ved både grundige beskrivelser av det vi ser, men også fortolkninger (Thagaard 2009: 39, Torfing 2004: 73). For å få til en tykk beskrivelse av sykefraværdebatten har jeg vært både empirinær ved å trekke frem relevante sitater som eksempler, men også teorinær og bruke analytiske begreper for å vise hvordan diskursanalyse er en fruktbar metodologi for å forstå sykefraværdebatten. Datamaterialet vil få mest plass i kapittel 4, og fortolkningene får større plass i kapittel 5.

3.3.2 Behandling av datamateriale

I analysearbeidet har jeg satt tekstene inn i tabeller, slik at jeg kunne skrive notater om teksten i kolonnene ved siden av, gjennom de ulike stadiene i analysen. Jeg har valgt å holde notater om teksten og teksten i seg selv samlet, jeg har ikke tatt ut deler og analysert dem frittstående. Ved å gjøre det på denne måten har jeg forsøkt å trygge at teksten blir forstått som helhet og at deler

ikke tas ut av sin kontekst. Når forskeren plukker teksten fra hverandre og analyserer delene hver for seg, kan meningen med teksten fort endres, noe det ofte advares mot i metodelitteratur (se for eksempel Thagaard 2009: 187 eller Creswell 2007: 40). Først mot slutten av analysearbeidet har jeg sortert og samlet tekstutdrag med sammenfallende diskursive trekk i egne dokumenter, slik at jeg kunne undersøke om de kategoriseringene jeg hadde gjort, kunne stå sammen og danne en helhet. Denne testingen var for å trygge reliabiliteten rundt kategoriseringene, altså holde øye med om jeg hadde vært konsekvent i kategoriseringsarbeidet (Silverman 2010: 275). Diskursene som presenteres er ikke *uttømmende*, i den forstand at de gaper over alt som befinner seg i datamaterialet mitt. Her spiller den tematiske avgrensningen inn, men også at en diskursanalyse innebærer, i likhet med andre analysetyper, forenkling.

For å finne et utgangspunkt for analyse, leste jeg gjennom materialet og så etter hvilke elementer som befant seg der. Dette var både for å bli kjent i materialet før jeg skulle starte analysen, men også fordi jeg hadde planlagt å stille spørsmål til artiklene, på samme måte man gjør i en intervju situasjon. For å stille relevante spørsmål ville en slik grov tematisk analyse kunne gi meg holdepunkter, også i forhold til hva de *ikke* sier noe om. Jeg sorterte de ulike temaene i større emner, slik at under emnet *arbeid* kategoriserte jeg blant andre *arbeidsmiljø*, *arbeidsplass*, *arbeidspress* og *forholdet mellom arbeid og hverdagsliv*. Jeg endte opp med seks store emner: arbeid/arbeidsliv, mennesker, sykefravær og sykdom, IA-avtalen og sykelønnsordningen.

Hvilke undertemaer som kom opp i artiklene varierte noe og som forventet, var enkelte langt hyppigere snakket om enn andre. Dette valget innebærer en forenkling av materialet og betegnelsene jeg bruker er derfor ikke alltid de samme som vi finner i avisartiklene. Nå vil ulike betegnelser på det samme "objektet" ha ulike konnotasjoner, slik som *arbeidstakere*, *mennesker* og *folk*, noe som også er en del av diskursen, men en slik forenkling er med på å gjøre materialet mer sammenlignbart. Denne grovsorteringen var ikke en temasentrert analyse som også er et vanlig grep i kvalitativ forskning (se for eksempel Thagaard 2009: kapittel 8), men kun for å få en første oversikt. Gjennom analysekapitlene er målet å klargjøre hva som er sitater fra avisartiklene og hva som er tolkninger, og jeg vil gjøre dette ved å markere sitater med tegn eller utheving. Sitatene vil også markeres med fotnoter med informasjon om hvor de kommer fra.

Etter første gjennomlesning fokuserte jeg på hovedelementene jeg fant i materialet og analyserte hvordan de ble artikulert eksplisitt, men også den implisitte informasjonen i artikleringene. Dette gjorde jeg ved hjelp av det analytiske begrepet *ekvivalenskjeder* jeg redegjorde for i teorikapittelet mitt. Jeg søkte etter hvilke ord som gav de andre ordene mening for å finne

nodalpunktet i artikuleringen. Ved å lete etter forestillinger om kausalmekanismer, hva som gir sykefravær, holdt jeg fokuset på de sykefraværrelaterte diskursene i materialet. Deretter fortsatte jeg å søke etter mønstre og hvilke typer artikuleringer kom i samme "åndedrett". Dette ble synlig også gjennom søken etter den implisitte informasjonen.

Etter hvert som jeg ble bedre kjent med materialet, ble det lettere å se hvilke artikuleringer som lignet hverandre og jeg startet undersøkningen av hva som utgjorde den samme diskursen. Ved å se på forestillinger om kausalmekanismer, kom også løsningene som presenteres bedre frem. Gradvis fant jeg frem til de fire diskursene jeg presenterer i neste kapittel. Jeg har forsøkt å finne navn som er forklarende i seg selv, men som også er knyttet til nodalpunktet i diskursen. I Arbeidsdiskursen artikuleres arbeid som løsning, i Strevsomsomhetsdiskursen er arbeidslivet heller opphavet til sykefravær. I Illegimitetetsdiskursen fokuseres det på overforbruk av velferdsordninger, mens i Tilretteleggingsdiskursen er det tilrettelegging og incentiver for tilrettelegging på arbeidsplassene som fremstår som løsning.

Med utgangspunkt i teoriene ønsket jeg både å synliggjøre forholdet mellom diskursene og forholdet innad i diskursene. For å få frem de antagonistiske forholdene så jeg etter hvor de rettet seg hen, hvilke diskurser som ble forsøkt dislokalisert på ulike måter. Her fant jeg også at ikke alle diskurser kommer like tydelig frem i datamaterialet. Dette kan komme at de har en så sterk posisjon at de ikke trenger å artikuleres, eller fordi de har en så svak posisjon i debatten at de ikke kommer til orde. Ved å lete etter det som ikke blir motsagt, kom jeg frem til de artikuleringene oppnår hegemonisk status eller danner grunnlaget for høyere synteser.

3.4 Ethiske aspekter

Ethiske hensyn er viktig i alle samfunnsvitenskapelige arbeider, også i diskursanalyse av medietekster, men er av egenartet karakter, de skiller seg for eksempel fra intervjudata. Avisartiklene og fjernsynsdebatten er av typen *naturlig forekommende data*, altså de er ikke frembrakt i en forskningskontekst, av meg eller av noen andre. Jeg har tatt for meg utsagn i debatten slik at de generelle tendensene har kommet frem, jeg har ikke fokusert på enkeltpersoners utsagn. Alle tekster har en forfatter, men det er ikke forfatteren som er satt under lupen og utsagnene har blitt tolket som uttrykk for diskurser, heller enn som en persons preferanser. Tekstene er valgt etter kriterier jeg satte opp på forhånd og ikke med utgangspunkt i forfatteren.

Likevel må det poengteres at i motsetning til intervjudata vil tekstenes forfattere ikke være anonyme, dermed er ikke *konfidensialitetsprinsippet* i de forskningsetiske retningslinjene overholdt. Fordi alle tekstene er publiserte, vil det være et annet forhold enn om det var snakk om et intervju hvor informanten ikke var anonym. Når en tekst publiseres, har forfatteren tatt stilling til om han eller hun kan stå for det som blir ytret i teksten, den er en del av debatten og man kan anta at forfatteren forventer å møte motstand. Dermed kan det være rimelig å tolke publiseringen i seg selv som en form for *samtykke*, selv om det ikke er *informert*. NESH (Den nasjonale forskningsetiske komité for samfunnsvitenskap og humaniora) skriver også at «[o]ffentlige personer må regne med at de offentlige sidene ved det de gjør, kan gjøres til gjenstand for forskning (etikkom.no) »

Jeg mener likevel at er det viktig å ikke legge opp til en stråmannforståelse av hva teksten kommuniserer. Selv om den ikke endres av min håndtering av den, vil den kunne oppfattes annerledes, dette er også meningen. Å diskursanalysere sykefraværdebatten innebærer å ikke ta utsagnene i artiklene for gitt, altså lese dem på en annen måte enn man vanligvis gjør. Videre skriver NESH at «[r]isiko for å påføre mindre alvorlige belastninger må imidlertid avveies i forhold til forskningens sannhetssøken og kritiske funksjon (etikkom.no)». Jeg har tatt hensyn til dette ved å la forfatteren av teksten og personene som omtales i teksten komme i bakgrunnen og ikke være sentrum for analysen. Det har vært viktig for meg å få diskursene og artikulasjonene til å fremstå som fornuftige, at de har sin egen logikk.

3.5 Forforståelse

I boken *An introduction to social constructionism* fra 1995 vektlegger Vivien Burr sosialkonstruksjonismens kritiske innstillingen til det å ta ting for gitt (Burr 1995: 3). Det er viktig innen forskning å også være kritisk til *egen* oppfattelse av hvordan verden henger sammen, fordi denne også er påvirket av den sosiale verden vi lever i.

For å bli klar over egen forforståelse har det vært nyttig å si til meg selv «men dét er jo også en sosial konstruksjon» hver gang jeg får lyst til å påstå noe om sykefravær. Som tidligere nevnt dreier ikke forskningsspørsmålet mitt seg om hva sykefravær *egentlig* er, men om hvordan fenomenet blir tilskrevet mening. Jeg vil, som en del av den samme sosiale konteksten jeg undersøker, knytte meg nærmere enkelte diskurser enn andre. Objektive fremstillinger (i streng betydning) av diskursene vil dermed ikke være mulig, siden dette også vil være et diskursivt

bidrag og fortolkninger av andres tolkninger. Forhold som kan ha vært med på å forme min forforståelse er, blant annet, tidligere arbeidserfaring, sykdomserfaring og sykemeldingserfaring. Her vil jeg gjøre rede for hvordan jeg mener dette kan ha påvirket meg og mine oppfattelser.

Jeg har en kronisk sykdom (diabetes) som gjør det vanskelig for meg å trekke sosialkonstruksjonismen til sin ytterste konsekvens. Sykdom for meg sitter i kroppen, det er en faktisitet. Meningene jeg tillegger det biologiske fenomenet er likevel sosialt konstruert. Denne faktoren har gjort det viktig for meg å understreke at jeg gjennom min sosialkonstruksjonistiske forståelse av verden, anerkjenner sykdommers faktisitet. Dette påvirker også hvordan jeg leser de teoriene jeg bruker i dette prosjektet. Faktoren har nok også gjort meg mer interessert sykdom og helsesosiologi, og jeg fulgte denne avisdebatten med personlig interesse da den pågikk for fullt.

Før jeg begynte å studere var jeg i arbeid i seks år, med fire av disse årene i en liten bedrift hvor vi bare var to ansatte i tillegg til bedriftslederen. Her jobbet vi tett på hverandre og hadde personlig kontakt med kundene våre. Innad i bedriften var det en klar forståelse om at alle måtte dra sitt lass, ellers ble det overlatt til de andre, noe som godt kunne kjønes på kroppen på slutten av en slik dag. I tillegg var det et opplevd press fra kundene våre som ofte hadde planlagt i god tid i forveien at de skulle besøke oss. Her var det altså press både fra utsiden og innsiden av bedriften om å holde seg i arbeid. Hvordan sykefravær kan anses i bedrifter er ikke ukjent for meg.

Etter et utenlandsopphold gikk jeg arbeidsledig i 3 måneder mens jeg ventet på å starte i en jobb jeg hadde fått. Dette fikk meg til å reflektere over hva arbeid er, men også knytte meg opp til en diskurs om arbeid som meningsfylt. Jeg følte meg nedenfor som arbeidsledig. I siste periode før jeg begynte å studere fikk jeg også erfaring først som fulltids- og deretter deltidssykmeldt i en måneds tid. Arbeidsgiver og medansatte stilte seg kritiske til sykemeldingen og jeg måtte også gå noen runder med meg selv for å finne ut hva jeg syntes om å være en av *de sykmeldte*.

Jeg går altså inn i analysen med erfaring både med sykdom, arbeid og sykefravær. Som nevnt over har det sosialkonstruksjonistiske bakteppet for oppgaven gitt meg nødvendig distanse for å gjøre denne typen analyse. Avstanden datamaterialtypen har gitt meg har også bidratt til å gi meg analytisk distanse til temaet.

4 Diskurser i sykefraværsdebatten

I dette kapitlet vil jeg svare på forskningsspørsmålet *Hvilke diskurser finner vi i sykefraværsdebatten?* For å avgrense feltet, har jeg valgt å fokusere på hovedelementene *mennesker, arbeid, sykefravær, sykdom, sykelønnsordningen* og *IA-avtalen*. Dette er alle relativt flytende betegnelser i den forstand at de kan tilskrives ulike og ofte motstridende verdier. Som betegnelser er de likevel ganske fastlåste momenter, de brukes om det samme på tvers av diskursene, arbeid er lønnet aktivitet, for eksempel. Kapitlet er forholdsvis empirinært og deskriptivt, sammenlignet med neste kapittel.

Teksten er delt inn i delkapitler om de ulike diskursene med underkapitler som tar for seg de ulike momentene i diskursene. Under 4.1 Arbeidsdiskursen er det altså overskrifter som *4.1.1 Helsebringende arbeid* og *4.1.4 Arbeid som løsning*. Det er fire delkapitler, et for hver av diskursene som i tillegg til Arbeidsdiskursen, er Strevsomhetsdiskursen, Illegitimitetsdiskursen og Tilretteleggingsdiskursen. Tilretteleggingsdiskursen kan vi anta at er spesifikk for sykefraværsdebatten. Arbeidsdiskursen, Illegitimitetsdiskursen og Strevsomhetsdiskursen er derimot større, eller deler av større diskurser.

Det ikke alltid er like god sammenheng mellom de ulike momentene i diskursen, og diskursene rendyrkes i liten grad. Diskursene vil være idealtyper og forenklinger, det er ikke alt som kommer med. Funnene i analysen vil også være formet av utvalgets karakter og ikke alle aspekter ved sykefraværsdebatten kommer frem i de riksdekkende avisene. For eksempel er det nesten ingen som selv er sykefraværende som kommer til i debatten, stemmene som kommer frem i materialet er også sjelden fra arbeidstakeres side. Med dette i bakgrunnen, går jeg nå videre til å presentere de diskursene som jeg har identifisert i sykefraværsdebatten.

4.1 Arbeidsdiskursen

I diskursen jeg har kalt *Arbeidsdiskursen*, artikuleres arbeid sammen med positivt ladete ord som *helsebringende*, og som noe mennesker trenger for å føle selvrespekt⁴, men også fremstilt som en motsats til *sykefravær* som beskrives i negative vendinger. Sammen med arbeid som positivt

---

⁴ Verdens Gang 16.11.09

og sykefravær som negativt er det også en engstelse for økende statlige utgifter og et ønske om å bevare velferdsstaten. Løsningen ses som høy sysselsetting, der man må arbeide for å ha rett til trygdeytelser. Sentralt her er at velferdsgodene både er *plikter* og *rettigheter*. Diskursen kan ha lignende trekk med Midrés (1990) *bedring* ved at fokuset er på å bedre arbeidstakers ressurser arbeidsmarkedet.

Her vil jeg først vise hvordan arbeid artikuleres, deretter hvordan sykefravær fremstilles og hvilket menneskesyn som er gjeldende, før jeg beskriver hvordan arbeid blir løsning på sykefraværproblemet i denne diskursen.

4.1.1 Helsebringende arbeid

Synet på arbeid som *helsebringende* kommer frem i dette sitatet:

Vi høres ut som en nasjon som ikke vil jobbe. Min erfaring er at folk i liten grad skulker jobben. De aller fleste ønsker å ha et arbeidsmiljø å gå til og interessante oppgaver å løse. De vil gjerne bety noe på jobben og utgjøre en forskjell. Og de ønsker at det skal være viktig at de er på jobb [...].⁵

I sitatet tar intervjusubjektet avstand fra en forståelse av økt sykefravær som et resultat av endret moral. Det eksplisitte og til dels implisitte budskapet her, er at arbeid er en sfære for meningsdannelse, noe mennesker trenger for å føle seg vel. Arbeid står som en motsetning til "å gå hjemme". *Hjemmet* blir oftest ikke diskursivt artikulert, men sitatet nedenfor får frem det relasjonelle forholdet mellom *arbeid* og *hjemme*:

Når man er hjemme, kan man lettere bli mer oppmerksom på smerter og få et lavere aktivitetsnivå. Det fører ofte til at man kommer inn i onde sirkler av plager, nedstemthet og inaktivitet.⁶

Hjemmet artikuleres i en ekvivalenskjede sammen med *inaktivitet*, *plager* og *nedstemthet*. Hjemme skjer det ikke så mye og som jeg kommer tilbake til nedenfor, er inaktivitet negativt.

Arbeid er derimot helsebringende og interessant. Likevel nyanseres synet på arbeid av flere, som her: «Noen trenger bekreftelse på at de er verdsatt og savnes - andre trenger i tillegg et velmenende og konstruktivt spark bak, sier han⁷.» Ledere må se sine ansatte og la dem få vite at

---

⁵ Dagbladet 08.02.10

⁶ Verdens Gang 16.11.09

⁷ Dagbladet 08.02.10

de er nødvendige, men i tillegg understrekes det også at det ikke er slik at alle mener at arbeid er best for dem selv. Det vi ser trekk av her, er Illegitimitetsdiskursen som jeg skriver om i 4.3. Artikkelen det tidligere sitatet er hentet fra heter *Syk? Sjefen har ofte skylda*⁸ og her er standpunktet, slik overskriften tilsier, at sjefen kan bidra til at sykefraværet går ned. Det er ikke sikkert at arbeiderne vet hva som er best for dem, de må *ledes*. Dette kan henge sammen med Midrés (1990) *bedring* ved at arbeidstakere må tas vare på, noe som kommer tydeligere frem når sykefravær artikuleres.

4.1.2 Sykdomsproduserende sykefravær, kostbar sykelønn

I Arbeidsdiskursen artikuleres ofte sykefraværet som *økende, stigende og/eller for høyt*. Her vil jeg presisere at *for høyt* ikke nødvendigvis innebærer at sykefraværet er *økende* og at *økende* ikke nødvendigvis innebærer at man mener at sykefraværet er *for høyt*. Arbeidsdiskursen kommer altså frem ved ulike forståelser av sykefraværnivået.

Når arbeid artikuleres på denne måten, sammen med *sykdom og sykefravær*, blir det tydeligere at dette er trekk av en større diskurs. *Fraværet* av arbeid gjennom sykefravær artikuleres som negativt for den enkelte på flere områder:

Tvert imot har høyt sykefravær på lang sikt mange negative konsekvenser for den sykmeldte. Mange savner kolleger og føler seg unyttige i samfunnet. Høyt sykefravær kan gå ut over både jobbsikkerhet og attraktivitet i arbeidsmarkedet. Minst like alvorlig er den psykologiske reaksjonen, jo lengre man er borte fra arbeidslivet, jo mindre er sannsynligheten for å komme tilbake.⁹

I dette sitatet ses sykefraværet i seg selv som sykefraværprodukerende, noe står som en motsetning til en forståelse av at sykefravær kommer av sykdom. Artikkelen heter *Syk av sykefravær* og går også hardt ut mot forståelsen av sykdom som arbeidsuførhet og sykdom som sykefraværprodukerende og fremhever at «[s]kal fraværet ned, må vi akseptere at sykdom er en del av livet – også i arbeidslivet.¹⁰» I artikkelen er det et todelt syn på sykefravær ved at den tar for seg både hvordan man blir frisk, og hva som er legitim atferd når man er syk. Her stilles det ikke spørsmål til hvorvidt de sykefraværende er syke eller om de skulker. Det dreier seg heller om hvordan sykefraværet kan senkes ved hjelp av et mer *inkluderende arbeidsliv*.

---

⁸ Dagbladet 08.02.10

⁹ Verdens Gang 16.11.09

¹⁰ Dagbladet 08.02.10

Noen ganger fremsettes det løsninger for å få ned sykefraværet, slik som her: «Ønsker man å få folk til å fungere i arbeid igjen, er løsningen ikke å langtidssykmelde. Snarere handler det om å bryte de onde sirkelene mange er fanget i.¹¹» Bruken av ordet *fanget* indikerer at de sykefraværende må frigjøres eller reddes. Sykefravær artikuleres som ensidig negativt på flere plan. For mennesket: det kan gjøre folk deprimerte og gi følelsen av unyttighet. For bedrifter: personalkostnader¹², og for staten:

Det er ikke vanskelig å forstå at regjeringen gjerne skulle brukt noen av pengene som går med til å betale nordmenn lønn under sykdom, til andre formål, som å styrke skolen eller eldreomsorgen, bygge jernbane eller veier. Det er derfor heller ikke vanskelig å forstå at regjeringen ønsker sykefraværet ned – noe de uten videre fikk partene i arbeidslivet med.¹³

Arbeidsdiskursen kommer ofte sammen med utsagn om at sykelønnsordningen må bevares, men også eksplisitte uttalelser om at den er kostbar og at sykefraværet derfor må ned. Det er lett å trekke linje til en tanke om “verdige trengende”, det er ikke alt sykefravær som er *nødvendig*, slik som i neste avsnitt.

4.1.3 Mennesker i og utenfor arbeid

I Arbeidsdiskursen fremstår mennesker som meningsdannende vesener, og det er *arbeid* som gir livet et meningsfylt innhold. Mennesker «savner kolleger og føler seg unyttige i samfunnet¹⁴» hvis de er borte fra arbeidet, vi trenger arbeid. Man må «skape aksept for at det er greit å jobbe selv om man ikke er hundre prosent frisk og ikke kan utføre alle oppgaver like bra som vanlig.¹⁵» Når en er syk er det dermed ikke sagt at en er *arbeidsufør*. Ofte snakkes det om en *restarbeids-evne*, noe som igjen kan ha gitt opphav til fenomenet *gradert sykemelding*.

Enkelte steder fremheves det også at «unødvendig [syke]fravær [er] sløsing med menneskelige ressurser.¹⁶» Ordene *unødvendig* og *sløsing* indikerer et moralsk aspekt ved sykefraværet. Dette poengteres også i dette sitatet: «Alle har ulike forutsetninger for å klare å komme tilbake

---

¹¹ Verdens gang 16.11.09

¹² Dagens Næringsliv 17.12.09

¹³ Klassekampen 22.01.10

¹⁴ Verdens gang 16.11.09

¹⁵ Verdens gang 16.11.09

¹⁶ Klassekampen 22.01.10

til jobb. Derfor er det rett og rimelig at vi gir drahjelp til dem som trenger det.¹⁷» Legg da særlig merke til den siste setnings «*drahjelp* til dem som *trenger* det» som helt tydelig angir hvilke handlinger som er moralsk riktige.

Videre vektlegges det at i tillegg til å være et meningsdannende vesen, kan mennesker også potensielt forandres. Tanke og kropp henger sammen, sykdom er ikke en *enten eller*, men heller noe som er i endring:

Behandlinger med en kognitiv tilnærming – hvor man lærer å tenke, handle og forholde seg til plagene på en annen måte – har gitt god hjelp for mange med svært ulike plager. Dette virker godt for dem med psykiske lidelser som angst og depresjon. Overraskende nok har forskning vist at slike tilnærminger også kan hjelpe sykmeldte med lidelser som ryggsmarter, kronisk tretthet og mage/tarmplager, i form av økt funksjon og mestring av jobb. Onde sirkler kan ramme oss alle, uavhengig av diagnose.¹⁸

Mennesker kan bli friskere om de forstår sin egen helsetilstand på en annen måte. Dette er et psykologisk perspektiv på sykefravær, noe som ikke er fremtredende på samme måte andre steder i datamaterialet mitt. Her kan vi se hvordan diskursen opprettholdes og utvikles gjennom artikulasjon. Trekk ved Arbeidsdiskursen flyter her over i en diskurs knyttet til psykologi som fagfelt, noe som er med det med på å forme diskursen. Diskurser formes i samhandling.

4.1.4 Arbeid som løsning

I Arbeidsdiskursen, trekkes arbeid inn som løsning på det høye sykefraværslivået. Budskapet er at arbeidslivet må bli mer inkluderende om man ønsker det å opprettholde velferdsordninger. Allerede høy sysselsetting er ikke et hinder, noe som kan ses i dette sitatet: «Vi treng eit inkluderande arbeidsliv. Vi har høgast sysselsetting i Europa, og vi ønskjer å få enda fleire inn i arbeidslivet.¹⁹» Et inkluderende arbeidsliv er positivt for enkeltindividet, for arbeidsgivere og for staten. Videre står det om IA-avtalen:

I oktober 2001 vart avtalen om inkluderande arbeidsliv (IA-avtalen) inngått, med ei tredelt målsetting: 20 prosent reduksjon av sjukefraværet, fleire sårbare grupper inn i arbeidslivet, og høgare reell pensjoneringsalder²⁰.

---

¹⁷ Verdens gang 16.11.09

¹⁸ Verdens Gang 16.11.09

¹⁹ Klassekampen 12.01.10

²⁰ Klassekampen 12.01.10

Her er det altså ikke bare sykefraværet som skal hankses med. I mitt datamateriale vil jeg, som en konsekvens av utvalgskriteriene og fokus i problemstillingen, få mest informasjon om sykefraværet og ikke på pensjonsalder og de sårbare gruppene. Likevel vil jeg poengtere i at datamaterialet jeg har dreier IA-avtalen seg i all hovedsak seg om sykefravær.

Når IA-avtalen trekkes frem som løsning, retter det seg ofte mot bedriftene: «Bedriftene som endrer sykefraværsarbeidet sitt i tråd med IA-modellen, får svært gode resultater i form av redusert sykefravær. Mange har klart å halvere tallet på sykemeldte.²¹» Sykefraværnivået kommer altså av at bedriftene ikke gjør sykefraværsarbeider sitt riktig, og at IA-avtalen ikke benyttes godt nok. Det fremheves også at «[I]egene kan alltid bli bedre, og bruke mer gradert sykemelding.²²» I denne setningen sidestilles å *bli bedre* med det å *bruke mer gradert sykemelding*. Artikkelen poengterer at det ikke er legene som er hovedproblemet, men arbeidsgiveres mangelfulle tilretteleggingsarbeid. Samtidig understreker den at legene er *for* gradert sykemelding. I tillegg artikuleres arbeid også her som positivt, sykefraværet som høyt, og at sykdom ikke er det samme som arbeidsuførhet. I Arbeidsdiskursen artikuleres en ny avtale om et inkluderende arbeidsliv som en god løsning, men det er likevel diskusjoner hvor trykket i avtalen skal ligge, hvor endringene bør komme fra.

4.2 Strevsomhetsdiskursen

I 4.1 viste jeg arbeid beskrevet i positive ordelag, men tydelig i datamaterialet er det også trekk av en diskurs hvor arbeid blir artikulert mer som *sykdomsproduserende*. Jeg har gitt denne diskursen navnet *Strevsomhetsdiskursen* etter hvordan *arbeidsliv* gis mening. Sykefravær har sitt opphav i sykdom og sykdom ses i større grad her som arbeidsuførhet, man skal ikke presse seg på jobb hvis man er syk.

Sykelønn et viktig moment her og fremstår som udiskuterbart: «Det skal være 100 prosent lønn under sykdom. Det er det ingen tvil om, sa Stoltenberg og høstet stor applaus.²³» Eksplicit artikulering av denne typen kommer oftest sammen med Strevsomhetsdiskursen. Denne diskursen er ofte et svar på artikuleringer av sykefraværet som skulk eller som illegitimt, slik som her:

---

²¹ Dagbladet 08.02.10

²² Dagens Næringsliv 16.03.10

²³ Dagens Næringsliv 25.11.09

Kristiansen mente at holdningene til å gå på jobb er endret, og at det er mindre belastende å jobbe nå enn for ti år siden på grunn av bedret helse, flere biler, kortere arbeidstid og lengre ferie. Men disse endringene har ikke senket stressnivået! Krav til effektivitet og kvalitet og advokater som brukes mot tjenesteyterne presser de ansatte.²⁴

Artikkelen er et svar på en fjernsynsdebatt hvor Kristiansen har uttalt seg om holdninger, noe som blir motsagt klart og tydelig. Her trekkes karakterer ved arbeidslivet frem som forklaring på sykefravær, noe som kjennetegner Strevsomhetsdiskursen.

I det forestående vil jeg ta for meg momentene arbeid/arbeidsliv, mennesker og sykefravær/sykelønn, samt løsningsforslag i hvert sitt underkapittel.

4.2.1 Tungt arbeid og krevende arbeidsliv

I Strevsomhetsdiskursen er det spesielt to perspektiver på arbeidslivet, hvorav det ene dreier seg om arbeidslivets krav og forventninger til de ansatte, mens det andre dreier seg om betingelsene i arbeidslivet. Begge perspektivene settes i sammenheng med sykefraværsliv. Arbeidslivet artikuleres som belastende, stressende og hektisk, noen ganger uttrykt som verre enn tidligere. Artikulasjoner om stadige omstillinger og mindre stabilitet enn før er det mange av. Artikulasjoner av denne typen er i tråd med hvordan Wadel (1978: kapittel 5) skriver om forholdet mellom arbeid og sykdom.

I Strevsomhetsdiskursen settes momentet *arbeid* sammen med *arbeidsbetingelser* og *arbeidsmiljø* og blir da en del av en større kontekst enn i Arbeidsdiskursen, hvor disse elementene ikke er artikulert til momenter. Hvordan anbudssystemet øker sykefravær beskrives her:

Man går kanskje ikke ned i lønn, men arbeidsbetingelsene blir dårligere og det slår ut på fravær og gjennomtrekk. [...] Så må arbeidsgiverne hente inn nye folk, og så er det ødelagt, det gode arbeidsmiljøet man har bygd opp, og som man er avhengig av for å holde fraværet nede²⁵.

Arbeidsmiljø blir artikulert ikke ensidig positivt, men som noe som må *bygges opp* og som også kan *gi* sykefravær. Noe lignende kan vi også se her: «Den kraftige økningen [av sykefraværet] vi ser må sees i sammenheng med at det kan være en større grad av usikkerhet knyttet til omstil-

---

²⁴ Klassekampen 21.10.09

²⁵ Klassekampen 20.11.09

linger²⁶.» *Omstillinger* artikuleres her i ekvivalenskjede med *usikkerhet* og *sykefravær*. Noen ganger artikuleres også årsaker til disse omstillingene:

Ole Roger Berg, leder i Buss- og Sporveisbetjeningens Forening i Trondheim står midt oppe i en slik prosess, etter at Sør-Trøndelag fylke har besluttet å åpne anbudskonkurranse på halvparten av kollektivtrafikken i Trondheim. Han mener prosessen er ødeleggende.
– Det snakkes om miljø og kvalitet, men til syvende og sist handler det om pris. Da presser de som skal levere anbud betingelsene helt til beinet, sier Berg.²⁷

Endringene i arbeidslivet, her artikulert som anbudssystemer, kommer som svar på ønsket om å spare inn eller tjene mer, på bekostning av arbeidernes arbeidsbetingelser. Med det uttrykkes altså en interessekonflikt mellom arbeidsgivere og arbeidstakere. *Anbudssystemet* settes i ekvivalenskjede med *ødeleggende*, *pressede betingelser* og *kontinuerlig usikkerhet*.

Når kun arbeid artikuleres, slik som i dette sitatet artikuleres arbeid sammen med ord som *slitasjeskader* og *vondt i kroppen*:

Muskel- og skjelettplager i form av slitasjeskader i rygg, knær og skuldre er det som oftest plager bygningsarbeiderne, forklarer Langseth i Fellesforbundet. - Vi bruker å si det sånn: Den bygningsarbeideren som våkner om morran uten vondt i kroppen, var ikke på jobben dagen før.²⁸

Arbeid her fremstår likevel ikke som noe folk ikke liker. Sitatet kan også indikere yrkesstolthet og at de arbeider hardt, noe som kan gi en positiv selvforståelse og forståelse av arbeid:

[...] den sterke økningen i sykefraværet er en følge av at bygningsarbeiderne strekker seg langt når det er høy aktivitet, slik det var gjennom mange år før finanskrisen.
- Når det er stor aktivitet, stiller folk opp, om man har plager med rygg og knær, man biter tenna sammen. Når det er lite å gjøre, er tida kommet for å ta den pausen som trengs for å rehabilitere kroppen, sier han.²⁹

Som dette sitatet viser, kan Strevsomhetsdiskursen knyttes sammen med sektor-, og konjunkturforklaringer på sykefraværet, men det blir også artikulert sammen med kjønnsforklaringer. Variasjon i sykefravær i forhold til kjønn, sektor og bransje artikuleres mer som *forventede* eller *naturlige*, som følger av betingelser i arbeidslivet og arbeidets karakter, enn som dårlige holdninger og fusk.

---

²⁶ Klassekampen 24.09.09

²⁷ Klassekampen 20.11.09

²⁸ Dagens Næringsliv 19.12.09

²⁹ Dagens Næringsliv 19.12.09

4.2.2 Hardtarbeidende mennesker

Som jeg viste over, artikuleres arbeid og arbeidslivet i andre vendinger enn i Arbeidsdiskursen og det er tydelige tegn til at *mennesker* også artikuleres på en annen måte, som et moment til nodalpunktet *arbeidslivet*. Beskrivelsene av mennesker i denne diskursen er ikke like tydelig og sammensatt som Arbeidsdiskursen. Det snakkes mer om hva mennesker *ikke* trives med, enn om hva mennesker er, noe som gjør at menneskesynet er mer implisitt enn eksplisitt. Slike trekk kan også komme av at artikuleringene kommer som svar på en annen diskurs, som motstand mot andre artikuleringer.

Arbeidslivet artikuleres som noe som fratår mennesker deres frihet. Wadel (1978: 48) skriver at i arbeidet sier man fra seg friheten til å gjøre det man selv vil, og for noen timer gjør man det arbeidsgiveren ønsker. Frihetsfrarøving i Strevsomhetsdiskursen dreier seg mer om at arbeidstakerne ikke har innflytelse over hvem de jobber for og hvem de jobber sammen med, på grunn av omstillinger:

Et sentralt argument fra de faglig tillitsvalgte er at anbudsrundene skaper en kontinuerlig usikkerhet for arbeidsplassene. Det er også en belastning å bytte arbeidsgiver ofte. Berg peker på at presset og usikkerheten gjør at de som kan, søker seg jobb andre plasser.³⁰

Den siste setningen kan indikere et menneske som kan tåle endringer, men er mindre tolerant for endringer som en selv ikke har innflytelse over. Sitatet fremhever også at ikke alle står i posisjon til å endre sin situasjon, noe som knyttes til sykefravær: «Så må arbeidsgiverne hente inn nye folk, og så er det ødelagt, det gode arbeidsmiljøet man har bygd opp, og som man er avhengig av for å holde fraværet nede.³¹» Helhetsinntrykket er at mennesker ikke liker endringer og omstillinger. Likevel kan for mye endringer føre til at folk tar tak i egen situasjon og finner seg noe annet, vel og merke, de som *kan*. I Strevsomhetsdiskursen trekkes altså sosial ulikhet mellom mennesker inn som årsak til sykefravær, et urettferdighetsperspektiv som ikke er synlig på samme måte i de andre diskursene.

Mennesker trenger *innflytelse* over arbeidet, som vi ser her: «Hele anbudssystemet tar fra folk innflytelse over arbeidet. Det skaper et arbeidsmiljø som definitivt ikke er helsefremmende³².» Dette er en eksplisitt artikulering av arbeidslivet som frihetsfrarøvende. Omstillinger

---

³⁰ Klassekampen 20.11.09

³¹ Klassekampen 20.11.09

³² Klassekampen 20.11.09

knyttes også til endring av arbeidsgiver, slik at ansatte ikke selv har noen innflytelse over hvem de arbeider for. *Omstillinger, endringer i arbeidssituasjonen og nye arbeidsgivere*, felles for disse momentene er at de på ulike måter fratår de ansattes innflytelse i egen arbeidshverdag.

4.2.3 Ikke høyt sykefravær, nødvendig sykelønnsordning

I samme åndedrett som arbeid og arbeidslivet artikuleres som potensielt sykdomsproduserende, kommer også støtte til sykelønnsordningen. Her vil jeg først vise hvordan sykefraværslivået artikuleres som tilnærmet normalt, som her: «en ny debatt om sjukelønna pga ein liten auke i sjukefråveret det siste året³³». Deretter beskriver jeg det relasjonelle forholdet mellom arbeid og sykelønnsordningen. Hvis du blir syk av arbeidet ditt, er det rett og rimelig at du ikke skal straffes økonomisk for det.

Sykefraværslivåene artikuleres som høye også i Strevsomhetsdiskursen, som legitime:

Noen vil hevde at litt over 7 prosent sykefravær er prisen vi som samfunn må betale for en supereffektiv og omstillingsvillig arbeidsstokk. Norge topper sysselsettingsstatistikken når vi sammenlikner med de fleste andre land. Særlig på grunn av kvinnes yrkesdeltakelse. Og svært mange kvinner jobber i såkalte trøste- og bæreyrker, i helse- og omsorgssektoren, hvor belastningene er store og sykefraværet høyt.

Norge er et moderne land hvor omsorg og pleie er mer institusjonalisert enn i mange andre land. [...] Men det øker samtidig potensialet for sykefravær. En hjemneværende mor i Spania eller Italia, som blir syk, teller ikke med i statistikken og utløser ikke sykelønnsutgifter. Men hun bidrar heller ikke i vesentlig grad til bruttonasjonalproduktet.³⁴

Sitatet er en forklaring på sykefraværslivået og at det heller dreier seg om at vi regner på andre forhold enn statistikken i Europa. Dette er en eksplisitt nyansering og legitimering av et høyere sykefraværslivå.

Andre steder artikuleres sykefraværslivået som et medieskapt fenomen. I sitatet nedenfor brukes anførselstegn for å understreke en sarkastisk tone i skildringen av andres tolkninger av sykefraværet:

Det siste halvåret har Aftenposten drevet noe som bare kan kalles en kampanje mot sykelønnsordningen. I en ustoppelig rekke nyhets- og "nyhets"-oppslag, fulgt opp med ledere og kommentarer, har avisa hamret inn: 1) at sykefraværet er "altfor høyt", 2) at det allerede høye sykefraværet er "økende", 3) at det "altfor høye" og "økende" sykefraværet

---

³³ Klassekampen 12.01.10

³⁴ Dagbladet 20.11.09

i stor grad skyldes skulk, fusk og latskap, og 4) at dette bare kan endres ved reduserte ytelser og strengere kontroll av både slepphendte leger og hypokondriske pasienter.³⁵

Ved å bruke ordet *kampanje* vises det til at avisen har en agenda i sin dekning av saken. *Skulk, fusk og latskap* er ord som her settes i en sarkastisk ekvivalenskjede med arbeidstakeren og ved å ta dette perspektivet, kan artikuleringen få støtte av de som ikke kjenner seg igjen i artikuleringer av arbeidstakere som skulkere.

Som jeg viste over, er det gode forklaringer på at sykefravær varierer med økonomiske konjunkturer i Strevsomhetsdiskursen. Det dreier seg ikke om misbruk av systemet: «Det er jo bedre at eldre arbeidstagere som har reelle helseplager, blir sykmeldt, enn at yngre som ikke har plager, men forsørgeransvar, blir permittert.³⁶» Her forklares en økning i sykefraværet i bygg- og anleggsbransjen og ordet *reelle* gjør at sykefraværet fremstår som legitimt. Sykelønn artikuleres slik som dette: «Ho minte om at full lønn for alle under sjukdom vart innført av Arbeidarpartiregjeringa under leiing av Odvar Nordli i 1978, ut frå eit rettferdsargument.³⁷» Her sies det ikke noe om hvorfor det er rettferdig med en sykelønnsordning, men som jeg viste over, trekkes sosial ulikhet inn som kausalmekanisme.

I denne diskursen legges det mye vekt på artikuleringer av arbeidstakere som “verdige trengende” av sykelønnsordningen, samtidig som det er tydelig at kostnadene ved sykefraværet enses som et problem:

Ingen er imot lavere sykefravær. Ingen ønsker å være syk eller ufør. De aller fleste ønsker å være i arbeid hvis de føler seg i stand til det. Og alle gode muligheter for å få folk tilbake til arbeidslivet er helt sikkert ikke utprøvd. Slik sett kan reforhandlinger om en ny og bedre IA-avtale være til beste for alle parter. Men det vil gjøre samfunnet kaldere og modellen mindre norsk dersom Stoltenbergs «prosess» ender med at vi legger økonomiske og moralske byrder på alle dem som av ulike grunner ikke holder høyhastighetstempoet i dagens arbeids- og samfunnsliv.³⁸

Her kommer ambivalensen frem i spørsmålet rundt kostnader og hvilke konsekvenser som tenkes å komme om IA-avtalen legger økonomisk ansvar for sykefraværet på arbeidstakerne. Også det å legge ansvar hos arbeidsgiverne kan være problematisk: «[Ø]kte utgifter for arbeidsgiverne

---

³⁵ Klassekampen 04.02.10

³⁶ Dagens Næringsliv 19.12.09

³⁷ Klassekampen 12.01.10

³⁸ Dagbladet 20.11.09

ville gjøre det vanskeligere for folk med kroniske sykdommer å få jobb³⁹.» Den eksplisitte understrekningen av at *ingen er i mot lavere sykefravær* kan også vitne om noen hevder det motsatte.

Denne typen artikulering av sykefraværet tenderer å være skarpe og høyrøstede. Dette kan indikere at slike artikuleringer må kjempe om plassen for ikke å bli dominert ut av debatten. Det som også er tydelig i datamaterialet er at selv om dette er synet på sykefravær som fremheves i en artikkel, betyr det ikke at diskusjonen stopper der. Selv om sykefraværnsnivået forklares som forståelig høyt, betyr det ikke at forslag til hvordan det kan senkes kommer frem.

4.2.4 Løsning?

Arbeidsdiskursen har *arbeid* som et middel for å senke sykefraværnsnivået, noe som fremtrer på en annen måte i Strevsomhetsdiskursen. Flere i arbeid gjennom et inkluderende arbeidsliv gir skatteinntekter, noe som kan være med å veie opp for kostnadene ved sykefraværet. Men i Strevsomhetsdiskursen ytres det også bekymringer for at arbeidslivets karakter ikke virker inkluderende. Arbeidstakerorganisasjoner som LO trekkes frem som viktige aktører i å gjøre arbeidslivet mer inkluderende for de sårbare gruppene, men også for de gruppene i arbeidslivet som har tunge jobber, for eksempel beskrevet som *trøste- og bæreyrker*. Det intervjues tillitsvalgte i fagforeninger og rapporteres fra fagforeningsmøter og på den måten slipper fagforeningsstemmene frem og ofte er det her arbeidslivet blir artikulert som strevsomt. Løsningene artikuleres ikke eksplisitt som i Arbeidsdiskursen, men ved å artikulere *omstillinger* og *omstruktureringer* og *lite påvirkning på egen posisjon* i ekvivalenskjeder med sykefraværet får vi en idé om hva som kunne bidra til å senke sykefraværet.

Også i Strevsomhetsdiskursen fremstår tilrettelegging ved arbeidsplassen som positivt, men som dette sitatet viser, artikuleres det ulike tilretteleggingsmuligheter for ulike typer arbeidsplasser:

Små arbeidsplasser, vaktordninger og reiseavstander gjør det ofte praktisk vanskelig for arbeidsgiver å legge til rette. Da må prisen for likevel å gjøre det være større enn for å la det være.⁴⁰

Det skal også straffe seg økonomisk å ikke legge til rette. Det blir tydelig at det skal lønne seg å legge til rette og at slike ulikheter ikke skal stå i veien for å legge opp en IA-avtale.

---

³⁹ Dagbladet 20.11.09

⁴⁰ Verdens Gang 23.02.10

4.3 Illegitimitetsdiskursen

Denne diskursen ligner på den jeg viste til i innledningskapittelet. Navnet den har fått er etter verdien som tilskrives sykefraværet og sykefraværskostnadene i denne diskursen. Diskursen ligger tett opptil den dominerende diskursen Hermansson og Johnson (2007) finner i sin studie, Överutnyttjandediskursen, av den svenske sykefraværdebatten. Her vil jeg gå gjennom temaene sykefraværskultur, arbeid, sykefravær som skulk, legepraksis og utformingen av velferdsordninger, som er viktige momenter i Illegitimitetsdiskursen.

4.3.1 Dårlige holdninger, sykefraværskultur

Mange steder i datamaterialet mitt er det folks misnøye med å måtte gå på jobb som artikuleres som årsaken til sykefraværsliv. Ofte snakkes det om endrete holdninger: Folk har dårligere arbeidsmoral enn det som trengs for å opprettholde det som beskrives som *verdens mest generøse velferdsordninger*. Det innebærer at *mennesker* settes i ekvivalenskjeder med ord med mer negativ konnotasjon enn i de andre diskursene. *Mennesker, vi, de* eller *oss*, artikuleres som «rikere, friskere og mettere enn noen andre her i verden.⁴¹» Når mennesker blir artikulert på denne måten, er det lett å få assosiasjoner til bortskjemte barn som lurer seg unna pliktene sine og at de ikke fyller sin del av avtalen. I Illegitimitetsdiskursen er artikuleringene av velferdsordningene både som rettigheter og som *plikter* fremtredende.

Ofte refereres det til *Norge* eller *nordmenn* og med beskrivelser av sykefraværet som denne: «Uansett er sykefraværet i Norge mye høyere enn det befolkningens helse skulle tilsi⁴².» Det sies implisitt at sykefraværende *egentlig* ikke er syke, eller som her: «Er det fordi vi er blitt Europas flinkeste til å kjenne etter om vi har litt vondt, eller føler oss litt syke?⁴³» Dette kan ligne på kulturforklaringer på sykefraværet, noe som minner om sakene om statlige utgifter i Italia og Hellas de siste årene. Uttalelser om at grekere ikke vil betale skatt og at pensjonsalderen er for lav i forhold til levealder, settes i en kulturforståelse gjennom å referere til mennesker ved nasjonsbetegnelser og ved å omtale dem som del av en gruppe.

---

⁴¹ Aftenposten 15.10.09

⁴² Dagens næringsliv 02.12.09

⁴³ Aftenposten 15.10.09

I sammenheng med kulturreferanser er holdninger et sentralt tema: «terskelen for å legge seg syk kanskje er noe lav⁴⁰». Denne typen artikuleringer av sykefraværet og mennesker ser ut som sosiale sanksjoner mot sykefraværende. Ved å bruke ordet *kanskje* får setningen noe svakere modalitet, men sett i sammenheng med resten av teksten, brukes ordet på en sarkastisk måte for å understreke poenget. Dette ligner på Wadels (1978: 43) funn i studie av lokalsamfunn på Newfoundland, hvor trygd ses som smittsomt og at det kan bre seg i lokalsamfunn som moralsk forfall.

Sammen med en forståelse av sykefraværet som overforbruk av velferdsordningene, kommer en forståelse av mennesker som økonomisk incentivdrevne og at grunnen til å gå på jobb er at man tjener penger på det. Dette skiller seg ikke radikalt fra de andre diskursene, men den økonomiske siden ved arbeidslivet kommuniseres ikke som grunnen til at man kommer seg opp av sengen om morgenen, noe det i større grad gjøres her. Menneskesynet i denne diskursen er helt i tråd med funnene i den svenske studien *Överutnyttjandediskursen* (Hermansson og Johnson 2007) jeg refererte til i første kapittel.

4.3.2 Kjedelig arbeid, sykefravær som skulk

I Illegimitetsdiskursen må man se arbeidsmomentet og menneskesynet i sammenheng for å forstå hvordan sykefraværet tilskrives mening. Når mennesker artikuleres som negativt innstilt til arbeid, indikerer det implisitt at arbeid er noe negativt, kanskje noe man gjør kun for lønn. Det indikeres flere steder at ved full lønn ved sykefravær, finnes det ingen grunn til å gå på jobb, sammenhengen mellom arbeid og inntekt blir for svak. Slike artikuleringer kan sammenlignes med funnene til Midré (1990: 119), hvor velferdsordninger kritiseres for å ha en demoraliserende effekt på folks motivasjon til å være i arbeid.

Arbeid er ikke ensidig negativt, men noe som kan gå lei av med tiden, som i dette sitatet: «De[t] er vi som har betalt vår skatt i alle år og fortjener litt fri. Vi som er slitne og så gjerne skulle jobbet litt mindre. Vi som syntes at livet skal ha mer å by på enn bare jobb.⁴⁴» Arbeid blir her ikke fremstilt som noe mennesker trenger for å føle oss verdt noe. Det er når man *ikke* er på jobb, livet kan by på noe. Slike sitater er ikke forsøk på å legitimere at folk ikke vil være på jobbe, men forklare hvorfor, for deretter å finne løsninger som skal gjøre det mer *lønnsomt* å gå på

---

⁴⁴ Aftenposten 15.10.09

jobb. Her trekkes det gjerne frem økonomiske virkemidler som karensdager⁴⁵. Også her artikuleres sykdom som noe annet enn arbeidsuførhet, på samme måte som i Arbeidsdiskursen. Sykdom forblir ofte et element i denne diskursen og sjelden artikulert til moment. Også her artikuleres momentet *restarbeidsevner*, sykefravær er forbeholdt de arbeidsuføre.

Illegitimitetsdiskursen kommer bare sammen med artikuleringer av sykefraværet som *for høyt* eller *stigende*, men her henger det ikke sammen med *onde sirkler* eller *dårlig arbeidsmiljø*. Sykefravær er sjelden artikulert som sykdom, og syk er eksplisitt artikulert som noe annet enn arbeidsuførhet. Det betyr ikke at det ikke finnes arbeidsuføre artikulert her, men helhetsinntrykket er at det er et fåtall som er *legitimt* sykefraværende:

Vi er den generasjonen som fikk oljen til jul i 1969 og som på død og liv skal se hver dråpe brukt opp før vi takker for oss. Det er oss som i 40–50 år har stappet i oss fra verdens mest generøse buffet, og nå ser frem til en alderdom på spa.⁴⁶

Her fremstilles sykefraværet og trygdeytelser som et overforbruk og ordvalg og metaforer brukes for å vekke avsky. Å *stappe i seg fra en generøs buffet* er en metafor som skaper assosiasjoner til overleste tallerkener og åpne knapper i buksene. Siste leddsetning og setninger som: «Én av fire nordmenn mellom 20 og 64 er på en eller annen form for trygd⁴⁷» får frem en følelse av surrealisme. Her brukes overdrivelse som et virkemiddel for å understreke hvor gal tilstanden er. Surrealisme kommer også til uttrykk i artikkelen *Sykt helsevesen*:

Ingen sektorer har høyere sykefravær enn helse- og sosialtjenester. Det er også den største næringen i landet, med over en halv million ansatte. Med et sykefravær på 9,6 prosent betyr det rundt 50.000 tapte årsverk hvert år. Det er i denne sektoren den sittende regjeringen fraber seg private aktører. De må åpenbart synes den fungerer utmerket. Men det gjør den altså ikke.⁴⁸

Begge artiklene fremhever at sykefraværet er altfor høyt, men kommer fra hver sin side. Den ene fremhever at statlige kostnader kan gå ned ved å privatisere, mens den andre i større grad vektlegger menneskers plikt til å bidra til en nedgang i sykefraværet. Begge er bekymret for de økonomiske kostnadene ved sykefraværet, begge fremhever et overforbruk og begge peker på innføring av karensdager som en mulig løsning på problemet. Diskurser er ikke nødvendigvis

---

⁴⁵ Karensdager vil si «de dager som må løpe før en rettighet inntreffer. Eksempelvis hadde arbeidstagere før 1978 ikke lovfestet krav på lønn under sykdom (sykepenger) for de første sykedager.» (snl.no)

⁴⁶ Aftenposten 15.10.09

⁴⁷ Aftenposten 15.10.09

⁴⁸ Dagens Næringsliv 02.12.09

knyttet til et spesifikt perspektiv, men er "fleksible" nok til å artikuleres både som et problem ved individers handlingsmønstre og som et organisatorisk problem. Diskursenes seighet kommer tydelig frem i en slik debatt som sykefraværdebatten er. Aktører både bruker dem og former dem.

4.3.3 Slepphendte, diagnoseproduserende leger

Illegitimitetsdiskursen kommer også til uttrykk i form av artikulasjoner av *slepphendte, diagnoseproduserende leger*. Implisitt, slik som her: «Problemet oppstår når beslutningstakerne er mer opptatt av hva de selv tror fungerer, i stedet for å finne frem til det som er dokumentert gjennom forskning av høy kvalitet.⁴⁹» Ordet *beslutningstakere* er en bred kategori som kan favne over flere grupper, men flere steder i denne artikkelen kan det se ut som at det er legene som bør ta (deler av) dette ansvaret.

Leger som sykdomsprodusenter er tydelig i dette sitatet: «Disse ti prosentene [av de sykefraværende] har såkalte subjektive helseplager som ofte forverres av legebesøk.⁵⁰» Videre forklares det, hvordan dette kan henge sammen:

I en biopsykososal forståelse vil det foreligge et biologisk utgangspunkt for symptomet, for eksempel en akutt vond rygg. Hvordan hjernen tolker disse symptomene vil være avgjørende for det videre forløpet. Frykt og usikkerhet omkring smertene vil sette i gang en stressreaksjon som ved hjelp av hormoner og nervesystem vil påvirke andre organer. [...] Og nye symptomer gir ofte opphav til nye undersøkelser, som opprettholder sykdomsfokuset. Legene må bli flinkere til å avslutte medisinske utredninger som ikke gir forklaring på pasientens plager - og pasientene må våge å stole på legen sin. Hvis plagene ikke er uttrykk for alvorlig sykdom, er det å gjenoppta vanlige funksjoner, inkludert jobb, den viktigste medisinen. Kanskje er det tungt å trosse smerter og slitenhet, men floskelen "lytt til kroppens signaler" er den sikreste vei til å vedlikeholde og forverre symptomene.⁵¹

Avsnittet viser en kompleks forklaringsmodell, da særlig ord som *biopsykososal*. Slike ord og artikuleringen av fenomener som komplekse som kan gi styrke til argumentasjon og oppfordringer. *Symptomer* settes her som utfall av *utredninger*, og legene kan bli *flinkere* i jobben sin om de *avslutter utredninger*, en annen forestilling enn det som vanligvis presenteres av hva som kommer først og hva som kommer sist. Også her er det tegn til at pasienter *kjenner for godt etter*, som ovenfor, de må heller *trosse smertene og slitenheten*. Det illegitime handler altså ikke

---

⁴⁹ Verdens Gang 16.11.09

⁵⁰ Verdens Gang 23.02.10

⁵¹ Verdens Gang 23.02.10

nødvendigvis om at folk egentlig ikke har plager, men at de mener at dette ikke er grunn til å sykemelde, i likhet med det jeg fant i Arbeidsdiskursen.

4.3.4 Løsning: innstramming av velferdsordningene

I Illegimitetsdiskursen er det klare artikuleringer av velferdsordningene som *for generøse*. Det betyr ikke nødvendigvis at man er i mot velferdsordningene, som dette sitatet viser:

Det betyr ikke at det ikke finnes fattige, syke og sultne mennesker i Norge. Og de som er syke, de som er arbeidsuføre og som ikke lengre er i stand til å delta i samfunnsmaskineriet, fortjener hver trygdekrone de får og vel så det. Det er nemlig ikke dem debatten nå handler om. Den handler om alle oss andre som nå står i ferd med å underminere velferdsøkonomien vår.⁵²

Også her er det en engstelse for *velferdsøkonomien*. Trygdekronene må gå til de faktisk syke og arbeidsuføre, de som fortjener det, de verdige trengende, som Midré (1990) sier.

For å unngå *underminering* foreslås blant annet karensdager og normerte sykemeldingsperioder. Karensdager er tenkt for å redusere egenmeldt korttidsfravær, altså kontrollere arbeidstakers fraværspraksis. Normert sykemelding skal veilede leger med standard antall dager fravær for vanlige diagnoser og kontrollere legens sykemeldingspraksis. Det stilles også spørsmål til om sykelønnsordningen trengs: «Vi er opplært til å se på offentlig økonomisk velferd som et ufravikelig krav, nærmest som en reiseforsikring.⁵³» Setningen kan gi inntrykk av at nordmenn er bortskjemte med en slik ordning, ord som *nøkternhet* og *kontroll* artikuleres i slike sammenhenger. Sykelønnsordningen artikuleres også som premiering: «Vi premierer sykdom med trygd, fremfor å oppfordre til mestring og arbeid.⁵⁴» Implisitt her er sykdom ikke noe å være stolt av, ikke noe som skal *premieres* gjennom velferdsstatlige ytelser. Sykdom er *avvik*, noe som velferdsstaten må kontrollere, og kanskje også sanksjonere.

Logikken i denne diskursen er nokså lik den svenske Överutnyttjandediskursen (Hermansson og Johnson 2007: 14). Når sykefravær artikuleres som skulk og legers sykemeldingspraksis artikuleres som slepphendt, ligger det implisitt i artikuleringene at sykefravær er et *valg* man tar. Det dreier seg om rasjonelle aktører som velger fritt mellom ulike alternativer, på bakgrunn av hva som er økonomisk lønnsomt for den enkelte. Når arbeid også er *unødvendig* og *kjedelig*,

---

⁵² Aftenposten 15.10.09

⁵³ Aftenposten 15.10.09

⁵⁴ Aftenposten 15.10.09

fremstår det som logisk at folk velger å sykemelde seg, men som Midré (1990: 199-201) poengterer, når det argumenteres med at sykefravær ikke må lønne seg, ser man bort i fra forhold som de rasjonelle aktørene i mindre grad kan velge, som arbeidsforhold eller sykdom.

4.4 Tilretteleggingsdiskursen

Arbeidsgiverne er også artikulert i sykefraværdebatten. Elementet blir tydeligst et moment i Tilretteleggingsdiskursen. Det er hos arbeidsgiverne mange ser for seg et potensiale for senkning av sykefraværet, ja for også i denne diskursen er sykefraværet artikulert som for høyt. Her gis arbeidsgiverne skylda for deler av langtidsfraværet, ved at de ikke tilrettelegger nok for syke i bedriften. Arbeidstakere får ikke benyttet sin *restarbeidsevne*. På mange måter er denne diskursen en forlengelse av Arbeidsdiskursen, men fordi den ofte kommer som et svar på Illegitimitetsdiskursen, er artikulasjonene av en litt annen karakter.

Det er særlig tre temaer som utmerker seg i denne diskursen: *Sviktende* arbeidsgivere, leger som *prøver* å gjøre jobben sin og en *incentivløs* IA-avtale. Legene artikuleres her med motsatt fortegn av det jeg viste i 4.3.3.

4.4.1 Nytteløst legearbeid, sviktende arbeidsgivere

Ansvaret som skyves over på legene i Illegitimitetsdiskursen aksepteres ikke uten videre:

Tidligere leder av allmennlegeforeningen i Norge, Hans Kristian Bakke ved Legehuset Varden i Bergen, er enig i at det er arbeidsgiverne som må trå til dersom det skal bli flere graderte sykemeldinger. - Hvis ikke arbeidsgiverne legger til rette, hjelper det lite hva legene prøver å gjøre. Vi sliter med liten grad av tilretteleggingen på arbeidsplassen. Ofte får vi tilbakemelding om at arbeidsgiver ikke har annet arbeide.

Ifølge Bakke er det to viktige forutsetninger for å få ned sykefraværet gjennom graderte sykemeldinger: - Det viktigste er at arbeidsgiver legger til rette, deretter at arbeidstager fremstår som motivert. Da kommer det til å bli mye mer graderte sykemeldinger, sier han.⁵⁵

Intervjusubjektet blir referert til som *tidligere leder av allmennlegeforeningen*, noe som gir autoritet og legitimerer ham som rett person å intervju. Her artikuleres også sykefraværspromblematikken som et *kollektivt problem* som krever kollektiv innsats, noe vi kan se i uttrykket *må trå til*, som i at alle må gjøre sin andel av arbeidet, et trekk som er tydelige alle diskursene i

---

⁵⁵ Dagens Næringsliv 27.02.10

sykefraværdebatten. Legenes innsats blir til *prøving*, om ikke arbeidsgiverne *trår til*. Legene klandrer altså arbeidsgiverne for sin *tilsynelatende slepphendhet*.

I siste avsnitt er det en hierarkisering av det som artikuleres som *To viktige forutsetninger* for å få ned sykefraværet: Den *viktigste* forutsetningen plasseres hos arbeidsgiver, dernest kommer grad av *motivasjon* hos *arbeidstager*. Dermed får arbeidsgiverne mer ansvar og noe av byrden som legges på arbeidstakerne i Illegitimitetsdiskursen lettes. Slike artikuleringer hvor noe av byrden overføres fra en aktør til en annen, viser kontingensen rundt momentene i sykefraværdebatten. Det er ikke entydig hva sykefraværet kommer av eller hvem som har ansvaret. På den måten fremstår de ulike diskursene som tilgjengelige for artikuleringer på tvers av sosiale posisjoner. Ved å føre ansvar over på arbeidsgivere, kan artikuleringer av Tilretteleggingsdiskursen være mer attraktive for sykefraværende enn Illegitimitetsdiskursen, selv om hvem som blir tilskrevet mest skyld selvsagt varierer.

Det at arbeidsgivere ikke er tilrettelegger arbeidsplassene nok for sykemeldte blir omtalt som *svikt*:

Mange pasienter med delvis sykemelding kommer ifølge Werner tilbake, for å få sent sykemelding fordi arbeidsgiver ikke kan legge til rette. - Arbeidsgiver svikter. Jeg ønsker jo at folk skal stå mer [i] jobb, sier Werner.⁵⁶

Her trekker intervjuobjektet et skille mellom arbeidsgivere og leger, *legene ønsker jo at folk skal jobbe*, noe som implisitt kan bety at arbeidsgiverne *ikke* vil det, og der igjennom en skyldplassering.

Tilretteleggingsdiskursen blir også møtt med motstand, slik som i dette sitatet:

En arbeidstager tilbringer cirka 1840 timer på jobben i løpet av et år. Det er cirka 20 prosent av den tiden som utgjør et år. Likevel synes konsensus å være at det er forhold relatert til dette tidsrommet som er årsaken til de plager som resulterer i sykemelding og uføretrygd. Kan det være forhold som den enkelte arbeidstager selv er ansvarlig for, og som en arbeidsgiver ikke har kontroll over, som er med på å øke sykefraværet? Hva med arbeidstagerer som fører en usunn livsstil som gjør dem mer mottagelig for sykdom, eller som brenner et ben eller en arm på skitur eller blir påkjørt bakfra og får en nakkeskade? [...] Som regel har de pådratt seg plager i forbindelse med aktiviteter utenom arbeidstid. Men fordi symptomene ofte forsterkes på jobben, innser man ikke at arbeidssituasjonen i mange tilfeller bare er en utløsende faktor og ikke nødvendigvis årsak til de symptomene som resulterer i sykefravær. Arbeidstagerer må tillegges større ansvar for god helse, god moral og de nødvendige tiltak som må til for å løse problemene.⁵⁷

---

⁵⁶ Dagens Næringsliv 27.02.10

⁵⁷ Dagens Næringsliv 16.02.10

I dette sitatet blir *sykefravær* noe som ikke har med arbeidslivets karakter å gjøre, altså et svar på den typen artikulering av arbeidslivet vi finner i Strevsomsomhetsdiskursen. *Sykdom* er noe arbeidstakerne har ansvar for å holde på avstand, noe mennesker *rår over* gjennom *livsstil*, personlige forhold eller fritidsaktiviteter. Ansvar for sykefraværet skyves altså tilbake fra arbeidsgiver til arbeidstaker. I løpet av sykefraværsdebatten blir det også foreslått at arbeidsgiverne skal få økt økonomisk ansvar for sykelønnen til langtidssykemeldte. I dette sitatet er det uklart om det er dette motstanden rettes mot, eller om det er en motstand mot at arbeidsgivere skal ha ansvar for tilrettelegging ved arbeidsplassen.

I likhet med *mennesker* i Illegimitetetsdiskursen, artikuleres mennesker generelt som økonomisk incentivdrevne i Tilretteleggingsdiskursen. For at IA-avtalen skal virke må den inneha incentiver for endring av sykemeldings- og tilretteleggingspraksis, noe som tar oss over i neste tema i denne diskursen.

4.4.2 Incentivløs IA-avtale

IA-avtalen er et tema gjennom hele debatten, men slik den kommer til uttrykk her, ser vi naturlig nok ikke før NOU-rapporten og den reviderte IA-avtalen ble presentert i februar. Avtalens mulige innhold er et tema som selger aviser og deler av debatten gir inntrykk av at det kan komme store endringer, men som i dette sitatet, er ikke alle like fornøyde med resultatet:

Werner mener sluttresultatet ikke står i noe forhold til høytrykket i oppløpet til forhandlingene og avtalen. Han viser ikke minst til ekspertgruppen som forberedte forhandlingene. Et grunnleggende forslag derfra var å gi arbeidsgiverne medfinansieringsansvar for langtidsfraværet. Det skulle stimulere dem til å tilrettelegge for at arbeidstagerne med redusert arbeidsevne kan være delvis i jobb, fremfor 100 prosent sykemeldt. Slik skulle graderte sykemeldinger bli en hovedregel, og sykefraværet skulle gå ned. Regjeringen, arbeidsgiverne og arbeidstagerne var ikke klare for dette medfinansieringsansvaret, som var hovedvirkemiddelet. Likevel vil de ha graderte sykemeldinger som norm.⁵⁸

Ved å vise til ekspertgruppens forslag kommer det frem at utredningen burde blitt tatt til etterretning. *Grunnleggende forslag* indikerer her at medfinansiering er en forutsetning for at avtalen skal virke. Når ordet *stimulere* brukes kommer mennesker som økonomisk incentivdrevne frem, at mennesker ikke gjør ting de ikke kan *vinne* noe på. *Slik skulle graderte sykemeldinger bli en hovedregel, og sykefraværet skulle gå ned* viser en tanke om at vaner ikke kan endres uten

---

⁵⁸ Dagens Næringsliv 27.02.10

incentiver, som her er økonomiske. Med en slik forståelse av menneskers handlinger fremstår det som forståelig avtalen ses som virkningsløs uten *hovedvirkemiddelet*. Regjeringens ønsker fremstilles som urealistiske:

- Det er en illusjon å tro på mer graderte sykemeldinger, uten at arbeidsgiver får dette incitamentet, sier Werner. Han synes det er synd at regjeringen lot "toget gå", uten å forplikte arbeidsgiverne, - og nå i stedet later som det er legene som skal løse problemet.⁵²

Illusjon viser til den samme *urealismen* som fra forrige sitat og den diskursive kampen mellom *legene* og *arbeidsgiverne* er fremtredende. Hvem IA-avtalen skal rette seg mot? Likevel er det ikke slik at IA-avtalens tenkes å kun rettes mot enten arbeidsgiverne eller legene, men ofte begge parter. Avtalens virkning artikuleres som lite effektiv også når det kommer til sykemeldingspraksis:

Werner tror selv han kommer til å skrive ut flere graderte sykemeldinger i den nærmeste tiden. - Hvorfor det? - Den eneste grunnen er at regjeringen har bedt meg om å gjøre det. Ut over det kan jeg ikke se et eneste element i avtalen som kan påvirke min eller andre fastlegers praksis. Werner tror nok at det kan bli flere graderte sykemeldinger fremover - for en periode. - Men jeg er redd vi får så mange praktiske vansker på arbeidsplassene, at vi om et halvår til et år er tilbake til normalen, sier han.⁵⁹

I sitatet indikeres det at endring av vaner er kortvarig om det ikke finnes incentiver. Nedenfor fremheves det at det er *legene* må kontrolleres:

Her har de hatt sjansen til å få gjennom en offensiv avtale. Den sjansen har de ikke brukt. Problemet er ikke at Regjeringen tar ubrukelige grep, men de går ikke langt nok. Her burde de tatt steget ut og innført normert sykemelding.⁶⁰

I de tre siste sitatene over skrives det om én sjanse eller ett tog, at *sjansen* ikke vil by seg igjen. Skuffelsen er tydelig. Dette bygger oppunder forståelsen av sykefraværproblemet som noe som krever kraftige skyts og som ikke vil gå over av seg selv. Sykefraværnivået fremstår her ikke som en *fluktusjon*, men som en *trend*, noe mer varig.

---

⁵⁹ Dagens Næringsliv 27.02.10

⁶⁰ Aftenposten 25.02.10

4.5 Oppsummering

I dette kapitlet har jeg presentert de tydeligste diskursene i datamaterialet. Dette er generelle diskurser som artikuleres over en rekke temaer i sykefraværsdebatten. Tabellen på neste side sammenfatter funnene fra første forskningsspørsmål: *Hvilke diskurser finner vi i sykefraværsdebatten?* Den er en sammenfatning av det helhetlige inntrykket diskursene gir, ikke direkte sitater. Den er også en forenkling av hva jeg har vist i løpet av kapitlet.

Noen av momentene artikuleres forholdsvis likt på tvers av diskursene, mens artikuleringer av andre momenter blir stående som motsetninger. I neste kapittel vil jeg i første del ta i bruk denne tabellen for å si noe om forholdet mellom de ulike typene artikuleringer av hovedmomentene.

Tabell 4 Artikulasjon av momenter i diskursene i sykefraværdebatten

<p style="text-align: center;">Diskurser</p> <p style="text-align: center;">Moment</p>	<p style="text-align: center;">Arbeids- diskursen</p>	<p style="text-align: center;">Strevsomhets- diskursen</p>	<p style="text-align: center;">Illegimitets- diskursen</p>	<p style="text-align: center;">Tilretteleggings- diskursen</p>
<p style="text-align: center;">Mennesker</p>	<p>Meningsdannende. Trenger arbeid.</p>	<p>Hardtarbeidende. Trenger mer frihet i arbeidet</p>	<p>Arbeidstakere: dårlige holdninger økonomisk incentiv- drevne. Arbeids- givere: gjør ikke jobben sin.</p>	<p>Arbeidsgivere: økonomisk incentiv- drevne. Arbeidstakere: vil gjørne jobbe.</p>
<p style="text-align: center;">Arbeid og arbeidsliv</p>	<p>Helsebringende, meningsfylt, gir verdighet.</p>	<p>Arbeidslivet: syk- domsproduserende. Arbeidet: slitsomt, men også yrkesstolt- het.</p>	<p>Et nødvendig onde vi gjør for inntekt. Bra for helsa.</p>	<p>Helsebringende, meningsfylt, gir verdighet.</p>
<p style="text-align: center;">Sykdom</p>	<p>Ikke arbeidsuførhet. Restarbeidsevner.</p>	<p>Kan være arbeids- uførhet. Krever tilrettelegging.</p>	<p>Ikke årsaken til økt sykefravær. Restarbeidsevner.</p>	<p>Ikke arbeidsuførhet. Restarbeidsevner og tilrettelegging</p>
<p style="text-align: center;">Sykefravær</p>	<p>For høyt. Sykdoms- produserende.</p>	<p>Ikke så høyt. Legitimt.</p>	<p>For høyt. Innfør karensdager og normerte syke- meldinger.</p>	<p>For høyt. Tilrettelegg mer i arbeidslivet.</p>
<p style="text-align: center;">Sykelønns- ordningen</p>	<p>Kan bevares.</p>	<p>Bør bevares.</p>	<p>Svekker forholdet mellom arbeid og inntekt.</p>	<p>Må bli strengere.</p>
<p style="text-align: center;">IA-avtalen</p>	<p>Kan bli bedre. Tiltak rettes mot arbeidstakere, leger og arbeidsgivere.</p>	<p>Må ikke gjøre arbeidslivet mer ekskluderende.</p>	<p>Må bli bedre. Tiltak rettes mot leger og arbeids- takere.</p>	<p>Må bli bedre. Tiltak rettes mot arbeidsgivere (og leger).</p>

5 Diskursenes samspill

I forrige kapittel viste jeg hvilke hoveddiskurser som befinner seg i sykefraværdebatten. Disse oppsummeres i Tabell 4 på foregående side. I dette kapitlet ønsker jeg å se på relasjonene mellom de ulike diskursene i sykefraværdebatten med utgangspunkt i funnene fra forrige kapittel. Jeg vil gjøre dette ved å ta utgangspunkt i forskningsspørsmålene *Hvordan arter forholdene mellom diskursene seg?* og *Finnes det et hegemoni i sykefraværdebatten og hvordan fremtrer dette?* Slik håper jeg å få frem både det som kjempes om, og det det er overensstemmelse om og som potensielt kan danne et hegemoni. Første del av kapitlet vil i hovedsak dreie seg om de antagonistiske forholdene mellom diskursene og diskusjon av de sosiale konsekvensene ved dem. I del to vil jeg vise hvordan arbeidets posisjon i samfunnet spiller inn på forståelsen av sykefravær og sykelønnsordningen, før jeg diskuterer hvordan hegemoniet dannes som et resultat av møtet mellom diskursene.

5.1 Diskursenes antagonistiske forhold

Som jeg viser i

Tabell 4 og i forrige kapittel, er det motsetningsforhold mellom ulike artikuleringer av de samme elementene. Diskurser har et antagonistisk forhold når ulike artikuleringer av samme element gjør krav på sannheten og de forskjellige påstandene ikke kan være sanne samtidig, de forhindrer hverandre.

5.1.1 Hvem er de verdige trengende?

Store deler av sykefraværdebatten dreier seg om de sykefraværende er verdige trengende eller ikke. Det er spesielt i forholdet mellom artikuleringer av typene illegitimt forbruk og strevsomhet vi finner de sterkeste antagonismene i debatten, noe som er spesielt tydelig når det snakkes om de sykefraværende. Hos Midré (1990) kan vi også se at lignende diskurser har lange historiske røtter som motsetninger.

Figur 1 Det antagonistiske forholdet mellom Strevsomsomhetsdiskursen og Illegitimitetsdiskursen

Jeg vil bygge på modellen ovenfor gjennom første del av dette kapittelet. Pilen indikerer gjensidig uforståeliggjøring og forsøk på dislokasjon i forholdet mellom diskursene.

I artikuleringer av diskursene kommer motstanden mellom dem eksplisitt til uttrykk, noe som kan ses i de to sitatene nedenfor. Det første representerer Illegitimitetsdiskursen og det andre Strevsomsomhetsdiskursen:

Politikere og fagfolks redsel for å mene noe entydig om folks helse er påtagelig. Kanskje ikke så rart, når selv vage formuleringer om at terskelen for å legge seg syk kanskje er noe lav her til lands, blir tolket som om man kaller samtlige norske arbeidstagere for snyltere, unnasluntrer dovenpeiser og trygdebedragere. Trår man feil i helsedebatten, står arbeidstagerorganisasjoner opp, før nordmannen har fått målt tempen, med flekkede tenner i et rabiatt forsvar av sykemelding, trygd, seng og dyne.⁶¹

Gruppen som ikke vil jobbe er 'ikke ubetydelig' sa han videre, og betvilte økt belastning på ansatte i pleiesektoren. Men han berørte ikke viktige faktorer som enkeltpasientenes behov og overføring av administrative oppgaver til pleierne (jamnfør Frps krav om 'mindre administrasjon') [...].⁶²

⁶¹ Aftenposten 15.10.09

⁶² Klassekampen 21.10.09

I det første sitatet som er har trekk av illegitimitetsdiskursen trekkes arbeidstagerorganisasjoner inn som motstander. Arbeidstagerorganisasjoner settes i ekvivalenskjede med rovdyr som forsvarer sitt territorium. På den måten gis det inntrykk av at arbeidstagerorganisasjonene ikke er fornuftige i denne saken og at deres bidrag i debatten ikke dermed ikke kan tas seriøst. Det gir også inntrykk av at arbeidstagerorganisasjoner forsvarer arbeidere før de selv vet at/eller om de trenger det, noe som understreker motstanden mot arbeidstagerorganisasjonene. Strevsomsomhetsdiskursen er ikke kun representert hos disse organisasjonene, men diskursen og organisasjonene settes ofte i den typen ekvivalenskjeder vi ser her. Det andre sitatet er et svar på en tv-debatt hvor arbeidslivet og folks hverdag artikuleres som lettere nå enn før, og at sykefraværet kommer av dårlig arbeidsmoral. Svaret er tydelig i tråd med Strevsomsomhetsdiskursen, noe som tydeliggjøres ved at arbeidslivet anses som strevsomt.

Midré (1990: 191) har vist hvordan det over tid varierer hvilke diskursive artikuleringer av årsaken til sykefravær som oppnår hegemonisk posisjon og at blant annet «[o]vergangen fra "individuell ansvar" til "årsaks"-tankegang i sosialpolitikken svarer til en bred vitenskapsteoretisk utvikling på 1800-tallet.» I denne overgangen finner han en endring i hegemonisk artikulasjon av mennesker fra rasjonelle og kalkulerende og ansvarlig for egne handlinger, til menneskelig handling som styrt ut fra den situasjonen de befinner seg i. Videre skriver han at denne overgangen resulterte i første omgang i vekst i velferdsordningene, men som en reaksjon på denne trenden og de medfølgende økte offentlige utgiftene, artikulertes illegitimt forbruk og moralsk forfall igjen. Det er altså en pendlingen mellom disse diskursenes posisjon over tid og hvordan det gir utslag på velferdsordningene. Det som likevel viser seg i mitt materiale, er at disse diskursene består side om side, men tatt i betraktning både Wadels (1978), Hermansson og Johnsons (2007) og Midrés (1990) funn, ser det ut til at hvilken posisjon diskursene har i samfunnet varierer.

Hvordan skjer denne pendlingen i diskursiv praksis? I en svensk studie finner Hermansson og Johnson (2007: 14) at i offentlige dokumenter om sykefravær, tones forståelsen av sykdom som årsak til sykefravær ned og de observerer en dreining mot sykefravær artikulert som moralsk forfall og illegitimt forbruk. Sett i lys av diskursteorien blir momentet *sykdom* et element, ved at det ikke er diskursivt artikulert og dermed utelatt fra diskursen. Slike artikuleringer fører til at sykelønnsordningen fremstår som mindre legitim. Midré (1990: 12) skriver at under slike forhold, altså når Illegitimitetsdiskursen står sterkt, artikuleres avgrensning av rettighetene som viktig. Da rettes det strengere krav for å bevise seg som "verdige trengende", og man må åpen-

bart være ute av stand til å arbeide. Sykefraværende må bevise at de aller helst ville ha forsørget seg selv ved å ha prøvd å jobbe.

Midré (1990: 185) finner også at de som egentlig har rett på trygdeytelser, men som avstår fra å motta har en annen status enn mottakere, en status han beskriver som *de tapre*. Wadel (1978: 14-15) har et interessant poeng i denne forbindelse. Han finner at trygdede ikke kan forvente noen respekt i forbindelse med sitt trygdelig. Det forventes derimot at trygdede skal ha respekt for de arbeidende, «– de som betaler for trygdesystemet gjennom sitt arbeid ». Hvis sykefraværende oppfattes som verdige trengende, men ikke benytter seg av sykelønnsordningen, kan de altså anses som tapre i tillegg til at de ikke må vise respekt for de arbeidende, siden de ikke lar seg forsørge av dem. Disse to effektene vil begge kunne ha effekten av at færre benytter seg av sykelønnsordningen, noe som kan anses som positivt i et misbruksperspektiv. Likevel er det problematisk hvis man ser på sykefraværende som trengende og vanskeligstilte i samfunnet. For dem vil sykdommen ha en dobbel belastning, ikke bare har de dårlig helse, men de er også sett som en belastning for samfunnet. Illegimitetsdiskursen vil altså kunne ha en marginaliserende effekt på vanskeligstilte grupper.

Når vi ser på møtet mellom Illegimitetsdiskursen og Strevsomhetsdiskursen og den ferske IA-avtalen som vektlegger at sykefraværende må utnytte sin restarbeidsevne, ser vi likheten med Midrés funn om at trygdemottakere må bevise seg som verdige trengende. Artikulasjoner av begge diskursene er forsøk på ideologiske lukninger og dislokasjon av motstående diskurs. Videre skriver Johnson med flere (2009:14) at endringen av synet på sykefravær blant annet kan knyttes til at helse- og arbeidsmiljøforskningen ikke har lyktes med å komme opp med tilstrekkelig troverdige forklaringer på økningen i sykefraværet og at illegimitetsperspektivet tilbyr dette. Slik jeg forstår den diskursive utviklingen, kan det også være at nettopp artikulasjoner som virker uforståeliggjørende, altså dislokasjon, er det som gjør at forklaringer ikke fremstår som troverdige. Dette sitatet er et godt eksempel:

La oss ikke bruke så mye tid på kjensgjerninger. De aller fleste av oss er rikere, friskere og mettere enn noen andre her i verden. Det betyr ikke at det ikke finnes fattige, syke og sultne mennesker i Norge. Og de som er syke, de som er arbeidsuføre og som ikke lengre er i stand til å delta i samfunnsmaskineriet, fortjener hver trygdekrone de får og vel så det. Det er nemlig ikke dem debatten nå handler om. Den handler om alle oss andre som nå står i ferd med å underminere velferdsøkonomien vår.⁶³

---

⁶³ Aftenposten 15.10.09

Første setning presenterer budskapet på en “det vi alle vet”-måte, altså en ideologisk lukning. Ved å ta i bruk et slikt virkemiddel må leseren medgi at han har rett og at sykefraværnivået ikke handler om sykdom, men om *underminering av velferdsøkonomien vår*. Ved å anvende Laclau og Mouffes begrep dislokasjon blir det tydeligere hvordan *troverdighet* skapes. Sitatet er et eksempel på hvordan illegitimitetsdiskursen utelukker sykdom som årsaken til økt sykefravær og at elementet ikke har en rettmessig plass i diskusjonen. På denne måten svekkes troverdigheten knyttet til Strevsomhetsdiskursen hvor sykdomselementet er viktig.

I artikuleringer av Illegitimitetsdiskursen er det artikuleringer av offentlige tjenester som *kostbare*⁶⁴ og løsninger som fremsettes er blant annet privatisering av offentlige tjenester. Tjenestene assosieres og settes i ekvivalenskjeder med *fagbevegelsen, byråkrati og høyt sykefravær*⁶⁵. I Strevsomhetsdiskursen blir derimot *privatisering, konkurranseutsetting og omstillinger i arbeidslivet* artikulert som årsaker til sykefraværet. Det er interessant hvordan det dannes så helhetlige forståelser om det samme fenomenet som også står som så klare motsetninger. Mellom disse diskursene står artikuleringene av *arbeid, mennesker, sykdom, sykefravær og sykelønnsordningen* som antagonistiske, mens *IA-avtalen* i større grad virker forenende. Her er målet for IA-avtalen det samme i begge diskursene, men bakgrunnen for målet er ulikt: Illegitimitetsdiskursen vektlegger overforbruk av sykelønnsordningen, mens Strevsomhetsdiskursen fremhever at arbeidslivet må bli mindre ekskluderende.

Det er ikke slik at Illegitimitetsdiskursen og Strevsomhetsdiskursen står som motsetninger hele tiden. Når det snakkes om skulking, snakkes det også om de som *er syke*, slik som i sitatet over. De som *trenger* å være sykefraværende, de som *gjør sitt*, de *verdige trengende*. I begge diskursene vektlegges det at sykelønnsordningen må komme verdige trengende til gode og artikuleringer av dette temaet ligger tett opptil hverandre mellom diskursene. Kampen mellom diskursene står om hvem som utgjør de verdige trengende. På den måten kan begge diskursene komme til uttrykk i samme artikkel og da ikke som motstandere. Sykefravær må også legitimeres i Strevsomhetsdiskursen, diskursen er tosidig i den forstand at man *skal* jobbe hardt, man skal ikke sluntre unna.

Ved første øyensyn kan diskursene se uforenlige ut, men hvilke diskurser som artikuleres avhenger av hvem man snakker med, hvem det snakkes om og fra hvilken posisjon det snakkes.

---

⁶⁴ Verdens Gang 15.01.10

⁶⁵ Dagens Næringsliv 02.12.09

Et eksempel kan være sykefraværsløst i NAV, et av temaene som kommer opp i løpet av debatten.

Fraværet er hele 50 prosent høyere enn hva som var tilfellet i resten av statlig forvaltning i tredje kvartal i fjor, og 44 prosent høyere enn i privat sektor. [...] - Dette er sjokkerende tall, sier leder i arbeids- og sosialkomiteen, Robert Eriksson (Frp). I dag er det NAV-høring i Stortinget. Der kommer både regjering og NAV-sjef Tore Saglie til å få kjørt seg. [...] Tillitsvalgt og leder i NTL NAV, Jarle Berge, er urolig over fraværutviklingen, og mener mye skyldes høyt arbeidspress. - Det er et enormt press fra alle kanter, de ansatte har både fått flere oppgaver og krav om at de skal følge opp tettere. Dette går ofte ikke i hop, sier Berge [...] - Vi ser at det er potensial for et lavere fravær, og jobber intenst med det. Vi er selvfølgelig bekymret for at man i snitt er borte to dager i måneden, sier kommunikasjonsdirektør Martin Apenes. - Hvordan skal dere greie å hjelpe resten av samfunnet med å få ned sykefraværet når det er så høyt hos dere selv? - Som du er inne på, så er vi som er en viktig aktør innen bekjempelse av fravær, så det er viktig at vi greier å ta tak i dette, sier Apenes. Han understreker at NAV har et høyt antall kvinnelige ansatte og at de dessuten tilhører en sektor med et generelt noe høyere fravær. - Hvis man tar høyde for dette, ligger vi omtrent på linje med resten av landet, sier Apenes.⁶⁶

Sitatet er et eksempel på hvordan Strevsomhetsdiskursen, offentlige utgifter og illegitimitetsperspektivet kommer til uttrykk i samme artikkel. Artikkelen heter *Fraværet i NAV til værsløst*. Særlig spørsmålet - *Hvordan skal dere greie å hjelpe resten av samfunnet med å få ned sykefraværet når det er så høyt hos dere selv?* har utforming i tråd med Illegitimitetsdiskursen ved at troverdigheten ved sykefraværet som legitimt svekkes. Ved slik å utforme spørsmålene på denne måten arrangeres det et møte mellom diskursene, noe som tilsier at oppfatningen av disse diskursene som motpoler i debatten er allmenn kunnskap. Her forklares sykefravær med omstillinger og arbeidspress slik som i Strevsomhetsdiskursen, samtidig som det også vektlegges at sykefraværet er for høyt og må ned, mer i tråd med illegitimitetsperspektivet. Midré (1990: 13) stiller spørsmålet «Hvordan kan man bygge ut et sosialt sikkerhetsnett uten at det misbrukes av "mindre verdig" trengende?», et dilemma som tydeliggjøres i sitatet over. Sitatet viser også hvordan offentlig sektor, men særlig NAV har krav mot seg for å fremstå som forbilder for andre bedrifter når det kommer til sykefraværsløst. Sykefravær i offentlig sektor er et gjennomgående tema i Illegitimitetsdiskursen, slik jeg viste i 4.3.2 hvor artikkelen *Sykt helsevesen* er et godt eksempel.

Det at Strevsomhetsdiskursen og Illegitimitetsdiskursen artikuleres så tett, vitner om forhandlinger mellom artikulasjonene. Jamfør Foucaults perspektiv på makt og motstand står ikke motstanden i en *utvendig* posisjon til makten. Diskursene støter mot hverandre, holder hver-

---

⁶⁶ Verdens Gang 15.01.10

andre oppe og svarer på hverandres artikuleringer. Disse diskursene kan også ha makt på ulike felter, men i sykefraværdebatten møtes de til kamp. Begge diskursene har også trekk fra større diskurser i samfunnet, grunnlagene de er bygget på er ikke ukjente. Strevsomhetsdiskursen møter vi gjerne i fagforeninger og er en form for velferdsdiskurs, mens Illegitimitetsdiskursen har trekk av en incentiv- og rasjonalitetsdiskurs, og debatten bærer til dels preg av å være en debatt mellom høyre- og venstresiden i det politiske landskapet.

Det at sammenfallet til politikken er så tydelig, er ikke uventet, og den svenske studien *Överutnyttjandediskursen*, fant at denne diskursen hadde hatt stor innvirkning på sykelønnsordningen. I Sverige har de innført karensdager og normert sykemelding, som følger av en dominerende forståelse av sykefravær som noe valgfritt, mer eller mindre frakoblet fra helsetilstand (Hermansson og Johnson 2007: 14). Karensdager vil kunne svekke egenmeldingsordningen, slik den står i dag, siden ordningen sikrer lønn uten bekreftelse fra lege de tre første dagene. Karensdager vil kunne ramme ulikt for mennesker med høy og lav inntekt, og en slik ordning vil også ramme folk med dårlig helse/flere sykedager enn de som har god helse/færre sykedager, noe som kan gi økt sosial ulikhet. Ved å artikulere sykefravær som *valg*, dekker Illegitimitetsdiskursen over strukturelle forhold, slik som inntekt og helsetilstand, som arbeidstakere i mindre grad kan velge.

I Strevsomhetsdiskursen foreslås det mindre privatisering, mindre konkurranseutsetting og endringer i særlig de offentlige organisasjonsstrukturene. Med utgangspunkt i påstanden om at disse forholdene fratru arbeidstakere frihet, noe som artikuleres som årsak til sykefravær, kunne fokuset i Strevsomhetsdiskursen komme til å være på å gi arbeidstakere mer innflytelse over arbeidssituasjonen. Slike forslag blir ikke diskutert som *reelle* løsninger på sykefraværet i datamaterialet, heller ikke innenfor Strevsomhetsdiskursen. Forslagene viser seg heller indirekte, gjennom artikuleringer av hva som menes å være årsaken til sykefravær. Dette kan være et uttrykk for Strevsomhetsdiskursens relativt svake posisjon, ved at endringsforslagene heller ikke kommer frem ordentlig i egne rekker.

Det er spesielt to måter dette kan være problematisk på. For det første er det problematisk når Strevsomhetsdiskursen domineres av andre diskurser på en slik måte at arbeidsforhold eller arbeid som årsak til sykdom ikke lenger anses som *mulige* forklaringer. Her kan det ses tegn til en ideologisk (ute)lukning og tilsløring av kontingens. For det andre har kanskje arbeidsforhold blitt bedre for mange grupper i samfunnet, men for noen yrker kan de være av samme art som

da sykelønnsordningen ble innført. Ved å ekskludere denne diskursen i sykefraværdebatten, vil noen, kanskje svake, grupper eller sektorer kunne oppleve en relativt forverret situasjon.

5.1.2 Samme mål, ulike og sterkere virkemidler

Forholdet mellom Tilretteleggingsdiskursen og Illegitimitetsdiskursen er også til å ta og føle på: Er det de slepphendte legene og at folk skulker som er skyld i det høye sykefraværet, eller er det arbeidsgivernes uvilje til å tilrettelegge som er problemet? Uenigheten her dreier seg om hvor trykket skal legges i IA-avtalen.

Hva annet kan legen gjøre enn å skrive 100 prosent sykemelding når pasienten er syk eller funksjonshemmet, og ikke kan få brukt noe av sin restarbeidsevne på grunn av manglende eller mangelfull tilrettelegging på arbeidsplassen?⁶⁷

Hvorfor er sykefraværet arbeidsgivernes ansvar i det hele tatt,⁶⁸ blir også det spurt om. Det eksplisitte eksempelet på at forholdet er antagonistisk viste jeg i 4.3.3 og 4.4.1: Legene kan ikke både være *slepphendte*⁶⁹ og *ønske at flest mulig skal være i jobb*⁷⁰ på en gang.

Når to diskursive artikuleringer av momenter er like, kan vi si at det skjer et kollaps i diskursene til én, noe som kan skje gjennom bruken av flytende betegner, for eksempel *tilrettelegging* og *sykdom*. Betegnelse kan tilskrives et hav av ulike betydninger, og denne tvetydigheten, kan dekke over uenighet fordi ekvivalensen fremfor forskjelligheten vektlegges. *Mennesker* og til dels *arbeid* fremstår noe ulikt i Tilretteleggingsdiskursen og Illegitimitetsdiskursen. Det foregår dislokasjon i form av vridninger, vektoverføring av ansvarsspørsmål som følge av *lege-* og *arbeidsgiver*artikuleringene. Når det kommer til *sykelønnsordningen* og *sykefravær*, er det derimot ekvivalens, her fremstår diskursene som én enhet. Kampen mellom disse to diskursene kan beskrives som delvis skinnuenighet. Her dreier seg om sterke grupperinger i samfunnet, leger og arbeidsgivere, som ikke er villige til å ta på seg hele byrden ved å senke sykefraværet.

Det er artikulert mulige uintenderte konsekvenser ved IA-avtalen, særlig i sammenheng med Strevsomsomhetsdiskursen. Både i Tilretteleggingsdiskursen og Illegitimitetsdiskursen artikuleres det ønsker om sterkere virkemidler, mens det i Strevsomsomhetsdiskursen stilles spørsmål ved hvor

---

⁶⁷ Dagens Næringsliv 16.03.10

⁶⁸ Dagens Næringsliv 16.02.10

⁶⁹ Dagens Næringsliv 07.01.10

⁷⁰ Dagens Næringsliv 27.02.10

sterke incentiver for tilrettelegging som kan rettes mot arbeidsgivere før IA-avtalen virker mot sin hensikt. Det motstående spørsmålet er hvor sterke incentivene mot arbeidsgiver må være for at de skal legge til rette for arbeidstakere med lavere funksjonsevne. Dette dilemmaet mellom diskursene står tydelig frem, særlig mot det jeg har avgrenset som slutten av debatten. I alle diskursene kommer det frem reflekterte og nyanserende artikuleringer av momentet IA-avtalen. Diskursene svarer på hverandres artikuleringer og slik Laclau og Mouffe vektlegger, er det tydelig at diskursive formasjoner alltid er svar på andre diskurser. Dilemmaene viser det kontingente forholdet mellom beskrivelse av fenomenet og fenomenet i seg selv, og de gjør det mindre entydig hva som kan være gode løsninger.

Det er heller ikke så langt mellom artikuleringene i Arbeidsdiskursen og Tilretteleggingsdiskursen. I tillegg til å være svar på Illegitimitetsdiskursen, er på mange måter Tilretteleggingsdiskursen et utfall av den nye IA-avtalen som ble presentert, og skuffelsen over innholdet i avtalen:

Her har de hatt sjansen til å få gjennom en offensiv avtale. Den sjansen har de ikke brukt. Problemet er ikke at Regjeringen tar ubrukelige grep, men de går ikke langt nok. Her burde de tatt steget ut og innført normert sykemelding.⁷¹

- Det er en illusjon å tro på mer graderte sykemeldinger, uten at arbeidsgiver får dette incitamentet, sier Werner. Han synes det er synd at regjeringen lot "toget gå", uten å forplikte arbeidsgiverne, - og nå i stedet later som det er legene som skal løse problemet.⁷²

Sitatene er i hjertet at debatten om ansvarsfordelingen mellom legene og arbeidsgiverne, men også angrep på IA-avtalen.

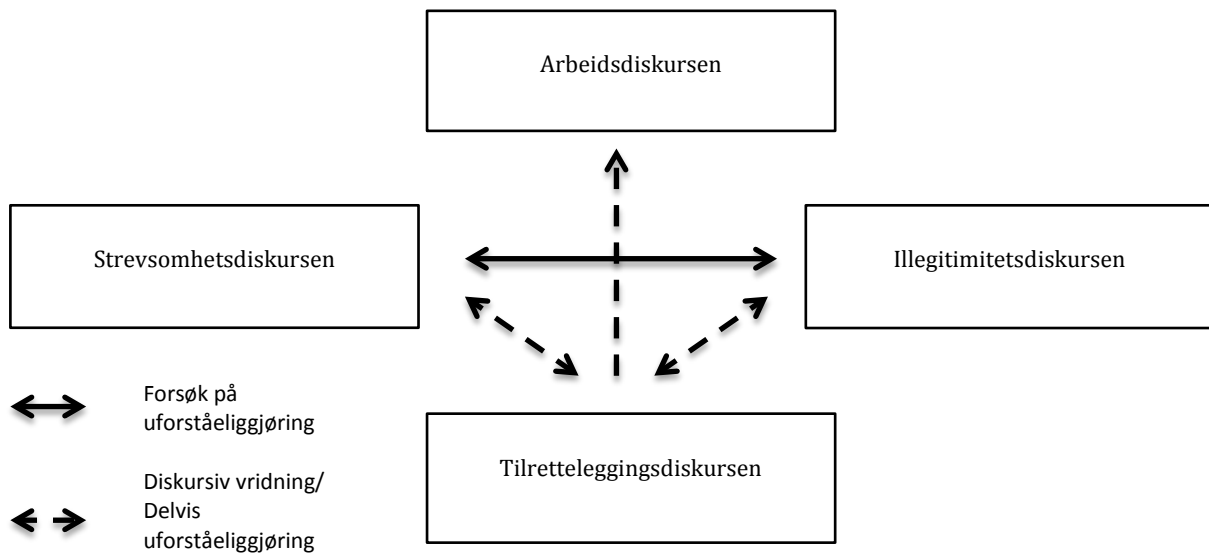
I forbindelse med IA-avtalen oppstår det et delvis brudd i Arbeidsdiskursen, en dislokasjon, hvor diskursens momenter reartikuleres, vris om på og på mange måter forsterkes. I Tilretteleggingsdiskursen kreves det sterkere incentiver i IA-avtalen enn hva Arbeidsdiskursen. Den nye IA-avtalen skapte et gap mellom hva som oppfattes som gode løsninger og de løsningene som ble presentert, og som Torfing (1999: 149) sier, vil et gap fylles med ny mening. *Mer av alle virkemidler!* ser ut som hovedbudskapet. Sitatene skiller seg fra Arbeidsdiskursen ved vektleggingene av *incentiver*. Denne vektleggingen sammenfaller også med Illegitimitetsdiskursen. Forholdet mellom kamp og hegemoni er altså ikke så skarpt, noe også Laclau og Mouffe vil være enig i, hegemoniet innebærer også kamp. Torfing (2004: 249-50) skriver at «[d]et er gjennom

---

⁷¹ Aftenposten 25.02.10

⁷² Dagens Næringsliv 27.02.10

aktørenes felles og til tider konfliktuelle diskurssætning, at grundlaget etableres for en gensidig udveksling, læring og kompromissvillighed.» Over tid kan det dannes en sammenhengende diskurs, selv der hvor forholdene i utgangspunktet er antagonistiske.

Figur 2 Noen av de antagonistiske forholdene mellom Arbeidsdiskursen, Tilretteleggingsdiskursen, Illegitimitetsdiskursen og Strevsømhetsdiskursen

Modellen overfor, Figur 2, er en videreutvikling av Figur 1 av det antagonistiske forholdet mellom diskursene. De stiplede linjene indikerer at forholdet er delvis antagonistisk. Det er elementer som artikuleres på lignende måter, mens andre er det kamp om. Delvise antagonismer kan være forsøk på å endre en diskurs internt, noe som er tydelig i forholdet mellom Tilretteleggingsdiskursen og Arbeidsdiskursen, altså noe litt annet enn en "selvstendig" diskurs' angrep på en annen. I datamaterialet kommer det ingen motangrep fra Arbeidsdiskursen til Tilretteleggingsdiskursen, noe jeg har markert ved at pilen mellom diskursene er ensidige. Det er ikke dermed sagt vi ikke kan forvente å se et slikt motangrep andre steder.

5.1.3 To store i kamp

På mange måter flyter Arbeidsdiskursen og Strevsømhetsdiskursen over i hverandre. Det antagonistiske forholdet kommer tydeligst frem i kampen om *årsaken* til sykefraværet, men også *sykefraværsvåret*. Se eksempelet fra Strevsømhetsdiskursen:

Klassekampen omtaler i dag en fersk rapport fra Manifest Analyse som viser at sykefraværet ikke er spesielt høyt i Norge, ikke spesielt høyt i 2009, men at det varierer noe etter sysselsettingsgrad og økonomiske konjunkturer. Trass i at vi i 2009 var på tampen av en

høykonjunktur, og at regjeringen ba alle med influensasymptomer egenmelde seg selv i sju dager, var 3. kvartal i fjor ikke det høyeste fraværskvartalet i de tre tiårene som har gått siden sykelønnsordningen ble innført. Ikke dermed sagt at man ikke kan gjøre noe for at flere kan bli i stand til å jobbe.⁷³

Sitatet viser at andelen som er i arbeid burde bli større, selv om sykefraværslivået ikke er spesielt høyt. Som jeg viste i forrige kapitlet er det tydelige forskjeller rundt elementet *arbeid* som settes i til dels svært ulike ekvivalenskjeder, henholdsvis arbeid som potensielt *sykdomsproduserende* og arbeid som *helsebringende*. Artikuleringene vil altså kunne medføre nokså ulike løsninger for å få ned sykefraværet.

Som i dette sitatet som jeg har vist tidligere, henger artikuleringen av arbeid og sykelønnsordningen godt sammen i strevsomhetsdiskursen: «Ho minte om at full lønn for alle under sjukdom vart innført av Arbeidarpartiregjeringa under leiing av Odvar Nordli i 1978, ut frå eit rettferdsargument⁷⁴». Wadel (1978: 48) knytter arbeid og sykdom i lignende ekvivalenskjeder i sin studie og skriver at:

- arbeid innebærer også en rekke *kostnader*, eller hva vi kunne kalle *negative* verdier, bl.a.,
- a) at en ikke disponerer sin egen tid, og at en må være borte fra familien for kortere eller lengre perioder
  - b) svært mye arbeid er rutinemessig, hardt og anstrengende
  - c) arbeid er også svært ofte helsenedbrytende.

Boken er utgitt samme år som sykelønnsordningen ble innført, og det er ikke urimelig å anta at Strevsomhetsdiskursen hadde en mer hegemonisk posisjon da enn i dag. Arbeidsdiskursen, Tilretteleggingsdiskursen og Illegimitetsdiskursen har forståelser av arbeid som skiller seg fra sitatet fra Wadel og fra Strevsomhetsdiskursen. Også Midré (1990: 199-201) finner at arbeidsforhold som årsak til sykdom har kommet i bakgrunnen fremfor incentiv- og rasjonalitetsforklaringer av hva som gir sykefravær, i likhet med Illegimitetsdiskursen og Tilretteleggingsdiskursen. I sykefraværdebatten kan det likevel se ut til at moralitet i større grad enn incentivtanken vinner frem, slik som Hagelund (2003) finner at *anstendighet* regulerer handling i innvandringsdiskursen.

En av årsakene her kan være utviklingen i Sverige, hvor de blant annet har innført karensdager og normert sykemelding. I sykefraværdebatten artikuleres av og til disse virkemidlene

---

⁷³ Klassekampen 22.01.10

⁷⁴ Klassekampen 12.01.10

som skremsel, "hvis vi ikke passer oss". Sitatet nedenfor som jeg har vist tidligere, er fra en artikkel som kritiserer forslagene om følge etter utviklingen i Sverige:

Ingen er imot lavere sykefravær. Ingen ønsker å være syk eller ufør. De aller fleste ønsker å være i arbeid hvis de føler seg i stand til det. Og alle gode muligheter for å få folk tilbake til arbeidslivet er helt sikkert ikke utprøvd. Slik sett kan reforhandlinger om en ny og bedre IA-avtale være til beste for alle parter. Men det vil gjøre samfunnet kaldere og modellen mindre norsk dersom Stoltenbergs 'prosess' ender med at vi legger økonomiske og moralske byrder på alle dem som av ulike grunner ikke holder høyhastighetstempoet i dagens arbeids- og samfunnsliv.⁷⁵

Nettopp det at mange har fulgt denne utviklingen i Sverige, gjør at det dannes et inntrykk av hvordan virkemidlene fungerer i praksis, noe som kan virke dempende på Illegitimitetsdiskursen.

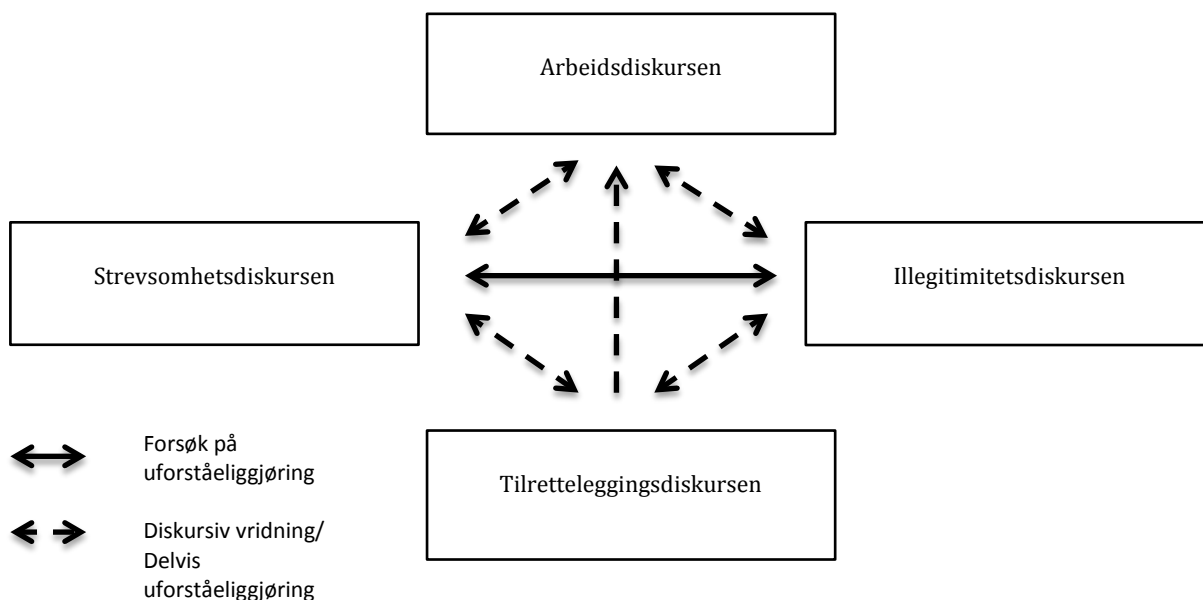
Arbeidsdiskursen og Strevsomhetsdiskursen er store, de har begge mange momenter i seg og de er tydelige, de ser også ut til å være større diskurser som strekker på utsiden av sykefraværsdebatten. Mange av momenter artikuleres som vridninger av den andre diskursen. Selv om begge diskursene er store, fremstår Strevsomhetsdiskursen som mer høyrøstet enn Arbeidsdiskursen. "Høyrøstet" i den forstand at den fremtrer som i sterk motstand til andre typer artikuleringer. Dette kan være en indikasjon på at maktforholdet mellom diskursene ikke er likeverdig. Arbeidsdiskursen artikuleres gjerne i lignende ordelag og ekvivalenskjeder som Tilretteleggingsdiskursen og Illegitimitetsdiskursen, dermed får Arbeidsdiskursen et større nedslagsfelt. Dette kan være årsaken til høyrøstetheten vi finner i strevsomhetsartikulasjonene og det som tilspisser forholdet mellom Arbeidsdiskursen og Strevsomhetsdiskursen. Det at Strevsomhetsdiskursen ofte artikuleres i fagforeningssammenheng, kan også være en årsak til en tilsynelatende høyrøstethet. Utgangspunktet for fagforeninger kan sies å være kamp, det ligger i organisasjonenes natur. Et annet poeng kan være at journalister skriver fagforeninger inn i en høyrøstet kampsjanger for å skape spenning. Men høyrøstetheten kan også være et tegn på motstand mot en større diskurs.

I Arbeidsdiskursen forblir ofte *sykdom* værende et element, ikke artikulert til moment. Dette gjøres ved heller å snakke om restarbeidsevne og grader av *arbeidsførhet*. Resonnementet er at de fleste er i form til å gjøre *noe*. Her skapes også en bro mellom flere av diskursene, noe det kan enes om, også til Strevsomhetsdiskursen, som svarer med den potensielle ekskluderingen, som artikuleres særlig i møte med Tilretteleggingsdiskursen. Både i Arbeidsdiskursen og Strevsom-

---

⁷⁵ Dagbladet 20.11.09

hetsdiskursen vektlegges det at rettigheter og plikter går hånd i hånd. Torfing (2004: 199-203) mener at dette henger sammen med en større utvikling i velferdsstaten, og i mitt datamateriale ser det ut til at en slik forståelse har bred oppslutning.

Figur 3 De antagonistiske forholdene mellom Arbeidsdiskursen, Tilretteleggingsdiskursen, Illegitimitetsdiskursen og Strevsømhetsdiskursen

Ovenfor er den foreløpige modellen av det antagonistiske forholdet mellom diskursene. Den kan også brukes for det kommende avsnittet.

5.1.4 Samme mål, ulike perspektiver

Ved første øyekast kan skillet mellom Arbeidsdiskursen og Illegitimitetsdiskursen se sylskarpt ut gjennom artikuleringer hvor arbeid er henholdsvis kjedelig, arbeidstakere er late, sykdom er skulk, i motsetning til det spennende arbeidet hvor folk bare trenger å få bekreftelse på at de er dyktige. Sitatet under er en artikulering av Illegitimitetsdiskursen i form av en leges slit med å være portvokter:

I min hverdag stiller jeg meg ofte spørsmålet om jeg like ofte er med på å sykeliggjøre mine pasienter i stedet for å bidra til et godt liv. Burde jeg heller si: 'Kom deg ut i skogen, snakk med mannen og sjefen din, drikk et glass rødvin, bruk mer meierismør, gråt en skvett og se på barna leke'. Dessverre går de fleste også ut min dør med premien sin i hånden – papiret med stempel på.⁷⁶

⁷⁶ Aftenposten 15.10.09

Her blir det tydelig at de problemene folk kommer til legen med ikke er av medisinsk art, noe som ikke burde *premieres*. Om vi ser hvor det snakkes og hvem det snakkes om, retter diskursene seg mot forskjellig "publikum", men om samme sak. *Arbeid er bra for deg, kom deg på jobb!* (Illegitimitetsdiskursen) står ikke så langt fra *Arbeid er bra for folk, vi må ha et inkluderende arbeidsliv!* (Arbeidsdiskursen) Budskapet retter seg mot sykefraværende og mot beslutningstakere. Diskursene har samme *problem* og samme mål, altså sykefraværnivået og senkningen av dette, og legger frem forslag til virkemidler som ikke er så langt unna hverandre diskursivt. I likhet med Tilretteleggingsdiskursen, er forholdet mellom disse diskursene bedre beskrevet som gjensidige forsøk på å endre den diskursive strukturen fra innsiden. Kampen er av en annen type enn mellom Illegitimitetsdiskursen og Strevsømsomhetsdiskursen, hvor det i større grad dreier seg om å sette den andre diskursen ut av spill.

Både i Illegitimitetsdiskursen, Arbeidsdiskursen og Tilretteleggingsdiskursen er det klare forsøk på dislokasjon av elementet *sykdom* i ekvivalenskjede med elementet *arbeidsuførhet*. Det er ikke dermed sagt at sykdom ikke *kan* være arbeidsuførhet, men at det som regel ikke er det. Ved siden av forståelsene av arbeids(u)førhet fremstår også sykefravær i Illegitimitetsdiskursen som noe man velger. Ordet *sykefraværskultur* er en slik forståelse, ved at sykefraværet henger sammen med de holdninger og verdier som finnes ved en arbeidsplass. Da vil definisjonen av arbeids(u)førhet formes av sykefraværskulturen og man velger å være hjemme, når man burde/kunne valgt å være i arbeid. For å få arbeids(u)føre til å ta det *rette* valget, foreslås det ofte økonomiske incentiver i tråd med Illegitimitetsdiskursen, mens det fra Arbeidsdiskursen kan se slik ut: «Skal fraværet ned, må vi akseptere at sykdom er en del av livet – også i arbeidslivet.⁷⁷» Her er det uklart hvem *vi* er, men *vi må akseptere sykdom også i arbeidslivet*. Målet i diskursene er det samme, men retorikken blir ulik og vil dermed artikulere og få oppslutning ulike steder.

5.1.5 En usynlig diskurs?

Når en diskurs gjennomgår en dislokasjon hvor den uforståeliggjøres, åpnes det et potensielt rom for nye artikuleringer, noe sykefraværdebatten kan være et eksempel på. Når sykefraværet artikulere som *eksplosivt*, kan det skapes et rom for artikulering av dysfunksjonalitet i velferds-

---

⁷⁷ Verdens Gang 16.11.09

ordningene. Rommet som skapes er også en artikulering, det må være en fortolkning av noe som skjer og som så artikuleres på utsiden av den diskursive strukturen. Her dannes grunnlaget for kamp om *hva* som må gjøres og *hvem* som bør ta ansvaret (Johnson med flere 2009: 9; Torfing 1999: 149).

Kampen om sykefraværet er ikke kun mellom de diskursene som er tydelige i data-materialet, men også de som ikke kommer så godt frem. Det som kun er der indirekte, kan selvsagt ikke observeres direkte, men artikuleringer som tydelig retter seg mot en forståelse som ikke er artikulert direkte, kan være et tegn på kamp mot en diskurs som ikke artikuleres i avisartiklene. Usynligheten kan komme av at illegitime diskursive artikuleringer ikke kommer gjennom "nyhetsfilteret", de møter motstand allerede før trykking, slik at vi ikke får dem i direkte øyensyn (Griswold 2008: kapittel 4).

Momentet *sykdom* har en spesiell posisjon i sykefraværdebatten. Arbeidsdiskursen, Illegitimitetsdiskursen og Tilretteleggingsdiskursen, er helt eksplisitte når det kommer til dette momentet. I disse forsøkene på dislokasjon vektlegges forskjellen i egenskapene til elementene i *sykdom* og *arbeidsuførhet*, fremfor de ekvivalente. Sykdom er *ikke* det samme som arbeidsuførhet:

Tvert imot har høyt sykefravær på lang sikt mange negative konsekvenser for den sykmeldte. Mange savner kolleger og føler seg unyttige i samfunnet. Høyt sykefravær kan gå ut over både jobbsikkerhet og attraktivitet i arbeidsmarkedet. Minst like alvorlig er den psykologiske reaksjonen, jo lengre man er borte fra arbeidslivet, jo mindre er sannsynligheten for å komme tilbake.⁷⁸

Som jeg viste i forrige kapittel, stilles det her ikke spørsmål til hvorvidt du er syk eller ikke, men det understrekes heller at sykefravær ikke er noen fordelaktig løsning for syke. *Tvert imot* viser at dette sitatet taler mot en annen diskurs. Dette gjentas og gjentas, noe som indikerer at en slik forståelse ikke oppfattes som objektivt, men gjentakelsene indikerer likevel at diskursen det tales i mot har oppslutning. Fordi det stadig må presiseres, kan vi regne med at diskursen anses som en reell motstander i kampen, selv om den ikke er artikulert direkte.

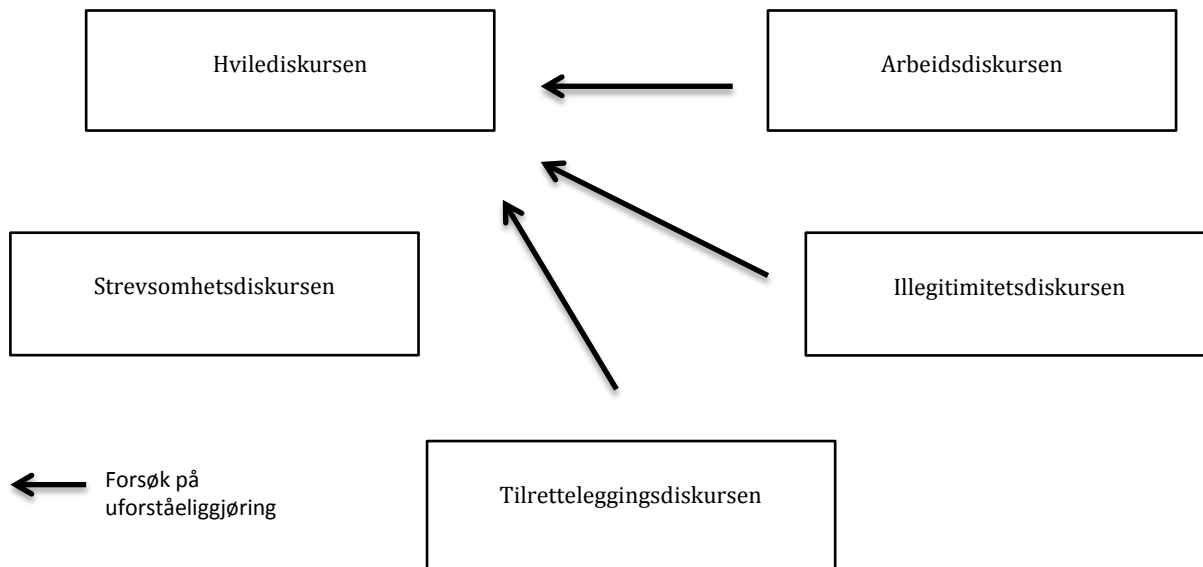
Diskursen som nesten ikke kommer frem i datamaterialet, kan kalles Hvilediskursen. Uttalelser i hverdagslivet som *Du er syk, bli hjemme!* vil være eksempler på en slik diskurs. Her blir sykdom et tegn på at man må *hvile* og *komme seg*, før man kan gå tilbake til de daglige gjøremål,

---

⁷⁸ Verdens Gang 16.11.09

det skal man først gjøre når man blir *frisk*. I Hvilediskursen kan vi tenke oss at elementene *sykdom* og *arbeidsuførhet* er ekvivalente og dermed kollapser til ett moment. Slike artikuleringer er ikke uvanlige i hverdagslivet, men gjennom sykefraværsdebatten møter de sterk motstand. Om Hvilediskursen er en sterk eller svak diskurs er vanskelig å svare på. Den er sterk i den forstand at det har mange motstandere, en indikator på at den ses som en reell motstander. Den er likevel ikke sterk nok til at den blir artikulert i stor grad. I avisdebatten har den i hvert fall ikke en hegemonisk posisjon i den forstand at den anses som *objektiv*, men er *politisk*. Angrepene rettet mot Hvilediskursen kan beskrives som forsøk på å tilsløre kontingensen rundt elementet sykdom, ved å utelukke at sykdom er arbeidsuførhet.

Som jeg viser i modellen nedenfor, er forholdet mellom Arbeidsdiskursen, Illegitimitetsdiskursen og Tilretteleggingsdiskursen på den ene siden og Hvilediskursen på den andre siden antagonistisk. For å indikere at det ikke finnes diskursive motangrep fra Hvilediskursen mot de øvrige diskursene bruker jeg ensidige piler.

Figur 4 Felles angrep på hvilediskursen fra Arbeidsdiskursen, Tilretteleggingsdiskursen og Illegitimitetsdiskursen

Hvilediskursen “overlapper” til dels med Strevsomhetsdiskursen, og ofte kommer angrep på Strevsomhetsdiskursen på grunn av likhetstrekk med Hvilediskursen. Strevsomhetsdiskursen ligner Hvilediskursen i synet på sykdom som mulig arbeidsuførhet, noe som innebærer at hvile eller fravær fra arbeidsaktivitet artikuleres som løsning på sykdom. Likevel er det ikke ekvivalensen mellom diskursene total. Dette blir tydelig når det er snakk om inkludering i arbeidslivet, noe som også artikuleres i Strevsomhetsdiskursen. Hvilen må ikke vare så lenge at arbeidstakere faller ut av arbeidslivet, som jeg viste 4.2.4. Dette er likevel ikke artikulert som angrep på Hvilediskursen.

For å forstå hvordan en diskurs som ikke kommer direkte til syne anses som en reell motstand, er Foucaults maktperspektiv nyttig. Sentrert makt vil ikke kunne forklare hvordan en diskurs som tilsynelatende ikke opprettholdes gjennom diskursiv artikulering, likevel anses for å være noe som må bekjempes. Artikuleringene av Hvilediskursen skjer et annet sted enn i avisene. Makten denne diskursen har ligger i opprettholdelsen av diskursen, på tross av motstand. Makt og motstand blir to sider av samme mynt.

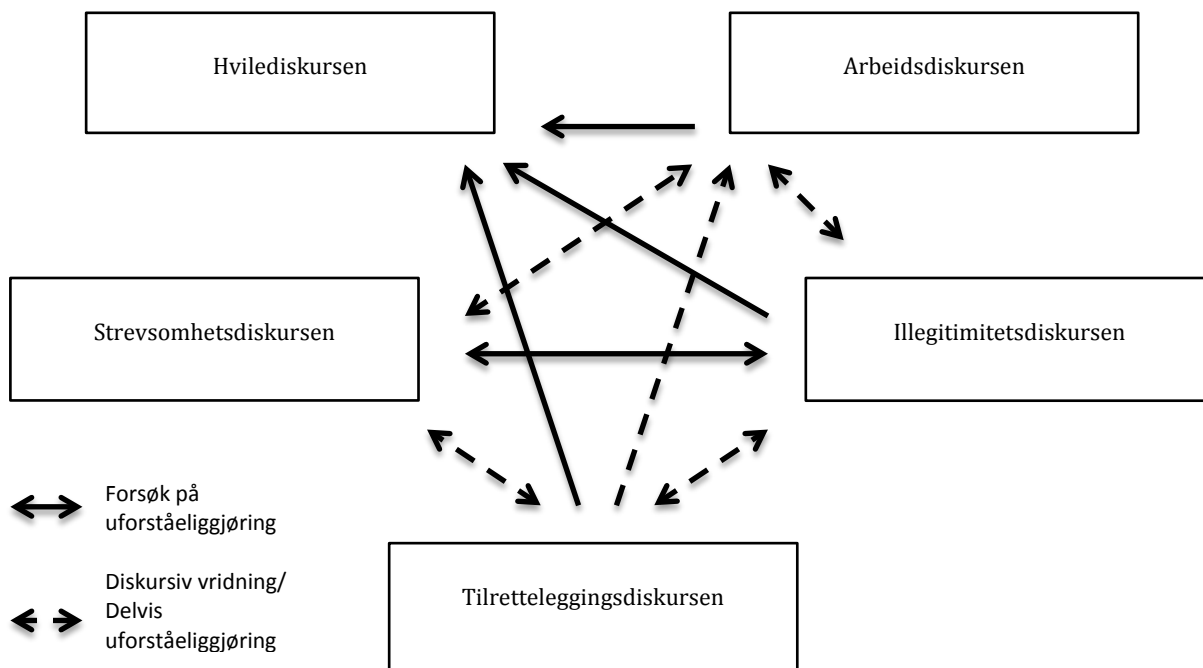
5.1.6 Forholdene mellom diskursene i sykefraværdebatten

Den diskursen i sykefraværdebatten som møter sterkest motstand er altså den diskursen som ikke kommer til i de riksdekkende avisene. I Figur 3 kan det se ut som alles krig mot alle, men det som virker forenende i sykefraværdebatten, den forståelsen som dominerer, er motstanden

mot Hvilediskursen. Hegemoni står i en mellomposisjon mellom *objektivitet* og *politikk*, og her er det tydelig at Hvilediskursen befinner seg nærmere det politiske enn det objektive. Dislokasjoner av Hvilediskursen har nok ikke gitt et totalt sammenbrudd i diskursen, da ville nok ikke artikuleringene mot den vært synlig i debatten, det ville vært objektivt at den er upassende.

Forholdet mellom Hvilediskursen og Arbeidsdiskursen, Illegitimitetsdiskursen og Tilretteleggingsdiskursen er antagonistisk, særlig med tanke på ekvivalenskjedene knyttet til *arbeid* og *sykdom* i disse diskursene. Arbeid kan ikke virke helende på sykdom, dersom sykdom er det samme som arbeidsuførhet. Gapet som skapes mellom artikulering av sykefraværet som *eksplosivt* og velferdsordningene som *velfungerende* åpner altså for nye artikuleringer, nye handlinger, men også et krav om nye handlinger

Angrepene mot Hvilediskursen danner et felles holdepunkt i debatten, noe som kan være med på å danne grunnlaget for en allianser mellom motstående diskurser og et hegemoni. Den enigheten som skapes på tvers av diskurser er en glidende overgang mener Laclau (1990: 33-5) og som jeg viste i 1.3, finner Torfing (2004) at det har vært en overgang mellom *rettighetsbaserte* til *aktiviseringsbaserte* velferdsordninger i Danmark, noe vi ser tegn til i Norge også (se for eksempel NAV 2011; Midré 1990: 195-6)

Figur 5 Antagonistiske relasjoner mellom diskursene i sykefraværdebatten

Modellen over er en sammenstilling av Figur 3 og Figur 4 og beskriver de antagonistiske forholdene mellom diskursene i sykefraværdebatten og kommer til syne gjennom artikuleringer som uforståeliggjør andre diskurser.

5.2 Synteser i sykefraværdebatten

I 5.1 viste jeg hvordan diskursene støter sammen, hvordan diskursene reartikuleres og gis omvridninger som forsøk på å endre den diskursive strukturen. I denne delen skal jeg gi innblikk i det det ikke diskuteres om i like stor grad, de hegemoniske forståelsene og hvordan arbeid som moralsk kategori både virker begrensende og muliggjørende. Deretter vil jeg ta for meg hegemoniet rundt Kostnadsproblemet og Restarbeidsevnesyntesen. Artikuleringen av sykefraværet som *kostbart* og *restarbeidsevner* kan kategoriseres som hegemoniske intervensjoner. De skaper entydighet på tvers av diskurser og legger grunnlaget for hegemoni.

Både kostnadsmomentet og det moralske arbeidet er i likhet med momentet *restarbeidsevner* høyere synteser. Jeg har valgt å kalle kostnadsmomentet for et *problem*, fordi det er denne formen momentet har.

5.2.1 Arbeid som moralsk kategori

I sykefraværdebatten blir elementene *arbeid* og *sykefravær* artikulert på ganske ulike måter, og i likhet med Hagelunds (2003) funn om *integrasjon*, artikuleres arbeid innenfor et moralsk vokabular, noe *inkluderende arbeidsliv* er et eksempel på. Sykefravær artikuleres eksplisitt som et nasjonalt problem i sykefraværdebatten, noe også debattens omfang er et uttrykk for. Konstruksjonen av et kollektivt problem gjør krav på en felles innsats. Arbeidsgivere, leger, regjeringen, arbeidstakere, alle må bidra til å senke sykefraværet, men ved siden av kostnadene er det en sterk moralitet knyttet til *arbeid*. Her vil jeg drøfte elementet *arbeid* sin posisjon i Arbeidsdiskursen, Strevsomhetsdiskursen, Illegimitetsdiskursen og Tilretteleggingsdiskursen.

I de ulike diskursene i sykefraværdebatten har arbeid i seg selv har en verdi. Det er meningsdannende og helsebringende, arbeid artikuleres også som et nødvendig onde vi gjør for inntekt, samt at arbeid kan fremstå som å gjøre sitt for kollektivet. Det er ikke likegyldig sosialt om man går på arbeid eller ikke. Som Wadel (1978: 14) viser, har arbeidende høyere status enn trygdede, og som jeg viste i 5.1.1, blir *sykelønnede* også satt i ekvivalenskjede med *trygdede*. Visst kan dette ha med velferdstatskonteksten å gjøre, men som moment står arbeid i en særpo-

sisjon i forhold til de andre momentene. På til dels ulike måter fremstår arbeid som positivt i alle de fire diskursene.

Hvordan sykefravær blir problematisert i de ulike diskursene, avhenger av hvordan arbeid artikuleres. I artikuleringer av Strevsomhetsdiskursen snakkes det for eksempel om det (potensielt) ekskluderende arbeidslivet, der det ikke er plass til sårbare grupper. Her blir det ekstra tydelig at *inkluderende* arbeidsliv er det motsatte av *ekskluderende* arbeidsliv. Dette minner om Hagelunds (2003: 255) funn og de Saussure poeng at ord får sin mening ved å være noe annet enn andre ord og at forholdet mellom dem er relasjonelle. Det etiske aspektet vektlegges i sykefraværdebatten, på lignende måter som Hagelund fant i innvandringspolitikken. Det er vanskelig å være i mot inkludering, slik det er vanskelig å være i mot integrering. Det er ingen tegn til en form for ekskluderingsdiskurs i datamaterialet. Ordet inkludering brukes både som argument for å stramme inn sykelønnsordningen og innføre sterkere incentiver i IA-avtalen, men også som argument mot sterke incentiver. Denne flytende betegnelsen utgjør et nodalpunkt, et samlingspunkt for de ulike diskursene.

Gjennom ideen om *inkluderende arbeidsliv* blir arbeid og sykefravær debattert innenfor et moralsk ladet vokabular. Her er ikke diskurser kun retoriske virkemidler, men også muliggjørende og begrensende for aktørenes handlinger, slik som i dette sitatet: «Alle har ulike forutsetninger for å klare å komme tilbake til jobb. Derfor er det rett og rimelig at vi gir drahjelp til dem som trenger det.»⁷⁹ Vi må hjelpe *dem*, de sykefraværende, de syke. Artikulasjonen oppfordrer til handling ved å vise til hva som er *rett og rimelig*. Dette sitatet har jeg kategorisert sammen med Arbeidsdiskursen, men når arbeidsgivere artikuleres som sviktende, slik som i Tilretteleggingsdiskursen, blir det tydeligere at begge typer artikuleringer hviler på det samme grunnlaget. Det at dette må *sies* indikerer likevel at dette ikke oppfattes som objektivt og naturlig, for eksempel er det kamp om hvem som skal hjelpes, hvordan det skal hjelpes og hvem som skal hjelpe. Det moralske kravet sier mye om arbeid som aktivitets posisjon i samfunnet, det oppfattes ikke som likegyldig om folk har en jobb å gå til.

Dette er den ene siden av inkludering: 'alle skal med', alle *vil* være med. Det er også en dobbelthet i betegnelsen. Når det snakkes om ekskludering ligger det også implisitt at arbeidslivet er noe man *bør ville* inkluderes i. Arbeidsgivere *bør* tilrettelegge arbeidsplassen for arbeidstakere

---

⁷⁹ Verdens Gang 16.11.09

med nedsatt arbeidsevne, folk bør ønske å være arbeidstakere, bør ønske å være inkludert. For å være en god deltaker i samfunnet må man delta i denne aktiviteten. Her er det likhet til det Wadel (1978: 49-50) skriver, at selv om man er på trygd er det et krav at man skal vise villighet til å arbeide, det er for eksempel ikke nok å vise til at det ikke er arbeid å oppdrive for å få arbeidsledighetstrygd. Selv om man er syk, må man vise villighet til å arbeide, bruke sin restarbeidsevne, være i dialog med arbeidsgiver, slik at man kan få tilrettelagt arbeidsplassen.

Likevel er det ikke likegyldig hvor man arbeider, noe Wadel (1978: 26) understreker. Når man ikke er i arbeid, men likevel utfører tjenester eller aktivitet ikke så ulikt betalt arbeid, slik som barnepass, hagearbeid og lignende, vil ordinært arbeid ha høyere verdi sosialt. Sett i sammenheng med sykefraværdebatten, kan et lignende poeng være at hvis man er i aktivitet *hjemme* mens man mottar sykelønn, vil ikke denne aktiviteten anses like positivt som aktivitet ved arbeidsplassen. Dette blir likevel ikke artikulert i datamaterialet, hjemmet som et sted for aktivitet forblir et element og ikke et diskursivt artikulert moment. Slik som både Midré (1990) og Brochmann (2002: 34) skriver, dreier det seg om en forståelse av velferdsgodene som knappe ressurser og at velferdsstatens generøsitet blir utfordret dersom mottakerne av økonomisk støtte blir for mange. Dermed blir det mer funksjonelt om arbeidet blir stedet å bli frisk, fremfor hjemmet.

Hvem som trenger vår hjelp er ikke definert i sitatet på forrige side, meningsoverskuddet gjør at setningen kan fylles med en rekke betydninger. Det gjør også at ikke alle som er utenfor arbeidslivet må inkluderes, det er rom for de som *ikke* trenger drahjelp. Slike artikuleringer danner en mulighet for bred oppslutning, det er lett å si seg enig, men det legger også grunnlaget for kamp om grensene mellom hvem som skal hjelpes og hvem som ikke kan reddes. Likevel ser tendensen ut til å være større grad av avgrensning rundt sykelønnsordningen, at det er flere som skal *hjelpes*.

Også i Illegimitetsdiskursen er det moralske aspektet tydelig, men da i en annen form enn i Arbeidsdiskursen og Strevsomhetsdiskursen. Man bør gå på jobb og ikke *kjenne så godt etter*⁸⁰. Her refereres det til en økonomisk pott sykefraværende tar av, et felles gode som gjerne skulle vært disponert på andre måter⁸¹. Selv om arbeid i Illegimitetsdiskursen artikuleres i negative ordelag, er forståelsen presentert som arbeidstakernes perspektiv, i den forstand at folk gleder

---

⁸⁰ Verdens Gang 23.02.10

⁸¹ Aftenposten 15.10.09

seg til helg, til ferie, til *fri*. I bakgrunnen er også tanken om at arbeid er bra for folk, at de vil få bedret helse om de går på jobb, fremfor å bli hjemme. Det å bli hjemme når du *egentlig* ville blitt friskere raskere om du var på jobb blir også artikulert som et grovt overtramp, det blir som å *stjele* fra de som *trenger* det. Dette kommer også frem i artikuleringer som at noen trenger et *konstruktivt spark bak*⁸². Her blir det tydelig hvordan Illegimitetsdiskursen og Arbeidsdiskursen kan komme tett opp mot hverandre, selv om diskursene i utgangspunktet kan se ganske ulike ut.

Arbeid og arbeidslivet er noe vi ønsker å delta i og noe som kan gi arbeidstakerne stolthet. Særlig er dette synlig i Strevsomhetsdiskursen, hvor det blir understreket at selv om arbeid er noe som kan gi slitasje på kroppen, er arbeidet noe arbeidstakere er stolte av⁸³. Her er det også en regulerende effekt. Diskurser om arbeid som noe å være stolte av oppfordrer også til å føle *yrkesstolthet*, noe man ikke kan uten videre. Går du på jobb og gjør jobben din ordentlig og blir dyktig i det du driver med, kan du føle stolthet. For å føle stoltheten forventes det at man yter etter evne. Dette støtter også opp om momentet *restarbeidsevne*. Det moralske kommer frem i reguleringen av hva man burde føle for arbeid, hva man burde gjøre når man er på arbeid og når man er syk.

De ulike ekvivalenskjedene knyttet til elementet *arbeid* og de moralske vinklingene rundt elementene i sykefraværdebatten, er på mange måter utfyllende, mer enn de er motstridende til hverandre. De virker regulerende på handling, både for arbeidstakere, arbeidsgivere og på beslutningstakere. Selv om de er ulike, er det ikke forholdet mellom dem nødvendigvis antagonistisk, fordi artikuleringene retter seg mot samme mål: Å få flere i arbeid. Det moralske aspektet ved diskursene virker bare *regulerende* det er ikke *totalisert*, noe som opprettholder en kamp. Som jeg viste i 1.3 er ikke de moralske aspektene ved arbeid noe som har oppstått nylig, men noe som har historiske røtter. Artikulasjonen *alle i arbeid* møter ikke motstand i sykefraværdebatten, i stedet artikuleres dette budskapet på ulike måter i diskursene og det fremstår som hegemonisk gjennom en ideologisk utelukkning av andre artikulasjoner.

Denne historiske diskursen kan også være en del av opphavet til endring i velferdsstatsordninger, slik Torfing (2004) finner. Her heter det at rettigheter og plikter går hånd i hånd. Torfing (2004: 199-203) mener at denne tendensen skyver ansvar over på medlemmene av velferdsstaten, og fremstår som en holdningskampanje for å skape "rette holdninger og verdier". Her vil jeg

---

⁸² Dagbladet 08.02.10

⁸³ Dagens Næringsliv 19.12.09

understreke at artikuleringer av plikt/rettighet som et par, likevel må få oppslutning sosialt og anses som moralsk riktige i befolkningen før de får den typen innflytelse som de har fått.

Avgrensning av hvem som skal ha rett på velferdsgodene og hvilke plikter som skal følge med rettighetene preger sykefraværsdebatten. Midré (1990: 183-4) mener at opphavet til slike debatter kommer av at «[s]å lenge de etter hvert omfattende hjelpeordningene ikke gis til alle, må det likevel foretas en eller annen form for sortering av krav og anmodninger om hjelp.» Over tid har *avgrensningsinstitusjonene* hatt ulike innfallsvinkler til denne problematikken, men som han videre poengterer, er det «et nært funksjonelt slektskap mellom 1600- og 1700-tallets undersøkelser og “Mynstringer”, “Fattigkommisjonens” bedømmelser på 1800-tallet og de tallrike ekspertenes nitide undersøkelser i vårt eget århundre (Midré 1990: 184).»

5.2.2 Kostnadsproblemet

Gjennom sykefraværsdebatten artikuleres sykefravær som *kostbart*. Slike artikuleringer møter nesten ingen motstand. Uansett om sykefraværet artikuleres som *høyere enn vanlig* eller som *stabilt*, artikuleres kostnadene som *høye*. Det at artikuleringer ikke møter motstand, vitner om en hegemonisk posisjon. Her blir *Det kostbare sykefraværet* et moment, en høyere syntese, som favner over de andre diskursene. Dette er spesielt synlig i Strevsomsomhetsdiskursen hvor sykefraværet i hovedsak artikuleres som legitimt, men det følger som oftest med en artikulering av Kostnadsproblemet.

Det diskuteres hvem sykefraværet koster noe for og hvor mye det koster. Jeg har kalt artikuleringene *Kostnadsproblemet*. Dette eksempelet har jeg vist før:

Det er ikke vanskelig å forstå at regjeringen gjerne skulle brukt noen av pengene som går med til å betale nordmenn lønn under sykdom, til andre formål, som å styrke skolen eller eldreomsorgen, bygge jernbane eller veier. [...] For samfunnet som helhet, men ikke minst den enkelte, er unødvendig fravær en sløsing med menneskelige ressurser. Derfor er det bra om man får fraværet så lavt som mulig.⁸⁴

Sitatet viser hvordan graden av legitimitet ved kostnadene kommer frem i et komparativt perspektiv. Første setnings *ikke vanskelig å forstå* viser til legitimiteten ved ulike økonomiske utgiftsposter. Sitatet indikerer at Kostnadsproblemet har bred oppslutning, noe som understrekes med påstanden om at IA-avtalen ble inngått *uten videre*.

---

⁸⁴ Klassekampen 22.01.10

Ofte, slik som i sitatet over, trekkes både *samfunnet* og *den enkelte* frem. Arbeidstakere artikuleres også som *økonomiske tapere*⁸⁵ ved sykefravær, selv om det som oftest er andre forhold som fremheves når det snakkes om negative konsekvenser for den enkelte. Slike artikuleringer støtter oppom forståelsen av sykefraværet som kostbart, her er det ikke snakk om noen form for dislokasjon, men en utvidelse av forståelsen, slik hegemoniske intervensjoner arter seg. Bedrifter artikuleres også som økonomiske tapere i sykefraværsdebatten. Ordningen med at bedriftene kun dekker sykkelønnskostnadene ved korttidsfraværet artikuleres her som at staten ikke dekker *alle* kostnader ved langtidsfraværet:

Sykefravær medfører produksjonstap for bedriftene, økt bruk av overtid og vikarer. [...]. Mange betaler videre lønn over 6G som ikke blir refundert av folketrygden. Heller ikke kostnader knyttet til diverse forsikringer blir refundert av staten. I tillegg kommer kostnader i hele sykeperioden knyttet til blant annet pensjon og feriepengar (etter tre måneder) som også dekkes av arbeidsgiver.

Vi tror en endret struktur på arbeidsgivers sykkelønnsmodell vil kunne ha en positiv effekt. Men betingelsen er at det ikke skal koste mer, for bedriftene har allerede i dagens system betydelige kostnader knyttet til langtidsfravær.⁸⁶

Kostnadsberegningene for bedriftene kommer også frem som langt mer komplekse enn hva artikkelforfatteren til dels eksplisitt, mest implisitt indikerer at leseren tror. Siste avsnitt viser at artikkelen i går inn i en større diskusjon om hvordan kostnadene ved sykefraværet skal fordeles.

Sitatet nedenfor viser hvordan legitimiteten ved kostnadene blir artikulert og er innledningen til en artikkel som fremhever at kostnadene er høye, men at man må akseptere det om man skal ha et inkluderende arbeidsliv:

Vi treng eit inkluderande arbeidsliv. Vi har høgast sysselsetting i Europa, og vi ønskjer å få enda fleire inn i arbeidslivet. Da må vi tola eit høgt sjukefråvær [...] Vi skal gjera alt vi kan for å få fråværet ned, av omsyn til bedriftene og økonomien, og av omsyn til arbeidstakarane [...].⁸⁷

Tonen i artikkelen har trekk av Strevsomsomhetsdiskursen. Kostnadene artikuleres som legitime, samtidig som det understrekes at kostnadene for bedriftene og arbeidstakerne bør tas hensyn til. Det at kostnadene artikuleres på to ulike måter i samme "åndedrett" vitner om at Kostnadsproblemets posisjon er hegemonisk. Selv om kostnadene fremstår som legitime, betyr ikke det at de skal stige, eller at de ikke kan senkes. Andre steder artikuleres kostnadene som mindre

---

⁸⁵ Dagens Næringsliv 09.01.10

⁸⁶ Verdens Gang 26.01.10

⁸⁷ Klassekampen 12.01.10

legitime: «Den delen av velferden hvor det nå knaker i sammenføyningene, er nemlig den økonomisk rettighetsbaserte, som f. eks betaling for kur og terapi, sykepenger, rehabiliteringspenger og uførhetsytelser.⁸⁸» *Kostnadsnivået* blir her satt i ekvivalenskjede til det som fremstår som en rekke velferdsordninger som blir for økonomisk tunge å bære.

Kostnadsproblemet møter altså nesten ingen motstand, men det diskuteres hvem det koster noe for, uten artikuleringer av at det er enkelte grupper som alene som bærer kostnadene. Det er heller en understreking av at dette koster for *alle*, noe som legger grunnlaget for et forenet politisk subjekt. Det er tegn til en slags allmenningens tragedieretorikk for velferdsstatsordningen. Denne retorikken kan også være et tegn på at sykelønnsordningen har stor oppslutning, det konstrueres et *kollektivt* problem som krever kollektive løsninger. Det dannes et moralsk lederskap rundt dette kollektive problemet der en ny IA-avtale presenteres som løsningen. Det er ikke dermed sagt at den nye IA-avtale gjorde alle til lags, men den ble i utgangspunktet artikulert som *Løsningen* med stor L. Videre er heller ikke alle artikuleringer av sykefraværet som kostbart helt like, men som Laclau og Mouffe understreker, vil ikke et hegemoni være en total ideologisk lukning, men en totaliseringsprosess. Det politiske subjektet er her forenet i den forstand at *noe* må gjøres, men ikke hva som må til, det er det kamp om, som jeg viste i 5.1.

Når velferdsordninger artikuleres på denne måten, kan det være et tegn på at oppslutningen rundt dem ikke er så sterk. Det kan også være et tegn på det motsatte, nemlig at artikuleringen av sykelønnsordningen som udiskuterbar er så sterk at den kan stå i mot stormen rundt den. Full lønn under sykdom ble opprettholdt i avtalen som ble presentert 24.02.2010, endringene som ble gjort var ikke i forhold til sykelønnen, men vektla heller dialog mellom arbeidstaker og arbeidsgiver. Som jeg viste i 5.1.2 og 4.4, brakte avtalen sinner i kok, og det oppstod et brudd i Arbeidsdiskursen. Hegemoniet rundt Kostnadsproblemet ser ut til å stå støtt, men hvordan dette kollektive problemet *sykefravær* skal løses, kjempes det om.

Kostnadsproblemet setter årsakene til sykefraværet i bakgrunnen, noe som kan være en årsak til at konstruksjonen virker forenende. Sykefraværdebatten er på mange måter en debatt om årsakene og det er stor uenighet om disse. Sykefravær som et medisinsk og/eller arbeidsforholdsproblem, som i Strevsomsomhetsdiskursen, kan vi anta at hadde en sterkere posisjon ved innføringen av sykelønnsordningen i 1978, noe Midré (1990: 194) også viser. Ved å konstruere

---

⁸⁸ Aftenposten 15.10.09

sykefravær som et kostnadsproblem, settes arbeidsforhold og medisinske årsakene til sykefravær i bakgrunnen.

Knyttet til kostnadsproblemet er det også forståelser av sykefraværsnivået. Når sykefraværet artikuleres som kostbart, enes det ikke eksplisitt om sykefraværsnivået skal forstås som en *trend* eller en *fluktasjon*, altså om dette er en tilfeldig eller midlertidig, eller om det er en varig stigning. Likevel kan den brede sykefraværdebatten og jobbingen fram mot en ny IA-avtale tolkes som et tegn på at sykefraværsnivået anses som en trend. Slik konstrueres også et behov for *varige* løsninger og da en ny IA-avtale. IA-avtalen skal bidra til at færre benytter seg av ordningen når de er syke. Det er få forslag som sier noe om hvordan det kan bli mindre *sykdom*, det er hvordan vi opptrer når vi er syke som blir diskutert i hovedsak.

Løsningen som presenteres er å senke selve sykefraværet, men ikke i hovedsak fordi mange er syke, men fordi det koster for mye. Dette skal ikke gjøres ved å bedre arbeidsforhold eller helsetilbud, men ved å begrense andelen som er på utsiden av arbeidslivet eller som er sykefraværende. Dette skal oppnås gjennom en ny IA-avtale, noe som kommer frem tidlig i debatten, mye på grunn av utredningen av sykefraværet som pågikk under debatten. Det at det allerede var en IA-avtale i bruk som var i ferd med å gå ut, spiller nok en stor rolle her. Løsningen på Kostnadsproblemet kunne for eksempel ha vært å skyve kostnadene over på de sykefraværende slik som de i noen grad har gjort i Sverige gjennom karensdager, eller over på arbeidsgiver ved å øke antall dager arbeidsgiver dekker. Slik vi skal se i neste del og som jeg viste i forrige, hviler hegemoniet i sykefraværdebatten ikke bare på en økonomisk diskurs, men også på en moralitetsdiskurs.

5.2.3 Restarbeidsevnesyntesen

Sykefraværet forstås som kostbart, samtidig som sykelønnsordningen artikuleres som *for generøs* (Illegitimitetsdiskursen), *kan* opprettholdes (Tilretteleggingsdiskursen og Arbeidsdiskursen) og *bør* opprettholdes (Strevsomhetsdiskursen). Det er altså spredning i de diskursive artikuleringene av ordningen. Likevel er det det nesten ingen påstander om at ordningen bør fjernes helt, spredningen er ikke så bred som den kunne ha vært, noe som støtter hypotesen om at det er oppslutning rundt en form for sykelønnsordning. Likevel, om vi ser på Torfings (2004: 188) funn, har de danske velferdsordningene vært i hardt vær. Opprettholdelsen av ordningene har måttet bli forsvart internasjonalt, og dette kan være en faktor når vi ser på den norske sykelønnsordningens sosiale posisjon i sykefraværdebatten.

Dilemmaet som er tydelig i sykefraværdebatten er det samme som Midré (1990) finner: Sykefravær er (for) kostbart samtidig som sykelønnsordningen ønskes opprettholdt, det er altså et avgrensingsproblem. Diskursivt løses dilemmaet ved hjelp av momentet *restarbeidsevne*. Momentet virker avgrensende på tilgangen på sykelønnsordningen. *Flere i arbeid*, er et mantra på tvers av diskursene gjennom debatten. Her forbigås sykdom som legitim årsak til sykefravær ved å henvise til *restarbeidsevnen*. Når et slikt begrep tas i bruk, åpnes det for at syke også kan være i arbeid, men arbeide etter *evne*. Momentet kan også gjøre sykdom til et element, noe det delvis er i Illegimitetsdiskursen. Samtidig er det en dislokasjon av Hvilediskursen. Her settes ikke sykdom i ekvivalenskjede med arbeidsuførhet, det er heller snakk om en *delvis* arbeids(u)førhet og det artikuleres at det er ingen nødvendig sammenheng mellom sykdom og behovet for å være borte fra arbeid. Her er det forskjellen, fremfor ekvivalensen mellom sykdom og arbeidsuførhet som vektlegges. Det stilles ikke spørsmål om hvorvidt den enkelte egentlig er syk. Hva sykefraværets årsak er, er heller ikke med i regnestykket. Den hegemoniske intervensjonen skaper en høyere syntese ved at det foregår et meningstap og en forenkling.

Den hegemoniske intervensjonen mot hvilediskursen gir en samling rundt restarbeidsevnesyntesen. Slik jeg viste tidligere, artikuleres IA-avtalen som *hjelp* til de som trenger det gjennom inkludering i arbeidslivet. Det moralske kravet om alle i arbeid er viktig for å forstå en slik utvikling. For at slike artikuleringer skal få en slik posisjon som denne har, må det være klangbunn i diskursene, de kommer springende ut i debatten, men bygger på forestillinger som allerede har støtte. Det oppfattes som moralsk riktig. Ved å *hjelpe* flere, kan man beholde ordningen, uten å øke utgiftene. I Arbeidsdiskursen artikuleres dette som at det må skapes rom for sykdom – *også i arbeidslivet*⁸⁹. Fokuset på “verdige trengende” dempes også når det ikke dreier seg om skulking og unnasluntring fra arbeidet. *Overforbruk* er en del av diskursen, men på en annen måte, for eksempel gjennom *nyere forskning* som viser at man ikke blir friskere av å være hjemme og at vi nå vet bedre. Tilrettelegging på arbeidsplassen er det som skal til for at folk skal bruke sin restarbeidsevne. Her ser vi hvordan Wadels (1978: 47) funn om at sykefraværende må vise villighet til å *prøve* å arbeide for å oppfattes som verdige trengende og bevise at arbeidsuførheten er reell, fortsatt er gjeldende. Dette vitner om diskursers vedvarenhet.

---

⁸⁹ Verdens Gang 16.11.09

Selv om restarbeidsevnesyntesen er i en hegemonisk posisjon, blir den via motstanden mot Tilretteleggingsdiskursen også delvis motstritt⁹⁰. Likevel dreier det seg da i hovedsak om motstand mot arbeidsgivers økonomiske ansvar for tilrettelegging, men ikke mot artikuleringer at restarbeidsevneelementet, noe som også må forstås i lys av arbeids moralske status og ikke bare Kostnadsproblemet. Da blir ikke restarbeidsevneelementet diskursivt artikulert, fordi det ikke dreier seg om arbeidstakere, men om det økonomiske ansvaret.

Syntesen kan gi inntrykk av å være en vinn-vinn-løsning, men den kan også ha sosiale konsekvenser. Restarbeidsevner avhenger at man er i stand til å gjøre noe i den jobben man har. Dette avhenger av hvilken type bedrift man arbeider i, på hvilke oppgaver man har og hvilke oppgaver som eventuelt kan fristilles til den som skal få utnyttet sin restarbeidsevne. Restarbeidsevnesyntesen dekker over slike strukturelle forhold rundt arbeidet. Et eksempel kan være at selv om man brekker beinet og fortsatt er i form til å gjøre arbeidsoppgaver i sittende posisjon, så har ikke arbeidsplassen nødvendigvis noen oppgaver som innebærer en sittende posisjon⁹¹.

For den enkelte kan det også være problematisk i arbeidsmiljøet å være mindre effektiv enn de andre, være den om ikke bidrar like mye, noe som synliggjør sykdommen eller grad av arbeids(u)førhet og blottlegger arbeidstakeren overfor kolleger. Denne konsekvensen blir artikulert i sykefraværdebatten, og det blir pekt på behovet for å skape aksept for sykdom i arbeidslivet.⁹² Om denne aksepten skulle bli større, vil det likevel være snakk om en endring over tid, slik at de første "generasjonene" av inkluderte kanskje føler inkluderingen i arbeidslivet mer som et *bør* enn som et *vil*, som jeg viste i 5.2.1 .

Restarbeidsevnesyntesen kan bidra til å senke andelen utenfor arbeidslivet, noe som kan gjøre Kostnadsproblemet mindre, men dette kan også bidra til å gjøre sykefraværende mer "eksotiske". Ved å gjøre sykelønnsordningen mindre tilgjengelig vil det bli vanskeligere også for *de som virkelig trenger den* og vi kan bli vitner til økt marginalisering av arbeidsuføre. I datamaterialet er det få spor av denne typen artikuleringer, men da rettes det kritikk mot restarbeidsevnesyntesen med fokus på kontroll og mistenkeliggjøring av syke mennesker⁹³.

---

⁹⁰ Dagens Næringsliv 16.02.10

⁹¹ Dagens Næringsliv 27.02.10

⁹² Verdens Gang 16.11.09

⁹³ Dagbladet 02.12.09

5.2.4 Kollaps av mening, samspill mellom synteser

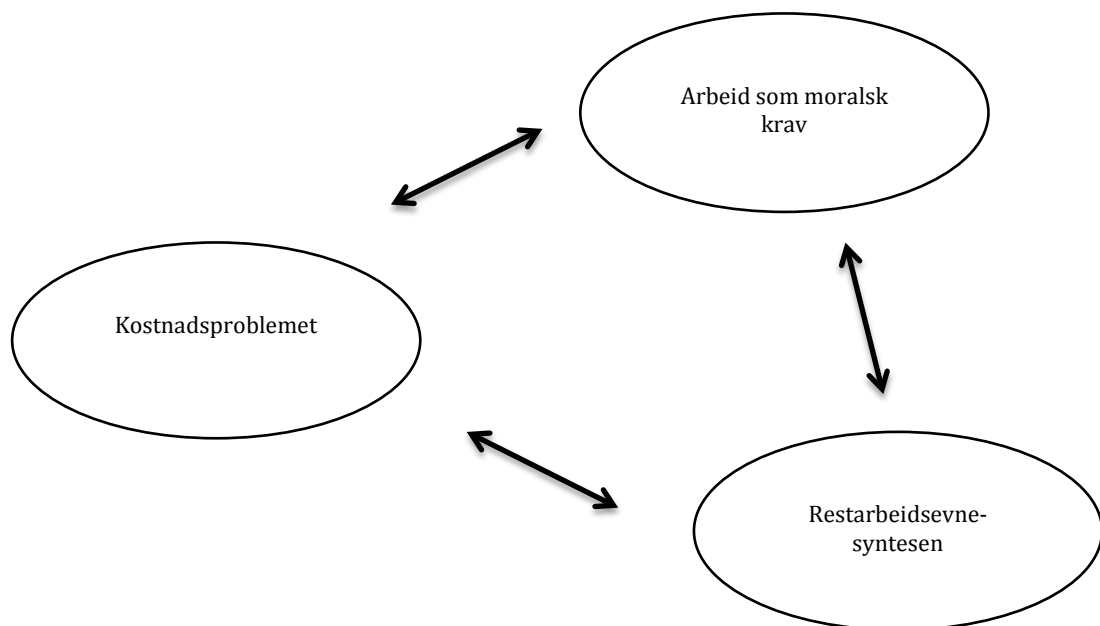
Hegemoniet i sykefraværdebatten fremtrer som et problem, Kostnadsproblemet, og en løsning, Restarbeidsevnesyntesen, og har et utgangspunkt i det moralske kravet om arbeid. Her vil også syntesene og diskursene være praksis som opprettholder arbeidets posisjon, det gir lite mening å si at først kom arbeidets moralske posisjon, deretter kom syntesene. Det er samspillet mellom diskursene som danner grunnlaget for hegemoniet, slik også Torfing (2004: 249-50) finner i sin studie.

Den hegemoniske intervensjonen mot Hvilediskursen er viktig for å forstå Restarbeidsevnesyntesen. Intervensjonen innehar en rekke artikuleringer av at momentet *sykdom* er gjennom en endringsprosess, sykdom er ikke det samme som arbeidsuførhet, det var noe vi trodde *før*. I sykefraværdebatten kan det se ut til et meningskollaps når det kommer til hva som gjør folk friske i debatten, et kollaps som ser slik ut: Er man syk, er aktivitet ofte helsebringende. Dette kan ha en sammenheng med en større aktivitetsdiskurs hvor trening og turgåing sannsynligvis inngår. Videre går resonnet slik: Hjemme er det ingen aktivitet, der sitter man i sofaen og kjenner etter hvor ubehagelig man har det. En slik forståelse kommer kanskje av at når man er i arbeid, er hjemmet det stedet man avveksler, tar det med ro og sitter i sofaen. Hvis vi sammenligner med pensjonisttilværelsen, er ikke uttalelser som «Jeg har aldri hatt det så travelt som etter at jeg gikk av med pensjon!» ikke uvanlige. Heller ikke de motsatte beskrivelsene, at mange føler seg passive og ensomme etter at de er ferdige i jobb. Det problematiske med en hegemonisk forståelse av hjemmet som et passiviserende sted, er at det tilslører kontingensen, at hjemmet eller rommet utenfor arbeidsplassen kan være nesten hva som helst, hva aktivitetsnivå angår. Hjemmet som passiviserende er en ideologisk lukning som bidrar til å støtte oppom at det er på jobb man bør være. Forståelsen innebærer også en forståelse av mennesket som passivt, som ikke klarer å aktivisere seg selv.

Mening knyttet til sykdom og arbeid artikuleres deretter slik: I arbeidet er det aktivitet, der treffer man hyggelige mennesker og har interessante arbeidsoppgaver. Også dette vitner om en smal forståelse av hva mennesker syns om arbeidsplassene sine og av hvilke typer sykdom de har. Noen type arbeider er repetitive og belastende, andre ikke. Når mening kollapse, er det fra

«aktivitet er helende» til «arbeid er helsebringende». Er du syk, bør du fortsette å være i arbeid. For å kunne være i arbeid, må arbeidsplassene tilrettelegge for deg.⁹⁴

Når mening kollapse på denne måten, ser det ut til å hvile på arbeidets moralske posisjon. Hvis arbeid hadde blitt artikulert bare som et nødvendig onde, ville det vært vanskeligere å foreskrive det som medisin, at det kan være bedre enn å være i arbeid enn å være sykefraværende. Hegemoniet ser ikke ut til å fortrenge de øvrige diskursene, men fremtrer som resultat av møtene mellom diskursene i debatten. Restarbeidsevnesyntesen hviler både på en forståelse av arbeid både som helsebringende, et gode og et nødvendig onde, og som en løsning på Kostnadsproblemet. Restarbeidsevner som løsning på sykefraværnsnivået skal oppnås gjennom tilrettelegging i på arbeidsplassen og et mer inkluderende arbeidsliv. Samspillet mellom en syntesen og problemet er funksjonelt, de passer nesten litt for godt sammen. Hvis det medisinsk er slik at passivitet kan forlenge sykdomsforløpet, er det klart at aktivitet er en løsning. Det er ikke like åpenbart hvorfor denne aktiviteten skal foregå på arbeidsplassen, eller at den aktiviteten som foregår på arbeidsplassen er den som er mest helsebringende. Restarbeidsevnesyntesen dannes som et møte mellom en aktivitetsdiskurs og Kostnadsproblemet, de hviler på hverandre, ikke som motstand, men som bidrag til hverandre.

Figur 6 Samspillet mellom høyere synteser i sykefraværdebatten

---

⁹⁴ Verdens Gang 16.11 09

I modellen over indikerer pilene støtte mellom syntesene i sykefraværdebatten.

Arbeidsdiskursen og Strevsomhetsdiskursen innehar også artikuleringer av arbeid som et sosialt gode som man ikke bør ekskluderes fra, noe som også er sentralt for å forstå hvordan Restarbeidsevnesyntesen får sin forenende effekt. Her spiller begrepsparet inkludering/ekskludering en viktig rolle, som jeg viste i 5.2.1. Restarbeidsevnesyntesen vil kunne bidra til at flere av de som ønsker det kan være i arbeid. Det moralske kravet om inkludering, fremtrer som en flytende betegner, slik at det diskursivt passer inn i samtlige av diskursene, hvorfor og hvordan de skal inkluderes kommer i bakgrunnen. Inkludering av helsemessige hensyn, av sosiale hensyn og av økonomiske hensyn.

Likevel kan det også forsterke stigmatisering av de som ikke er i arbeidslivet, noe som vil virke regulerende og gjøre at arbeid fremstår som det beste valget for den enkelte. Men for de som ikke kan velge, for de med dårligere helse, vil forståelsen av hjemmet og rommet utenfor arbeidslivet kanskje gjøre livet litt surere, deres sosiale status dårligere og vi kan være vitner til en vedvarende undertrykkelse av sosialt vanskeligstilte.

Kostnadsproblemets egenskaper som flytende betegner blir tydelig gjennom den stadige utvidelsen av hvem sykefravær koster noe for. *Koster* brukes i tillegg til økonomiske forhold om medisinske og sosiale. Denne flytende egenskapen i språket gjør at uenighet kan tilsløres mer eller mindre ubevisst i samtale, men det kan også brukes strategisk gjennom hegemoniske intervensjoner. På den måten kan entydighet dannes på tvers av diskursene og det antagonistiske forholdet oppløses. I sykefraværdebatten fremstår ikke hegemoniet som et oppløsning av motstanden, men ved at det er enkelte momenter som kommer igjen i alle diskursene, om enn med ulike nyanser. Laclau og Mouffes vektlegger at hegemoni aldri blir totalt, noe som kan ses ved at det jevnlig er debatter om velferdsordningers utforminger. Det ser likevel ut til at det antagonistiske i forholdet mellom diskursene kommer i bakgrunnen ved de tre enhetene som utgjør hegemoniet.

5.3 Oppsummering

I dette kapitlet har jeg vist hvordan forholdet mellom diskursene varierer mellom å være sterkt antagonistiske, slik som mellom Illegitimitetsdiskursen og Strevsomhetsdiskursen, og å være forsøk på å endre diskursen fra innsiden, som mellom Tilretteleggingsdiskursen og Arbeidsdiskursen. Dislokasjon kan være både uforståeliggjøring som vil sette den andre diskursen ut av spill og det kan være av mer omvridende karakter. I 5.1.5 diskuterte jeg hvordan angrep på en usynlig diskurs, Hvilediskursen, tar form som en hegemonisk intervensjon som skaper samling på tvers av Tilretteleggingsdiskursen, Illegitimitetsdiskursen og Arbeidsdiskursen.

Hegemoniet i sykefraværsdebatten ser ut til å bestå av tre synteser som spiller godt sammen, men er av ulik karakter. Bakgrunnen kan sies å være det moralske kravet om arbeid. Alle bør være i arbeid, de bør ønske å være i arbeid og de bør ønskes velkommen i arbeidet. Sykefraværet konstrueres som et kostnadsproblem, fremfor et medisinsk problem eller et arbeidsforholdsproblem. Denne konstruksjonen skjer på tvers av diskursene og den møter nesten ingen motstand. Løsningen på kostnadsproblemet hviler støtt på kravet om arbeid og fremtrer som Restarbeidsevnesyntesen. Momentet restarbeidsevne kommer til uttrykk på ulike måter, for eksempel 'alle er i form til å gjøre noe' og at 'ingen bør ekskluderes fra arbeidslivet'.

6 Konklusjon

I dette avsluttende kapittelet vil jeg først reflektere over valg av datamateriale, før jeg sammenfatter funnene jeg har gjort i søken etter svar på forskningsspørsmålene mine. Jeg vil ta for meg *Hvilke diskurser finner vi i sykefraværdebatten?* i del 6.2, for deretter å gjennomgå funnene fra *Hvordan arter forholdene mellom diskursene seg?* og *Finnes det et hegemoni i sykefraværdebatten og hvordan fremtrer dette?* i del 6.3. I delkapittel 6.4 vil jeg reflektere over teoretiske valg, før jeg til slutt vil forsøke å sette sykefraværdebatten inn i en større sammenheng.

6.1 Metodiske refleksjoner

I denne oppgaven valgte jeg å ta utgangspunkt i diskursene i seg selv, fremfor å se på institusjonene som den ene motorkraften i diskursers opprettholdelse og utvikling. Det er ikke dermed sagt at institusjoner og personer ikke har innflytelse og påvirker diskursenes "ferd", noe Johnson med flere (se for eksempel Johnson med flere (2009) og Hermansson and Johnson (2007)) finner i sine studier. Ved å ta dette perspektivet ønsket jeg å få frem diskursenes sosiale opprettholdelse og alminnelighet.

Ved å bruke avisartikler som datamateriale fikk jeg innsyn i et bredt spekter av perspektiver, også de som ikke er like tydelige i offentlige dokumenter. På den måten kan mitt bidrag gi innsikt i hvordan motstanden mot hegemoniet også påvirker samfunnsendringer, altså et bredere perspektiv på kampen om sykefraværet.

6.2 Diskurser i sykefraværdebatten

Med utgangspunkt i de analytiske begrepene *artikulasjon*, *element*, *moment*, *nodalpunkt* og *ekvivalenskjede* har jeg funnet fire tydelige diskurser i sykefraværdebatten.

I Arbeidsdiskursen fremtrer arbeid som et gode som er helsebringende og meningsfylt og som kan gi arbeidstakere verdighet. I denne diskursen vektlegges grad av arbeidsførhet og restarbeidsevner fremfor sykdom, og særlig langtidssykefravær artikuleres som sykdomsproduserende. Sykelønnsordningen kan bevares, men IA-avtalen må få større effekt. I Arbeidsdiskursen er det flere i arbeid som er løsningen og det foreslås virkemidler rettet mot både arbeidsgivere, leger, arbeidstakere og NAV.

I Strevsomhetsdiskursen derimot, vektlegges arbeidets harde karakter og arbeidslivet som strevsomt, noe som kan gi sykefravær. Her kan sykdom kan gi behov for fritak fra arbeidslivet. Strukturelle forhold som anbudssystemet og omstillinger trekkes frem som årsaker til sykefravær, noe som krever andre løsninger enn flere i arbeid. Sykefraværnivået artikuleres som forventet og stabilt, ikke som høyt eller stigende. Tilrettelegging fremheves likevel som et viktig virkemiddel for å gjøre arbeidslivet mer inkluderende og dermed senke sykefraværet. Det vektlegges også at virkemidlene i IA-avtalen ikke må være så sterke at de virker mot sin hensikt, ved at arbeidsgivere ikke ønsker å ansette arbeidstakere med dårlig helse, dersom de får økonomiske belastninger av det.

Illegitimitetsdiskursen innehar en forståelse av at økt sykefravær i stor grad er et tegn på moralsk forfall og at folk kjenner for godt etter. Innbakt i dette ligger en forståelse av at folk ikke egentlig vil være i arbeid og at arbeid er et nødvendig onde. Også her vektlegges restarbeidsevner fremfor sykdom. For å senke sykefraværet foreslås økonomiske virkemidler som karensdager for å gjøre det mer økonomisk lønnsomt å være på jobb enn å bli hjemme. I Illegitimitetsdiskursen artikuleres svekkelse av sammenhengen mellom arbeid og inntekt som en negativ bieffekt av sykelønnsordningen. Det foreslås også å innføre normerte sykemeldingsperioder for vanlige diagnoser som veiledende for legers sykemeldingspraksis.

I Tilretteleggingsdiskursen er IA-avtalens virkemidler som vektlegges. Diskursen ligger ellers ganske tett opptil Arbeidsdiskursen, men skiller seg fra den ved et menneskesyn som fremhever økonomisk incentiver, noe som også går igjen i Illegitimitetsdiskursen. For eksempel, for å få økt tilrettelegging i arbeidslivet, må det sterkere incentiver rettet mot arbeidsgivere til, slik at syke arbeidstakere får utnyttet sin restarbeidsevne.

Ved siden av disse fire diskursene kan jeg også se tegn til en Hvilediskurs. Denne ser ut til å være et motstykke til restarbeidsevnetanken, ved at når man er syk, trenger man hvile og fritak fra arbeidsoppgaver. Diskursen kommer bare indirekte til uttrykk i datamaterialet gjennom motstand fra Arbeidsdiskursen, Tilretteleggingsdiskursen og Illegitimitetsdiskursen. Motstanden kan kategoriseres som en hegemonisk intervensjon som skaper entydighet på tvers av disse diskursene på mange måter støter sammen antagonistisk.

6.3 Motstand og hegemoni i sykefraværdebatten

I sykefraværdebatten arter forholdene mellom de fire diskursene seg ulikt. Det er særlig Strevsomsomhetsdiskursen og Illegitimitetsdiskursen som fremtrer som antagonistisk. Disse diskursene fremtrer tydelig gjennom motstand mot artikuleringer med trekk fra den andre diskursen. Motstanden kommer frem i forsøk på å sette den motstående diskursen ut av spill. De sosiale konsekvensene av disse diskursene er svært ulike og Illegitimitetsdiskursen kan sies å ramme svake-restilte i samfunnet hardere enn Strevsomsomhetsdiskursen.

Tilretteleggingsdiskursen ser ut som et brudd med Arbeidsdiskursen, da den først kommer tydelig til syne i datamaterialet etter at IA-avtalen ble presentert. Dette er et eksempel på hvordan det skapes brudd i internt i diskurser og momenter reartikuleres og gis ny mening. Tilretteleggingsdiskursen, Illegitimitetsdiskursen og Arbeidsdiskursen konstrueres på mange måter som rettet mot samme mål, Hvilediskursen. Artikulasjoner av Tilretteleggingsdiskursen og Illegitimitetsdiskursen fremhever sterkere virkemidler enn Arbeidsdiskursen.

Et viktig funn i denne oppgaven er også hvilken posisjon arbeid har i sykefraværdebatten. Selv om arbeid artikuleres ulikt i diskursene er det likevel et overordnet budskap, nemlig at alle bør arbeide. I Strevsomsomhetsdiskursen er det et implisitt krav om at man bør ønske å være inkludert i arbeidslivet, mens i Arbeidsdiskursen og Tilretteleggingsdiskursen fremstår arbeid som et gode og som helsebringende. I Illegitimitetsdiskursen fremstår arbeid som en motsats til å ta av et fellesgode. Arbeidet artikuleres altså både som noe som har egenverdi i tillegg til ulike moralske krav om at man bør være i arbeid.

I tillegg til angrepet på Hvilediskursen, virker også konstruksjonen av sykefravær som et kostnadsproblem også samlende på de ulike diskursene. Kostnadsproblemet fremtrer som hegemonisk ved at det vektlegges i alle fire diskursene og det nesten ikke møter motstand, denne forståelsen virker totaliserende. Løsningen som presenteres på dette kollektive problemet består i å innsnevre andelen i sykefravær gjennom tilrettelegging i arbeidslivet, slik at syke kan benytte seg av sin restarbeidsevne. Ved å artikulere restarbeidsevne-momentet, dislokaliseres Hvilediskursen og sykdomsmomentet får en annen betydning enn *arbeidsuførhet*. Jeg kaller denne løsningen Restarbeidsevnesyntesen. Arbeid som moralsk krav, Restarbeidsevnesyntesen og Kostnadsproblemet fremtrer som hegemoniske i sykefraværdebatten og de virker forsterkende på hverandre gjennom et funksjonelt samspill.

6.4 Teoretiske refleksjoner

I denne oppgaven har jeg valgt å analysere sykefraværsdebatten ved hjelp av Laclau og Mouffes diskursteori. Ved å ta i bruk et diskursanalytisk perspektiv kunne jeg lettere få innsikt i debattens ulike perspektiver på sykefravær. Midré (1990) viser i sin studie at ulike forståelsers posisjon varierer over tid. Ved å ta i bruk diskurs- og hegemonibegrepet tydeliggjøres det hvordan disse forståelsene eksisterer side om side, uten at de er i samme posisjon. Diskurser har en strukturerende effekt på hvordan vi forstår fenomener, også når de ikke er hegemoniske. Derfor er det nyttig å ta inn Foucaults maktforståelse, at motstanden ikke står i en utvendig posisjon til makten, men er som maktens holdepunkter.

En annen av diskursteoriens styrke i denne sammenhengen ligger i vektleggingen av at diskurser og hegemoni aldri er totale. Jeg forstår i likhet med Laclau (1990: 33-5) hegemonibegrepet som i en mellomposisjon mellom *objektivitet* og *politikk*, noe som får frem motstanden og gir et endringsperspektiv. Begrepene *dislokasjon* og *hegemonisk intervensjon* bidrar til å synliggjøre hvordan diskursers posisjon dannes og endres i kamp. Dette kommer særlig til uttrykk gjennom kampen mot Hvilediskursen. Også antagonismeperspektivet brukt om forholdet mellom diskurser, fremfor forholdet mellom grupper i samfunnet viste seg fruktbart fordi det får frem det politiske, for eksempel mellom Strevsomhetsdiskursen og Illegitimitetsdiskursen.

Ved hjelp av begrepet *ideologisk lukning* kan en diskursteoretisk tilnærming også bidra til å forklare diskursers vedvarende egenskaper og hegemoni, ikke bare endring. Johnson med flere (2009:14) mener for eksempel at helse- og arbeidsmiljøforklaringer på sykefravær ikke har oppnådd status som troverdige og at Överutnyttjandesdiskursen, den svenske ekvivalensen til Illegitimitetsdiskursen, i større grad kunne tilby troverdige forklaringer. Begreper som dislokasjon og ideologisk lukning får frem hvordan noen forklaringer fremtrer som troverdige og andre ikke gjør det. Som Midré (1990: 39) skriver: «Forholdet mellom synd og sykdom, dovenskap og ervervmessig uførhet er uklart. Overgangen mellom det moralske normbruddet og det helsemessige sammenbruddet kan være flytende.» Det er ikke åpenbart hvordan vi skal forstå sykefravær og diskursene i sykefraværsdebatten gjør på ulike måter krav på sannheten.

Foucaults maktperspektiv sammen med Torfings (2004: 249-50) funn om hegemoniet som et resultat av konflikten mellom diskursene og kompromissene som dannes over tid, har bidratt til å synliggjøre hvordan også den tilsynelatende mer marginale Strevsomhetsdiskursen også har innflytelse på hvilke synteser som dannes og hvordan hegemoniet fremtrer. Hegemoniet er ikke

et resultat av én diskurs totale dominans av andre diskursive formasjoner, men av samspillet mellom diskursene. Syntesene som dannes er langt enklere og mindre nyansert, enn de mindre diskursene. Det har foregått en meningsreduksjon og vi ser hvordan kostnad på ulike måter sammen med at arbeidets moralske posisjon, legitimerer en avgrensning i tilgang til sykelønnsordningen gjennom restarbeidsevnelementet. Det dannes en symbolsk forenet politisk vilje til å løse det kollektive problemet sykefraværnivået. Foreningen er symbolsk, da hegemoniet ikke innebærer en totalisering, syntesen glatter ikke ut alle uoverensstemmelsene, men setter dem i bakgrunnen.

6.5 Kampen om velferdsstaten

Denne studien av sykefraværdebatten er en studie av hvordan vi konstruerer en bit av den sosiale virkeligheten på ulike måter. Det er en studie av menneskesyn, av arbeid, av sykelønnsordningens sosiale posisjon, i tillegg til å være en studie av hvordan sykefravær tilskrives mening i de riksdekkende avisene. Hvilket menneskesyn som har oppslutning vil prege hvilke løsninger som fremstår som fornuftige, noe som er interessant i en større kontekst enn kun i sykefraværdebatten.

I løpet av sykefraværdebatten kommer det via Tilretteleggingsdiskursen og Illegitimitetsdiskursen en incentiv- og rasjonalitetsdiskurs til uttrykk, at mennesker er økonomisk incentivdrevne og at vi tar valg basert på hva som er økonomisk rasjonelt. Midré (1990: 199-201) mener at samfunnsøkonomene og deres incentiv- og rasjonalitetsteorier har fått oppslutning siden 1970-tallet. Innenfor disse teoriene vektlegges det at arbeid må lønne seg mer enn for eksempel sykelønn, dersom man ønsker å holde folk i arbeid. Sykefravær er et valg aktører tar ut fra økonomisk lønnsomhet. Trekk av dette finner jeg i Illegitimitetsdiskursen også. I Tilretteleggingsdiskursen vektlegges dette menneskesynet i størst grad i tilknytning til arbeidsgivere og incentiver for tilrettelegging på arbeidsplassen. Både Torfing (2004) og Johnson og Hermansson (2007) mener at denne forståelsen av menneskelig handling står svært sterkt og at andre type forklaringer blir utelukket i henholdsvis danske og svenske velferdsdiskurser. I sykefraværdebatten kommer ulike menneskesyn til uttrykk, men ved å se på hvilke virkemidler som foreslås kommer det tydelig frem at også i norsk kontekst står en incentiv- og rasjonalitetsdiskurs sterkt. Et problem med en slik forståelse er at de strukturelle kontekstene aktørene tar *valgene* i kommer i bakgrunnen.

I sykefraværsdebatten kommer vektlegging av strukturelle forhold i størst grad til uttrykk i Strevsomhetsdiskursen. Denne diskursen har trekk av en større velferds- og solidaritetsdiskurs som kommer til uttrykk for eksempel gjennom artikulering av *rettferdighet* som utgangspunkt for sykelønnsordningen. I debatten bidrar den med et sterkt moralsk krav om å se sykefravær i lys av strukturelle forhold på arbeidsplassene og i samfunnet. Den bidrar også med et solidaritetsperspektiv hvor sykefraværende får status som vanskeligstilte relativt til de som ikke er syke. Dette perspektivet avhenger av at sykefravær anses for å kunne ha opphav i sykdom og dårlig helse. Konsekvensen ved fortregning av denne diskursen vil bestå i at sykefravær ikke lenger forstås i sammenheng med sykdom, noe som setter spørsmål ved hele sykelønnsordningen. Likevel er ikke avvikling av sykelønnsordningen et tema i sykefraværsdebatten, det er heller snakk om innskrenkning av ordningen.

Den hegemoniske konstruksjonen av sykefravær som et kostnadsproblem kan også ses som et uttrykk for svekkelse av helse- og arbeidsforholdsforklaringer på sykefravær. Ved å konstruere sykefravær som et kostnadsproblem formes det innenfor et økonomisk vokabular og veien er kort til incentiv- og rasjonalitetsteoriens verden. Likevel er det moralske kravet om arbeid viktig i sykefraværsdebatten, noe som er tydelig i alle diskursene. Særlig i Arbeidsdiskursen og Strevsomhetsdiskursen blir det moralske kravet begrunnet med at arbeidslivet ikke må være ekskluderende. Et inkluderende arbeidsliv artikuleres som *rettferdig*. Det at en slik tanke får innflytelse av det omfanget den gjør i sykefraværsdebatten viser at velferds- og solidaritetsdiskurser også er sterke og viktige for å forstå utviklingen i velferdsordningene. Hvilke endringer anses som moralsk og sosialt riktige?

Restarbeidsevnesyntesens brede nedslagsfelt vitner om at aktiviseringsbaserte ordninger fremstår som sosialt riktige løsninger for velferdsordningene, i likhet med Torfings (2004) funn i Danmark. I aktiviseringsbaserte ordninger vil den trengende måtte bevise seg som verdig. I et misbruksperspektiv som i Illegitimitetsdiskursen, vil slike løsninger anses som fornuftige måter å få kontroll på misbruket på. På denne måten kan også sykelønnsordningen opprettholdes, uten endringer i selve ordningen. Dette faller i god jord både innenfor både Arbeidsdiskursen og Strevsomhetsdiskursen, fordi det ivaretar velferdsordningenes mål om å skape en trygg grunn for vanskeligstilte. Samtidig gjøres ordningen mindre tilgjengelig, også for de som trenger den. Midré (1990: 208) skriver at jakten på de uverdige har hatt en tendens til å ramme tilfeldig. Spørsmålet er hvor godt tilretteleggingsordningen treffer og om den avgrenser i de "rette" tilfellene.

Hvordan anses sykelønnsordningen og derigjennom velferdsstaten? Har ordningen legitimitet? Hegemoniet dannes rundt en *usikkerhet* knyttet til velferdsordningen. En usikkerhet knyttet til spørsmål om generøsitet og overforbruk, men også til spørsmål om arbeidslivets potensielt ekskluderende egenskaper og arbeid som et gode. Fokuset i debatten ligger på spørsmålet om hvordan en sykelønnsordning kan *oppretholdes* som en del av velferdsstaten, på tross av ulikhetene i hva som anses som mulige årsaker til sykefravær.

Litteraturliste

- Allen, Steven G. 1981. "An empirical model of work attendance." *The Review of Economics and Statistics* no. 63 (1):77–87.
- Allern, Sigurd, and Ester Pollack. 2009. *Skandalenes markeds plass: politikk, moral og mediedrev*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Barker, Chris. 2008. *Cultural studies: theory and practice*. 3 ed. London: Sage. Original edition, 2000.
- Bay, Ann-Helén, and Jo Saglie. 2003. *I verdens rikeste land. Pressens dekning av velferdsstaten 1969-99*. Oslo: NOVA.
- Berlufsen, Bjarne, and Dag Gundersen. 2000. *Fremmedord blå ordbok*. 4. ed. Oslo: Kunnskapsforlaget.
- Brochmann, Grete. 2002. "Velferdsstat, integrasjon og majoritetens legitimitet." In *Sand i maskineriet: Makt og demokrati i det flerkulturelle Norge*, edited by Grete Brochmann, Tordis Borchgrevink and Jon Rogstad, 215 s. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Burr, Vivien. 1995. *An Introduction to Social Constructionism*. London og New York: Routledge.
- Creswell, John W. 2007. *Qualitative inquiry & research design: choosing among five approaches*. 2 ed. London: Sage Publication, Inc.
- Esmark, Anders, Carsten Bagge Laustsen, and Niels Åkestrøm Andersen. 2005. *Sosialkonstruktivistiske analysestrategier*. Roskilde: Roskilde University Press.
- Fangen, Katrine. 2004. *Deltakende observasjon*. Oslo: Fagbokforlaget. Reprint, 2.
- Foss, Line, and Knut Skyberg. 2008. *Sykefravær i ulike bransjer: Utvikling i sykefravær og uførhet i lys av individuelle faktorer og forhold ved arbeidsplassen*. STAMI-rapport. Oslo: Statens arbeidsmiljøinstitutt.
- Foucault, Michel. 1999. *Seksualitetens historie I*. Translated by Espen Schaanning. Oslo: EXIL.
- Frønes, Ivar. 2010. "Hvor mange fattige barn finnes det i Norge? Om kategorisering og operasjonalisering, og dets betydning for politisk og sosiologisk forståelse." In *Metodene våre. Eksempler fra samfunnsvitenskapelig forskning*, edited by Dag Album, Marianne Nordli Hansen and Karin Widerberg, 33-45. Oslo: Universitetsforlaget.
- Geertz, Clifford. 2002. "Thick descriptions: Toward an interpretive theory of culture." In *Cultural sociology*, edited by Lyn Spillman, XIV, 369 s. Malden, Mass.: Blackwell.
- Graue, Elisabeth, and Daniel J. Walsh. 1998. "Generating data." In *Studying Children in Context*. London: Sage.
- Griswold, Wendy. 2008. *Cultures and societies in a changing world*. 3 ed. Thousand Oaks, Calif.: Pine Forge Press.

- Haarr, Tone Knudsen, and Anne Krogstad. 2011. "Myten om den norske kultureliten." *Sosiologisk tidsskrift* no. 19 (1):6-28.
- Hagelund, Anniken. 2003. *The importance of being decent. Political discourse on immigration in Norway 1970-2002*. Oslo: Unipax. Institutt for Samfunnsforskning.
- Hagen, Kåre, and Jon M. Hippe. 1991. *Alle vet jo at... Rapport om sykelønn og sykefravær*. Oslo: FAFO.
- Hallin, Daniel C., and Paolo Mancini. 2004. *Comparing media systems: three models of media and politics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hermansson, Annika, and Björn Johnson. 2007. "Överutnyttjandediskursen. En innehålls- och konsekvensanalys av diskursen kring överutnyttjande av sjukförsäkringen." *Arbetsliv i omvandling* no. 9.
- IA-avtalen. 12.10.2001. Stortingsproposisjon nr 1 Tillegg nr. 1 (2001-2002) Intensjonsavtale om et inkluderende arbeidsliv. edited by Arbeids- og administrasjonsdepartementet. Oslo: Arbeids- og administrasjonsdepartementet.
- . 2006-2009. Intensjonsavtale om et mer inkluderende arbeidsliv 2006-2009. edited by Arbeidsdepartementet. Oslo: Arbeidsdepartementet.
- Johnson, Björn, Lena Christiansson, and Tilde Dalqvist. 2009. *Kampen om sjukfrånvaron: Tre organisationers konstruksjoner av sjukfrånvaron som samhällsproblem*. Växjö: Växjö Universitet.
- Jørgensen, Marianne Winther, and Louise Phillips. 1999. *Diskursanalyse som teori og metode*. Frederikberg: Roskilde Universitets-forlag.
- Laclau, Ernesto. 1990. *New reflections on the revolution of our time*. London: Verso.
- . 1993. "Power and representation." In *Politics, theory, and contemporary culture*, edited by Mark Poster, 277-296. New York: Columbia University Press.
- Laclau, Ernesto, and Chantal Mouffe. 2001. *Hegemony and socialist strategy: Towards a radical democratic politics*. 2 ed. London: Verso.
- Lukes, Steven. 2004. *Power: A Radical View*. 2 ed. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Midré, Georges. 1990. *Bot, bedring eller brød? Om bedømming og behandling av sosial nød fra reformasjon til velferdsstaten*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Mouffe, Chantal. 1997a. "Gramsci i dag - politikk, hegemoni og overgangsteori." In *Demokrati og hegemoni*, edited by Carsten Jensen, 39-44. København: Akademisk Forlag.
- . 1997b. "Hegemoni og ideologi." In *Demokrati og hegemoni*, edited by Carsten Jensen, 21-32. København: Akademisk Forlag.
- . 1997c. "Hegemoni og ideologi hos Gramsci." In *Demokrati og hegemoni*, edited by Carsten Jensen, 45-64. København: Akademisk Forlag.

- Mykletun, Arnstein, Hege R Eriksen, Knut Røed, Gisle Schmidt, Anette Fosse, Grethe Damberg, Ellen Christine Christiansen, and Bjørn Guldvoll. 2010. *Tiltak for reduksjon i sykefravær: Aktiviserings- og nærværsreform*. edited by Arbeidsdepartementet. Oslo.
- Nash, Kate. 2000. *Contemporary political sociology: globalization, politics, and power*. Malden, Mass.: Blackwell Publ.
- NAV. 2011. *Virksomhetsstrategi for Arbeids- og velferdsetaten 2011-2020*. edited by Arbeids- og velferdsdirektoratet. Oslo: Arbeids- og velferdsdirektoratet.
- Neumann, Iver B. 2001. *Mening, materialitet, makt: En innføring i diskursanalyse*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Parker, Ian. 1992. *Discourse dynamics: critical analysis for social and individual psychology*. London: Routledge.
- Richardson, John E. 2007. *Analysing newspapers: an approach from critical discourse analysis* Houndmills: Palgrave/Macmillan.
- Sandman, Matz, Rita Lekang, Geir Riise, Einfried Halvorsen, Grete Johansen, Ivar Jørgensen, Gladys Sanchez, Finn Berge Haaland, Liv Overaae, Gudrun Holgersen, Terje Vigen, Finn Melbø, Liv Haugen, Åse Rellsve, Elfriede Børsum, Johanne Sundby, Tone Kjeldsberg, Årstein Risan, Ola Heen Strømme, Kristin Sørheim, Grethe Hammarqvist, Ole Alexander Opdalshei, Hege Andersen, and Lars Fjell Hansson. 15.09.2000. *Sykefravær og uførepensjonering. Et inkluderende arbeidsliv*. edited by Sosial- og helsedepartementet. Oslo: Statens forvaltningstjeneste. Informasjonsforvaltning.
- Silverman, David. 2010. *Doing qualitative research*. 3 ed. London: Sage.
- Staubæs, Dorthe. 2004. *Køn, etnicitet og skoleliv*. Fredriksberg: Forlaget Samfundslitteratur.
- Tellnes, Gunnar. 2011. "Aspects of sickness certification and work ability." In *Social aspects of illness, disease and sickness absence*, edited by Halvor Nordby, Rolf Rønning and Gunnar Tellnes. Oslo: Unipub.
- Thagaard, Tove. 2009. *Systematikk og innlevelse: En innføring i kvalitativ metode*. 3 ed. Oslo: Fagbokforlaget.
- Thompson, John B. 1984. *Studies in the theory of ideology*. Cambridge: Polity Press.
- Torfinn, Jacob. 1999. *New theories of discourse: Laclau, Mouffe and Žižek*. Oxford: Blackwell Publishers Ltd.
- . 2004. *Det stille sporskiftet i velfærdsstaten. En diskursteoretisk beslutningsprosessanalyse*. Århus: Aarhus Universitetsforlag.
- Wadel, Cato. 1978. *Trygdeliv og arbeidsliv*. Tromsø: Universitetsforlaget.
- Widerberg, Karin. 2005. *Historien om et kvalitativt forskningsopplegg*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Østbye, Helge, Knut Helland, Karl Knapskog, and Leif Ove Larsen. 2002. *Metodebok for mediefag*. Bergen: Fagbokforl.

Østhus, Ståle, and Arne Mastekaasa. 2010. The impact of downsizing on remaining workers' sickness absence. *Social Science & Medicine* 71 (8): 1455-1462.

Nettsider

Klassekampen, sist besøkt 22.06.12:

http://klassekampen.no/om_oss

Lovdata, sist besøkt 22.06.12:

<http://lovdata.no/all/tl-19970228-019-020.html>

NESH/ettikkom, sist besøkt 22.06.12:

<http://.etikkom.no/no/Forskningsetikk/Etiske-retningslinjer/Samfunnsvitenskap-jus-og-humaniora/B-Hensyn-til-personer-5---19/8-Krav-om-a-informere-dem-som-utforskes/>

<http://.etikkom.no/no/Forskningsetikk/Etiske-retningslinjer/Samfunnsvitenskap-jus-og-humaniora/B-Hensyn-til-personer-5---19/7-Krav-om-a-unnga-skade-og-alvorlige-belastninger/>

Regjeringen, sist besøkt 22.06.12:

http://www.regjeringen.no/nb/dep/ad/tema/velferdspolitik/inkluderende_arbeidsliv/organisering-og-mal.html?id=605467

Retriever, sist besøkt 22.06.12:

<https://web.retriever-info.com/services/archive.html>

Store Norske Leksikon, sist besøkt 22.06.12:

<http://snl.no/karensdager>

Wikipedia, sist besøkt 22.06.12:

<http://no.wikipedia.org/wiki/Debatt>

Alle kilder som er brukt i denne oppgaven er oppgitt.

Antall ord i denne oppgaven er 37603.

Vedlegg: Datamaterialet – en oversikt

Aftenposten	13.09.09	Sykdom i familie smitter
Aftenposten	30.09.09	Flere myter om sykefravær
Aftenposten	15.10.09	Nå tar vi oss sammen
Aftenposten	15.11.09	Kreftoverlevere i arbeid!
Aftenposten	20.11.09	Moralsk trygdepanikk
Aftenposten	25.11.09	Uenige om svensk grep
Aftenposten	09.12.09	Vil få ned sykefraværet med gladord
Aftenposten	23.12.09	Vi må våge å si nei
Aftenposten	02.01.10	Leger som sier nei
Aftenposten	12.01.10	Forskere taler Stoltenberg midt imot
Aftenposten	17.01.10	NHO vil ha normerte sykmeldinger
Aftenposten	21.01.10	Nav holder tall om leger skjult
Aftenposten	29.01.10	Bør prioritere de uføre
Aftenposten	07.02.10	Den skal tidlig krøkes...
Aftenposten	25.02.10	Skyver på tiltak mot sykefravær
Dagens Næringsliv	17.10.09	Tror ikke på kutt i ordningen
Dagens Næringsliv	28.11.09	Festtaler fra politikerne
Dagens Næringsliv	25.11.09	Bommet grovt på fravær
Dagens Næringsliv	02.12.09	Sykt helsevesen
Dagens Næringsliv	17.12.09	Feil om fravær
Dagens Næringsliv	19.12.09	Hviler i nedgang
Dagens Næringsliv	07.01.10	Flere forklaringer
Dagens Næringsliv	09.01.10	Betaler fullt ut for fravær
Dagens Næringsliv	14.01.10	Ta sykefravær inn i regnskapene!
Dagens Næringsliv	03.02.10	Fravær uten forklaring
Dagens Næringsliv	16.02.10	Sykdom og ansvar
Dagens Næringsliv	27.02.10	Venter kortvarig bedring
Dagens Næringsliv	16.03.10	Avtale uten virkning
Dagens Næringsliv	27.03.10	Uforpliktende avtale
Dagbladet	20.11.09	Svake mennesker?
Dagbladet	22.11.09	Vet ikke hvorfor vi er så syke

Dagbladet	30.11.09	Legeforeningen skamrosor ordningen
Dagbladet	19.12.09	Svinaktig
Dagbladet	12.01.2010	Dr Skavlan og Mr Hyde
Dagbladet	08.02.10	Syk – Sjefen har ofte skylda
Dagbladet	01.02.10	Enda sykere med kortere dager
Verdens Gang	16.11.09	Syk av sykefravær
Verdens Gang	05.01.10	Sykepraten går
Verdens Gang	15.01.10	Fraværet i NAV til værs
Verdens Gang	20.01.10	Holder legetall skjult
Verdens Gang	26.01.10	Sykefravær – Langt fra gratis
Verdens Gang	23.02.10	Syke eller snyltere
Verdens Gang	25.02.10	Dropper kampen
Klassekampen	24.09.09	Sykefraværet øker
Klassekampen	21.10.09	Professortull om sykefravær
Klassekampen	20.11.09	Fagforbundet: Stans anbudene
Klassekampen	04.12.09	Sykefraværet svinger
Klassekampen	11.01.10	For lett å bli sjukmeld
Klassekampen	12.01.10	Arbeidslivet må inkludera
Klassekampen	22.01.10	Sykefraværet
Klassekampen	04.02.10	Sykefravær
Klassekampen	05.02.10	Vil pressa folk ut